

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE’NİN SURİYE-İSRAİL ARASINDAKİ ARABULUCULUK
SÜRECİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: 2005-2009**

Cihat ŞANLIER

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Selin KARANA**

İSTANBUL-2025

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE’NİN SURİYE-İSRAİL ARASINDAKİ ARABULUCULUK
SÜRECİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: 2005-2009**

Cihat ŞANLIER

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Selin KARANA

İSTANBUL-2025

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Türkiye’nin Suriye-İsrail Arasındaki Arabuluculuk Rolü: 2005-2009**” başlıklı çalışmamın, planlamasından yazımına kadar hiçbir aşamasında etik dışı davranışımın olmadığını; tezdeki bütün bilgilerin akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, tez çalışmasıyla doğrudan elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

...../...../.....

Cihat ŞANLIER

ÖNSÖZ

Bu tez, akademik sorumluluklarımdan kaynaklanan bir zorunluluk olmaktan çok, hayatımın anlam arayışında, çok zor ulusal ve uluslararası gelişmeler doğrultusunda bir eşiği daha geçtiğim iradenin bir ürünüdür. Hayatımı anlamlı ve anlaşılır kılan okuma, araştırma ve anlama isteğinin, inatçı bir akademik tutkunun izdüşümü olarak ortaya çıkan bu sayfalarda; bir insanın daha erdemli, daha anlayışlı, daha bilge bir varlığa dönüşme çabasının yılmaz iradesi saklıdır. Çünkü inanıyorum ki bu çaba, zihinsel bir yolculuk olmaktan çok; erdem, bilgelik ve ahlak gibi yüce kavramları içeren ruhsal bir yolculuktur. Bu yolculukta bana rehberlik eden, düşünsel ve akademik yönlendirmeleriyle sabırlı bir şekilde çalışmamı profesyonel bir akademik metin olarak oluşturmamda “olmazsa olmaz” bir rol oynan; daima ulaşılabilir, pozitif ve güleryüzlü bir genç akademisyen olarak kıymetli tez danışmanım Dr. Selin Karana’ya en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Bu çalışmanın ortaya çıkmasında gösterdiği ilgi ve destekleri ile varlığını her zaman yanımda hissettiğim çok kıymetli Muzaffer Şenel hocama ve İstanbul Şehir Üniversitesi’nin tüm bileşenlerine teşekkür ediyorum. Varlıklarıyla daima maddi ve manevi olarak yanımda olan, hayat yolculuğumda bir adım daha ilerleyebilmem için daima destekçim olan ve beni her koşulda destekleyen aileme: Annem Şehriye Şanlıer’e, Babam Hızır Şanlıer’e, Kardeşlerim Süleyman ve Furkan Şanlıer’e sonsuz minnettarım. Özellikle annemin daima özverili, anlayışlı ve cesaretli ve babamın ise sessiz ama derin desteği yalnızca bu çalışma bağlamı içerisinde değil, hayatımın bütününe yayılan bir güç kaynağı olarak daima varlık göstermiştir.

Cihat Şanlıer
Temmuz, 2025
İstanbul

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye'nin 2008 yılında İsrail ve Suriye arasındaki arabuluculuk sürecinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardında yatan nedenleri, kavramsal ve teorik temelleri çatışma çözümü disiplini içerisinde oluşan uluslararası arabuluculuk yaklaşımının kavram setleri ve teorik metodolojik araçları doğrultusunda analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda söz konusu arabuluculuk süreci; arabuluculuk yöntemleri/modelleri, arabuluculuk stratejileri ve arabuluculuk motivasyonları olmak üzere uluslararası arabuluculuk yaklaşımının üç temel kavram seti çerçevesinde değerlendirilmiştir. Çalışmanın temel savı, Türkiye'nin 2005-2008 yılları arasındaki Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk sürecinin başarısız olarak sonuçlanmasında Türkiye'nin uyguladığı arabuluculuk yöntemi/modelinin ve arabuluculuk stratejisinin etkisi araştırılırken, bir diğer arabuluculuk kavram seti olan arabuluculuk motivasyonları kapsamında ise tarafların süreç içerisinde sahip oldukları çıkar algılamaları ve zamanlanma/olgun an (*ripeness*) kavramı çerçevesinde Türkiye'nin bir arabulucu aktör olarak bu sürece dahil olma nedenleri ve tarafların süreç içerisinde sahip oldukları çıkar algılamaları çerçevesinde analiz edilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş, birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılmış, süreç analizi yöntemiyle süreç içerisindeki gelişmeler kronolojik olarak ele alınmıştır.

Çalışma kapsamında elde edilen bulgular, her ne kadar taraflar arasındaki iletişimin sağlanması ve karşılıklı diyalog sürecinin başlaması kapsamında Türkiye'nin tercih ettiği iletişim temelli arabuluculuk modeli ve arabuluculuk stratejisinin başarılı olduğunu ortaya koysa da; taraflar arasında nihai bir barışın sağlanamaması, söz konusu sürecin başarısız bir arabuluculuk girişimi olarak nitelendirilmesine neden olmuştur. Çalışma kapsamında, Suriye ve İsrail arasındaki çıkar algılamalarının sahip olduğu derin uyumsuzluklar, söz konusu sürecin başarısız olarak sonuçlanmasındaki en temel etkenlerden biri olarak tespit edilmiştir. Aynı zamanda İsrail iç siyasetinde söz konusu sürecin, Suriye ve İsrail arasında meydana gelen kapsamlı bir barış olarak değil, hakkında yolsuzluk iddiaları bulunan dönemin İsrail Başbakanı Ehud Olmert için bir "çıkış kapısı" olarak değerlendirilmesi; İsrail diplomasisinin arabuluculuk süreci içerisinde siyasi risk alma ve diplomatik manevra kabiliyetini sınırlandırmıştır. Suriye'nin ise süreç içerisinde İsrail tarafından öne sürülen koşulları yerine getirme konusundaki isteksiz ve önyargılı tutumu, söz konusu sürecin başarısız olarak sonuçlanmasında rol oynayan temel

etkenlerden bir diğeri olarak değerdendirilmiştir. Suriye ve İsrail kaynaklı bu iki durum, Türkiye'nin tercih ettiğı arabuluculuk araçları ile aşılammış ve söz konusu arabuluculuk girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Sonuç olarak, Türkiye'nin 2005-2009 yılları arasında Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk girişiminin başarısızlığı; öncelikli neden olarak İsrail ve Suriye'nin karşılıklı çıkar algılamalarındaki farklılıklardan ziyade, İsrail iç siyasetinde meydana gelen gelişmelerin diplomatik sürece yansıyan etkisi çerçevesinde şekillendiğı öne sürülmüştür. Bu bağlamda, İsrail iç kamuoyunun söz konusu süreci kapsamaları bir barış süreci olarak değil, dönemin Başbakanı Ehud Olmert'in yolsuzluk iddialarına karşılık bir "çıkış kapısı" olarak değerdendirmesi, arabuluculuk süreci boyunca İsrail tarafından kaynaklı olabilecek diplomatik inisiyatiflerin alınmasını ve müzakere esnekliğinin sağlanmasını sınırladığı; ayrıca Türkiye'nin tercih ettiğı arabuluculuk modeli ve stratejisinin, bu sınırlılıkları aşmakta yetersiz kaldığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda çalışma, Türkiye'nin 2005-2009 sürecindeki arabuluculuk girişiminin, uluslararası arabuluculuk girişimlerinin başarısında, tarafların sahip olduğı iç faktörlere ve arabulucu aktörün tercih ettiğı arabuluculuk modeli ve arabuluculuk stratejisi etkisine örnek bir vaka olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde Bu çalışmanın ilk bölümünde, Türkiye'nin 2005-2009 yılları arasında Suriye ve İsrail arasında yürüttüğü arabuluculuk sürecine yönelik araştırma sorusu belirlenmiş, çalışmanın akademik önemi açıklanmış ve nitel araştırma yöntemi çerçevesinde nasıl bir analiz yürütüldüğü detaylandırılmıştır.

İkinci bölümde, uluslararası arabuluculuk literatüründe yer alan arabuluculuk modelleri, stratejileri ve motivasyonları olmak üzere üç ana kavramsal kategori çerçevesinde çatışma çözümü literatürü içerisindeki temel arabuluculuk modellerinin teorik temelleri açıklanmıştır. Arabuluculuk yaklaşımının kavram setlerinden bir diğeri olan arabuluculuk stratejileri ise iletişim, koordinasyon ve taviz/yaptırım stratejileri olmak üzere üç temel kategori çerçevesinde tanımlanmıştır. Bir arabuluculuk süreci içerisindeki aktörlerin arabuluculuğa neden dahil olduklarını ve başarılı bir arabuluculuk sürecinin temel koşullarından biri olarak nitelendirilen zamanlama/olgun an (*ripeness*) kavramı çerçevesinde değerdendirilen arabuluculuk motivasyonları ise çalışmanın teorik analizinin altyapısı oluşturan üç ana başlık olarak oluşturulmuştur.

Üçüncü bölümde ise Türkiye'nin Suriye ile İsrail arasındaki arabuluculuk girişimi, sürecin kronolojik şeması çerçevesinde detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu bölümde öncelikle Suriye ve İsrail arasındaki temel uyumsuzluklar, karşılıklı ilişkilerin tarihsel arka planı çerçevesinde ele alınmış ve bu çerçevede ön plana çıkan Golan Tepeleri

uyuşmazlığı hususunun uyumsuzluktaki rolü ele alınmıştır. Ardından Türkiye'nin bu süreçte benimsediğı kolaylaştırıcı/iletici arabuluculuk modeli analiz edilmiş; arabuluculuk sürecindeki iletişim stratejisi ise doğrultusunda yürüttüğü mekik diplomasisi örnekleriyle desteklenmiştir. Son olarak, arabuluculuk sürecinin motivasyonel kaynakları itibariyle Türkiye'nin bu sürece dahil olmasındaki motivasyonları, Suriye ve İsrail tarafından ise bölgesel güvenlik, diplomatik prestij ve uluslararası rol arayışı çerçevelerinde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Suriye, İsrail, Türkiye, Arabuluculuk, Çatışma Çözümü, Kolaylaştırıcı Arabuluculuk, Golan Tepeleri, Olgun An, Dış Politika

ABSTRACT

This thesis investigates the primary reasons behind the failure of Turkey's mediation initiative between Israel and Syria during the period from 2005 to 2008. The analysis is grounded within the theoretical and conceptual framework of international mediation as developed in the field of conflict resolution. The study adopts a three-dimensional conceptual lens comprising mediation models/methods, mediation strategies, and mediation motivations. Within this framework, the thesis examines both the approach and tools employed by Turkey, as well as the positions and perceptions of the conflicting parties.

The main argument posits that the failure of the mediation process is partly attributable to the limitations inherent in Turkey's chosen mediation model and strategy. In parallel, the study also explores the motivations of the conflicting parties, particularly their perception of national interests and the timing of the process, drawing upon the concept of "ripeness." Methodologically, the study employs a qualitative approach, making use of both primary and secondary sources, and applies process tracing to evaluate the chronological development of the mediation effort.

Findings indicate that although Turkey's facilitative and communication-oriented mediation method successfully initiated dialogue between the parties, it failed to produce a lasting peace agreement. A central reason for this failure was the deep incompatibility in the perception of interests between Syria and Israel. Additionally, the process was significantly constrained by internal political dynamics within Israel-most notably, corruption allegations directed at then-Prime Minister Ehud Olmert, which limited his capacity to take political risks and show diplomatic flexibility. From the Syrian perspective, the lack of willingness to meet the preconditions set by Israel further hindered progress.

These structural and political limitations, stemming from both parties, proved resistant to the limited toolkit of Turkey's non-interventionist facilitative mediation model. Consequently, the process ended without achieving its intended objectives. The study concludes that the failure of Turkey's mediation was shaped less by mutual interest divergences and more by internal constraints-especially within Israel-that disrupted the diplomatic momentum. Furthermore, the limits of Turkey's mediation strategy and model rendered it ineffective in overcoming these challenges. Ultimately, this case demonstrates

how the success of international mediation efforts depends not only on external facilitation, but also on the internal political readiness of the conflicting parties and the adaptability of the mediator's approach.

In the first chapter of the study, the research question regarding Turkey's mediation process between Syria and Israel from 2005 to 2009 is defined, the academic significance of the study is explained, and the methodological framework based on qualitative research is elaborated.

The second chapter presents the theoretical foundations of the main mediation models in the conflict resolution literature by focusing on three conceptual categories in international mediation literature: mediation types, mediation strategies, and mediation motivations. Mediation strategies, which constitute another conceptual set of the mediation approach, are defined under three main categories: communication, coordination, and concession/sanction strategies. Mediation motivations-evaluated in the context of why actors engage in a mediation process and the concept of timing/ripeness, considered one of the fundamental conditions for successful mediation-form the analytical framework of the study.

In the third chapter, Turkey's mediation initiative between Syria and Israel is examined in detail within a chronological framework. In this section, the underlying incompatibilities between Syria and Israel are first addressed through the historical background of their bilateral relations. In this context, the role of the Golan Heights dispute as a prominent source of incompatibility is discussed. Then, Turkey's adoption of the facilitative/communicative mediation model is analyzed, and its communication-based strategy is supported by examples of shuttle diplomacy implemented during the process. Finally, in terms of motivational factors, Turkey's reasons for engaging in the mediation process are evaluated, while Syria's and Israel's motivations are analyzed through the lenses of regional security, diplomatic prestige, and aspirations for international influence.

Keywords: Turkey, Israel, Syria, Mediation, Conflict Resolution, Facilitative Mediation, Ripeness, Golan Heights, Diplomacy, Foreign Policy

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	i
ÖNSÖZ	ii
ABSTRACT	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	x
TABLO LİSTESİ	x
1. Giriş	1
1.1. Araştırma Sorusu.....	9
1.2. Çalışmanın Önemi	10
1.3. Çalışmanın Metodolojisi.....	14
1.4. Hipotez	16
1.5. Çatışma Çözümü Literatüründe Arabuluculuk Rolüne Yönelik Literatür İncelemesi	17
BÖLÜM 2: Arabuluculuk Yaklaşımı.....	19
2.1. Uluslararası Arabuluculuk	19
2.2.1 Arabuluculuk Modelleri.....	27
2.2.2. Arabuluculuk Stratejileri: İletişim, Koordinasyon ve Yaptırım/Taviz	41
2.2.3. Arabuluculuk Motivasyonları	47
BÖLÜM 3: Türkiye'nin Suriye-İsrail Arasındaki Arabuluculuk Sürecinin Analizi	53
3.1. Suriye-İsrail İlişkilerinde Uyumsuzluk ve Arabuluculuk Sürecinin Tarihsel Temelleri	55
3.1.1. Arabuluculuk Sürecinin Gelişimi.....	62
3.1.2. Çözumsuzlüğün Jeopolitiği: Golan Tepeleri	70
3.2. Kolaylaştırıcı/İletici Arabulucu Olarak Türkiye'nin Arabuluculuk Yöntemi	74
3.3. Arabulucu Aktör Olarak Türkiye'nin Uyguladığı Arabuluculuk Stratejileri.	80

3.4. Türkiye’nin Suriye-İsrail Arabuluculuk Girişiminde Arabuluculuk	
Motivasyonları	84
4. SONUÇ	92
KAYNAKÇA	100

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Hipotez: Türkiye’nin İsrail-Suriye Arabuluculuk Sürecinin Analizi..... 17

Tablo 2.1. Arabuluculuk Stratejileri.....32

Tablo 2.2. Arabuluculuk Modelleri.....40

Tablo 2.3. Arabuluculuk Stratejileri: Stiller ve Adımlar 45

KISALTMALAR DİZİNİ

AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
HAMAS	: Harakat al-Muqawama al-İslamiya
bkz:	: Bakınız
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
AB	: Avrupa Birliği
CASBS	: Center for Advanced Study in the Behavioral Sciences

1. GİRİŞ

Çatışma tutumu, bireyler ve toplumlar arasındaki etkileşimlerin kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Çatışmaların yönetimi ve sonlandırılmasına dair düşünsel ve pratik araçların varlığı, sosyal düzenin devamlılığı bağlamında hayati bir niteliğe sahiptir. Uluslararası İlişkiler disiplini bağlamında ise uluslararası yada ulusal çapta ortaya çıkan çatışmaların çözümlendirilmesi ise özellikle Soğuk Savaş sonrası dönem içerisinde profesyonel bir akademik disiplin olarak, pratik uygulamaları ve düşünsel temelleri çerçevesinde çatışma çözümü disiplininin çalışma alanı içerisinde gelişmiştir. Modern bir akademik disiplin olarak ortaya çıkan çatışma çözümü disiplini, 1. Dünya Savaşı'nın yol açtığı insanlık dramının ardından, savaşların ve çatışmaların önlenmesi veya çözümlenmesi ihtiyacına bağlı modern bir disiplin olarak ortaya çıkan Uluslararası İlişkiler disiplininin bir alt çalışma alanı olarak ortaya çıkmış ve günümüz literatüründe önemini koruyarak varlığını sürdürmektedir. Bu doğrultuda çatışma çözümü yaklaşımı, 1. Dünya Savaşı sonrası savaşların önlenmesi ve barışın korunması amacıyla ABD'deki üniversite ve enstitülerde temeli atılan Uluslararası İlişkiler disiplini kadar köklü bir düşünsel ve pratik temele sahiptir.

Çatışma çözümü alanının bir akademik disiplin olarak gelişiminde Soğuk Savaş dönemi ve sonrası uluslararası ilişkiler yapısında meydana gelen gelişmeler hayati bir rol oynamıştır. Bu doğrultuda, savaşların ortaya çıkış nedenlerini açıklamaya yönelik geliştirilen geleneksel Uluslararası İlişkiler kuramları, çatışma tutumunu genellikle devletlerin siyasi pozisyonları ve çıkarları doğrultusunda açıklarken; Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan çatışmalar, bu varsayımı giderek daha fazla sorgulanır hale getirmiştir. Zira bu dönemde meydana gelen çatışma ve uyumsuzlukların yapısı, motivasyonel içerikleri itibariyle kimliksel, etnik ve mezhep temelli daha karmaşık bir yapıya bürünmüştür. Bu dönemdeki çatışma türlerinin yapısında yaşanan bu dönüşüm, söz konusu çatışma ve uyumsuzlukların sonlandırılması ihtiyacına yönelik olarak çatışma çözümü alanının spesifik bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Değişen ve dönüşen çatışma türleri çerçevesinde geleneksel diplomatik yöntemlerin ve pratiklerin yetersiz kaldığı bu durumların, literatür içerisindeki bu çeşitlilik doğrultusunda alternatif barışçıl çatışma çözümü araçlarının yükselişine neden olmuştur. Bu durum ise çatışmaların sonlandırılmasında yeni yöntem ve stratejilerin geliştirilmesi çerçevesinde çatışma çözümü alanının gelişiminde katalizör rolü oynamıştır.

Çatışma Çözümü yaklaşımı ise bu ihtiyaca yönelik sistematik bir disiplin olarak; taraflar arasındaki uyuşmazlıkların ve çatışmaların şiddet içermeyen barışçıl yöntemler ile ele alınarak, sürdürülebilir barış ortamının oluşturulmasını amaçlayan bir süreçtir.¹ İnsanlık tarihi boyunca farklı yöntemler ile uygulama alanı bulan çatışma çözümü, günümüz uluslararası ilişkiler sistemi ve normatif yapıları içerisinde işbirliği ve uyumu sağlamak amacıyla daha sistematik ve bilinçli bir yaklaşıma dönüşmüştür. Çatışma çözümü yaklaşımının bir unsuru olan, bir davranış biçimi ve tutum olarak “çatışma”; beşeri sistemlerin ortaya çıkışından günümüze kadar savaşların çıkması ve barışların oluşmasında, değişim ve dönüşüm süreçlerinde, insanlık tarihine katkı sağlayan yeni statükoların oluşmasında itici bir dinamik olarak rol oynamıştır. Bu ifadeler çerçevesinde çatışma kavramı, her ne kadar olumsuz bir düşünsel anlam içerse de, birey ve topluluk davranışlarının kaçınılmaz bir sonucu olarak insanlık tarihinin ilerlemesine katkıda bulunan en önemli kavramlardan biri olarak değerlendirilmektedir.²

Bu doğrultuda çatışma çözümü ve uyuşmazlıkların barışçıl çözümünü içeren durumlarda etkisi geçmişten günümüze kadar süreçte giderek artan arabuluculuk (*mediation*) yaklaşımı, uyuşmazlık ve çatışma durumunda taraflar arasında doğrudan müzakerenin mümkün olmadığı koşullar altında, üçüncü bir taraf olarak bir arabulucunun sürece dâhil olmasıyla işleyen önemli bir diplomatik araç olarak tanımlanmaktadır. Gelenekselleşmiş yaygın kanaatin, arabuluculuğu yalnızca teknik bir iletişim faaliyeti olarak tanımladığı görüşün aksine; aynı zamanda güç dengeleri, zamanlama, uygulanan arabuluculuk stratejileri ve tercih edilen arabuluculuk yöntemleri/modelleri doğrultusunda arabuluculuk faaliyeti, son derece girift ve çok boyutlu bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kelime anlamına atfedilen olumsuz yargının aksine, bu çalışma içerisinde olumlu sonuçları da içeren devinimsel bir kavram olarak ele alınan çatışma kavramı, İtalyanca

¹Çatışma tutumu ve uyumsuzluklar, genellikle beşeri tarih içerisinde savaflara neden olmuştur. Ağır insanlık dramlarına söz konusu olan savaflar ise çoğunlukla tarafların birbirlerine yönelik arka planda birikmiş ve çözümsüz kalmış anlaşmazlık ve uyumsuzluklarının bir sonucu olarak meydana gelmektedir. Taraflar arasındaki bu uyumsuzluğun, çatışmanın taraflarınca çözüme kavuşturulması; karşılıklı tehdit algılaması, güven eksikliği ve iletişim kanallarının sınırlılığı gibi sebeplerle mümkün olamamaktadır. Bu durumda, özellikle uluslararası çatışmaların çözümünde bir üçüncü taraf müdahalesi, hayati bir gerekliliğe dönüştürmektedir. Bu bağlamda bir uluslararası ilişkiler çalışma alanı olarak çatışma çözümü literatürü, alan içerisinde çatışmaların önlenmesine yönelik teorik tartışmalar ve alternatif ideal pratik uygulamaların ortaya çıkarılması anlamında önem kazanmaktadır.

²Özellikle Karl Marx’ın düşünsel temellerini oluşturduğu tarihsel materyalizm kuramına göre, insanlık tarihi bir sınıf çatışması tarihi olarak değerlendirilmektedir. Beşeri sistemlerde ve toplumlardaki ilerleme, üretim araçlarına sahip olan sınıf ile emek sahibi olarak bu araçları işleten sınıflar arasındaki çıkar çatışmalarından doğmaktadır. Bu bağlamda Marx’a göre çatışma tutumu, yıkıcı değil; aksine, toplumsal dönüşüm ve ilerlemenin motoru olarak değerlendirilmektedir.

bir kelime olan “*confligere*” kelimesinden türeyen, “birbirine doğru hareket eden iki grup” olarak açıklanmakta ve bir eylem durumunu tasvir eden dinamik bir olguyu tanımlamaktadır (Uluçakar, M. ve Demir, B.M., 2021: 358). William Zartman (1997: 121)’a göre insan davranışının temel unsurlarından biri olan çatışma; kaçınılmaz doğası gereği siyasetin de temeli olarak kabul edilmekte ve siyaseti ise “yönetilebilen çatışma” olarak tanımlanmaktadır. Zartman’ın çatışma tutumuna yönelik bu tanımlaması, temelde siyasal alanda gerçekleşen çatışma tutumunu içerirken; Kenneth Boulding (1962: 5)’e göre çatışma kaynağı itibariyle başlangıçta bir anlaşmazlığı yada pozisyonların uyumsuzluğunu ifade etmektedir. Boulding’e göre psikolojik kavramsal setlerinin dahil olduğu bir yaklaşım çerçevesinde tarafların çıkar algılamalarından kaynaklı olarak, gelecekteki konumlarının birbiriyle çelişeceğini fark ederek geliştirdikleri bir anlayış biçimi olarak çatışma tutumu; çok temel girift kavramların iç içe olduğu bir süreci işaret etmektedir.

Çatışma çözümü ise Tamra Pearson d’Estrée (2009: 144)’ye göre çatışma tutumuna neden olan unsurların sosyal, ekonomik, politik ve psikolojik kaynaklarının belirlenmesini ve çatışma tutumuna neden olan dinamiklerin analiz edilmesini hedeflemektedir. Nihai amacın taraflar arasında uzun vadeli bir barışın tesis edilmesini sağlanması olan bu yaklaşım, bir sosyal bilim alanı olarak “bir çatışma durumuna en iyi nasıl yaklaşıldığı, çözüldüğü veya yönetildiği” sorularına odaklanmaktadır (Barlas, B., 2023: 189-190). Genellikle taraflardan birinin, diğerine yönelik tahakküm edici sonucu, tarafların çatışmayı sürdürebilmelerine dair kaynaklarının tükenmesi yada üçüncü taraf müdahalesi ile sonlanan çatışma tutumunun; modern Sosyal Bilimler literatüründe sistematikleştirilmiş bir bilimsel metod olarak çatışma çözümü literatürünün teorik ve pratik araçları kullanılarak, karşılıklı müzakere yada tahkim yolu ile çözümlenmesi amaçlanmaktadır. Bu kuramsal çerçeve doğrultusunda çatışma çözümü yaklaşımı, çatışan taraflar arasındaki çatışmanın kaynağının tespit edilmesi, çatışma sürecinin analizi ve taraflar arasında kalıcı bir barış sürecinin inşası amacı doğrultusunda Sosyal Psikoloji, Uluslararası İlişkiler, Hukuk ve Diplomasi gibi pek çok alanı içeren interdisipliner bir çalışma alanı olarak gelişmiştir.

Çatışmaların çözümü ve uyuşmazlıkların sonlandırılmasına yönelik iradenin tarihselliği bağlamında sürekli olarak gelişen ve dönüşen çatışma çözümü yaklaşımı ve literatürü içerisinde Türkiye’nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk rolüne yönelik detaylı bir analizin yapılabilmesi, arabuluculuğun tarihsel ve siyasi bir bağlam içerisinde ele alınması koşuluna bağlı olarak mümkün olacaktır. Bu kavramsal bağlamda

Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk sürecinin başarısızlığı; arabuluculuk yöntemleri/modelleri, stratejileri, motivasyonel kaynakları itibariyle çeşitli sınıflandırmalar ve kategorizasyonlar çerçevesinde ele alınmıştır. Bu sınıflandırma ve kategorizasyonlar ise temelde bir arabulucunun, çatışan taraflar arasındaki uyuşmazlık ve çatışma durumuna yönelik müdahalesinin düzeyine göre şekillenmektedir.

Arabuluculuk yaklaşımının kavramsal ve pratik yapısının gelişiminde, arabuluculuk yöntemlerine yönelik çeşitliliğin ortaya çıkması anlamında son derece olumlu bir etkiye sahip bu arabuluculuk sınıflandırmaları, arabuluculuk yöntemleri/modelleri olarak nitelendirilmektedir. Söz konusu arabuluculuk yöntemleri/modelleri, çatışma çözümü yaklaşımının akademik ve pratik çalışma alanının yaygınlığının geçmişten günümüze kadar etkisi artarak devam eden yapısı içerisinde çok fazla kateterizasyona tabi tutulmuştur. Bu çalışmada ise literatür içerisinde en sık karşılaşılan üç yöntem tercih edilmiştir. Bu doğrultuda arabuluculuk sürecindeki bir arabulucunun güç kullanımı ve müdahale düzeyine göre kategorize edilen üç kategori, şu sınıflandırma çerçevesinde oluşturulmuştur;

1. William Zartman ve Saadia Touval (1985)'in Kolaylaştırıcı, Formülatör ve Manüplatör Arabuluculuk yöntemi,
2. Thomas Princen (1992)'in Ana ve Nötr Arabuluculuk yöntemi
3. Frank Hanna (2003)'nın Kolaylaştırıcı, Değerlendirici ve Dönüştürücü Arabuluculuk yöntemi.

Düşünsel ve kavramsal temellerini William Zartman ve Saadia Touval (1985)'in attığı ve Jacob Bercovitch ve Allison Houston (2000)'in iletişimsel, usule yönelik ve doğrudan müdahaleci olarak sınıflandırılan arabuluculuk stratejileri ise üç temel yaklaşım çerçevesi etrafında oluşturulmuştur. Arabuluculuk uygulamasında, bir arabuluculuk sürecinin başarısı yada başarısızlığının temel nedenleri üzerinde yalnızca uygulanan yöntemsel ve stratejik arabuluculuk kavramları ile değil aynı zamanda aktörlerin motivasyonel içeriklerinin analizi de hayati bir öneme sahiptir. Bu nedenlerden ötürü bir arabuluculuk sürecinin analizi yalnızca vaka analizi ile değil, söz konusu arabuluculuk sürecinin çatışma çözümü literatürü içerisindeki kavramsal ve pratik araçları bağlamında da ele alınması zorunluluğunu içeren çok katmanlı bir yapı arz etmektedir.

Bu ifadeler çerçevesinde, çalışmanın muhtevasını oluşturan; Türkiye'nin 2008 yılında Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk sürecinin analizi, söz konusu sürecin gelişimi ve sonucu itibariyle başarısız olmasının ardında yatan nedenler; çatışma çözümü literatürü içerisinde ideal arabuluculuk uygulamaları kapsamında ele alınan bu kavramsal

ve teorik yapı çerçevesinde ele alınacaktır. Çalışma içerisinde temelde bir süreç ve vaka analizini metodu ile takip edilecek olan bu arabuluculuk süreci; 2000’li yıllardan itibaren Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarı ile beraber dış politikada daha proaktif, çok boyutlu ve girişimci bir diplomasiye yönelen Türkiye’nin, Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk rolü, Suriye ve İsrail arasında yaklaşık altmış yıllık bir geçmişe sahip Golan Tepeleri sorununa dayanmaktadır.

Uluslararası ve bölgesel çapta birçok kriz ve uyuşmazlığın çözümüne yönelik bir arabulucu aktör olarak rol oynayan Türkiye, temelleri 2005-2007 yılları arasındaki süreçle dayanan 2008 yılında somutlaştırılarak ortaya çıkan Suriye ve İsrail arasında da arabuluculuk süreci yürütmüştür. Bu girişim, 1967 yılında altı Arap devleti ile İsrail arasında gerçekleşen Altı Gün Savaşı ile İsrail tarafından işgal edilen Golan Tepeleri’nin, BM Güvenlik Kurulu’nun 1967 yılındaki 242 sayılı kararı çerçevesinde Suriye iadesi sürecini içermektedir.³ Suriye ve İsrail ikili ilişkilerinde daima bir bozucu unsur olarak varlık gösteren Golan Tepeleri sorunu, taraflar arasında doğrudan bir müzakerenin mevcut olmadığı, son derece köklü tarihsel, stratejik ve siyasi dinamiklere sahip girift bir uyuşmazlık konusu olarak çıkmaktadır. Bu doğrultuda, köklü bir tarihsel geçmişe ve son derece girift bir yapıya sahip bu sorunun çözümüne yönelik arabuluculuk sürecinin ortaya çıkmasındaki motivasyonel içerik, çıkar algılamaları çerçevesinde oluşmuştur. Yüzeysel bir bakış açısı ile Türkiye, bölgenin istikrarlı bir duruma getirilmesi ile elde edeceği ekonomik ve siyasi kazanımlar ve uluslararası diplomasi sahasında elde edeceği prestij gibi potansiyel bir çıkar algılamasına sahiptir. odaklanmaktadır. İsrail ise bölgede terör örgütü olarak tanımladığı paramiliter örgütlere yönelik Suriye’nin desteğinin kesilmesi çerçevesinde güvenlikçi bir paradigmaya dayalı çıkar algılamasına sahiptir. Golan Tepeleri’ni tarihi Suriye toprağı olarak tanımlayan Suriye ise özellikle askeri ve stratejik kaynaklar başta olmak üzere su, verimli tarım arazileri ve enerji geçiş altyapısına sahip olması bağlamında yaşamsal birçok kaynağın elde edilmesi potansiyel çıkar algılamasına sahiptir. Her ne kadar taraflar arasındaki potansiyel çıkar algılamaları kazan-kazan ilkesine dayalı gayet makul bir düzleme oturuyormuş gibi gözükse de söz konusu arabuluculuk süreci, İsrail’in 2009 yılında Gazze’ye yönelik başlattığı Dökme Kurşun Operasyonu (*Operation Cast Lead*) ile taraflar arasında barışa ve çözüme yönelik

³ Söz konusu BM kararı, aynı zamanda İsrail’in 1967 yılındaki Altı Gün Savaşı ile elde ettiği bütün bölgelerin iade edilmesine yönelik iradeyi de içermektedir. Bu doğrultuda, İsrail’in 67’ savaşı ile beraber ilhak ettiği tüm bölgeler bir işgal faaliyeti olarak tanınmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu’nun söz konusu kararı için bkz: United Nations Security Council. (1967, November 22). Resolution 242 (S/RES/242). [https://docs.un.org/en/S/RES/242\(1967\)](https://docs.un.org/en/S/RES/242(1967))

herhangi bir adım yada anlaşma söz konusu olmadan sonlanmıştır (Lyon, A. 2008). Sürecin başarısızlıkla sonuçlanması ise bölge geleceği açısından kaçırılan tarihi bir fırsat olarak etkisi günümüze kadar yansıyan hayati bir öneme sahiptir. Bu sürecin başarılı olmasıyla Suriye ve İsrail arasında karşılıklı güven inşasına dayalı bir yumuşama sağlanabilir; bu durum hem Golan Tepeleri üzerindeki kronik ihtilafın çözümünde önemli bir dönüm noktası oluşturabilir hem de iki ülke arasında diplomatik ve güvenlik temelli ilişkilerin yeniden inşa edilmesinin önünü açabilirdi. Aynı şekilde, Türkiye'nin arabuluculuğunun başarıya ulaşması, Arap Baharı sonrasında İsrail'in Suriye'deki hava operasyonlarına yönelik müdahale alanını daraltabilir ve Suriye'nin parçalanma sürecine dış etkilerin sınırlandırılmasına katkı sunabilirdi. Ayrıca, dönemin en yakın diplomatik ilişkilerinden birine sahip olan Türkiye-İsrail ilişkileri, bu süreçten güçlenerek çıkabilir ve 2009 sonrasında yaşanan diplomatik kopuşların engellenmesiyle bölgedeki istikrara yönelik çok taraflı işbirliği imkânları korunabilirdi.

Bu çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, kavramsal ve pratik temelleri çatışma çözümü literatürü içerisinde oluşan ve gelişen arabuluculuk literatürü kuramsal bir zeminde ele alınmaktadır. Uluslararası ilişkilerin tarihsel süreçleri içerisinde ortaya çıkan birbirinden farklı arabuluculuk yöntemleri/modelleri, temel olarak William Zartman ve Saadia Touval (1985), Thomas Princen (1992) ve Frank Hanna (2003)'nın kategorize ettiği kavramsal şema çerçevesinde ele alınacaktır. Bu çerçevede, uyuşmazlıkların ve çatışmaların sonlandırılmasında bir yönetsel araç olan arabuluculuk, farklı kuramsal çerçeveler olarak: William Zartman ve Saadia Touval'in Kolaylaştırıcı, Formülâtör ve Manüplatör Arabuluculuk; Thomas Princen (1992)'in Ana ve Nötr Arabuluculuk Kolaylaştırıcı Arabuluculuk ve Frank Hanna (2003)'nin Değerlendirici ve Dönüştürücü Arabuluculuk yöntemleri/modelleri bağlamında incelenecektir.

Bir arabulucunun, uyuşmazlık ve çatışma tutumu içerisinde olan taraflar arasındaki barışı inşa edilebilmesinde yürüttüğü arabuluculuk stratejileri ise arabuluculuk süreçlerinde, arabuluculuğun başarısında doğrudan etkisi bulunan hayati bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Çalışma içerisinde arabuluculuk stratejileri altbaşlığı, arabuluculuk yöntemleri/modellerinin kavramsal şemasından sonra ele alınacaktır. Çatışma çözümü literatüründe koordinasyonatif, formülâtif ve baskı tutumu ekseninde kavramsallaştırılan arabuluculuk stratejileri, bu üç temel kategori çerçevesinde oluşmaktadır. Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk sürecinin analizinde, Türkiye'nin uyguladığı arabuluculuk stratejisinin tespiti ise söz konusu sürecin başarısız

olarak sonuçlanmasına yönelik yordayıcılığının tespit edilebilmesi anlamında önem arz etmektedir.

Arabuluculuk süreçlerinde, arabuluculuğun başarısı üzerinde doğrudan bir etkiye sahip bir diğer kavramsal şema ise arabuluculuk motivasyonlarıdır. Bir arabuluculuk sürecinin ortaya çıkabilmesi için kaynak rolü oynayan arabuluculuk motivasyonları, tarafların çıkarları ve arabuluculuk sürecinin ortaya çıktığı zamanlama ile ilişkili bir kavram olarak William Zartman tarafından literatüre kazandırılan olgun an (*ripeness*) başlıkları ile doğrudan ilişkili bir yapıya sahiptir. Bu ifadeler çerçevesinde, bir arabuluculuk sürecinde tarafların müzakereleri sürdürmesini ve sürecin barışla sonuçlanması üzerindeki en temel albaşlıklardan biri olarak arabuluculuk motivasyonları, Türkiye'nin arabuluculuğunda Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk sürecinin zamanlamasını ve bu süreçte tarafların çıkarlarının belirlenmesi anlamında önem arz etmektedir. Söz konusu arabuluculuk sürecinin başarısızlığına yönelik olarak

Tezin ikinci bölümünde ise Türkiye'nin İsrail-Suriye arasında 2008 yılında yürüttüğü arabuluculuk süreci süreç analizi çerçevesinde ele alınacak, söz konusu sürecin gelişimi, tarafların pozisyonları ve müzakere ortamının koşulları ise ayrıntılı bir biçimde analiz edilecektir. İlk bölümde ele alınan arabuluculuk yaklaşımının kuramsal çerçevesindeki kavram ve tipolojiler doğrultusunda Türkiye'nin arabuluculuk süreci içerisinde tercih ettiği arabuluculuk yöntemi/tipi, yürüttüğü arabuluculuk stratejileri ve Türkiye, Suriye ve İsrail'in sahip oldukları motivasyonel kaynaklar itibarıyla arabuluculuk motivasyonları; çalışmanın muhtevasını oluşturan soru olarak arabuluculuk sürecinin neden başarısızlıkla sonuçlandığına yönelik çok katmanlı bir yaklaşımla açıklanacaktır.

Söz konusu sürecin başarısız olarak sonuçlanmasının ardında yatan yapısal ve pratik nedenleri ise çatışma çözümü literatüründeki arabuluculuk yaklaşımının üç temel kavramsal çerçevesi bağlamında incelenmektedir. Bunlardan ilki, bir arabulucu aktör olarak Türkiye'nin tercih ettiği arabuluculuk yöntemi/tipidir. Türkiye, arabuluculuk sürecinde “kolaylaştırıcı” ve “iletilici” olarak kategorize edilen arabuluculuk yöntemlerini/modellerini benimsemiştir. Bu arabuluculuk tarzı, taraflar arasındaki iletişimin sürdürülmesi ve/veya oluşturulmasını sağlama, taraflar arasında mesaj taşımacılığı ve müzakere ortamını hazırlama gibi işlevlerle sınırlı ve düşük müdahale düzeyine sahip bir tutumu içermektedir. Bu doğrultuda Türkiye'nin arabuluculuk yöntemindeki söz konusu pasif yaklaşım, özellikle İsrail iç siyasetinde ve kamuoyundaki hakim olan kırılgan dengeler, Kadima Partisi'nin koalisyon ortaklarının toprak tavizlerine

karşı sert tutumu ve Başbakan Ehud Olmert'in yolsuzluk soruşturması ile zayıflayan meşruiyeti karşısında söz konusu diplomatik sürecin sürdürülmesine yönelik iradenin istikrarı bağlamında yetersiz kalmıştır. Türkiye'nin, özellikle İsrail tarafından kaynaklanan ve sürecin sürdürülmesine yönelik bozucu bir etkiye sahip olan İsrail iç siyasetindeki gelişmeleri dikkate alarak, daha aktif ve yönlendirici bir arabuluculuk biçimine geçmemesi, sürecin sürdürülebilirliğini olumsuz yönde etkilediği bulgusuna varılmıştır.

Sürecin başarısızlığının ardında yatan diğer bulgular ise Türkiye'nin tercih ettiği arabuluculuk yöntemi/tipine paralel bir yaklaşım olarak benimsediği arabuluculuk stratejisidir. Kolaylaştırıcı/İletici arabuluculuk yöntemine paralel olarak, Türkiye "iletişim odaklı" bir strateji benimsemiştir. Bu arabuluculuk stratejisi ise taraflar arasında köklü bir tarihsel geçmişe ve stratejik öneme sahip Golan Tepeleri'nin iadesine yönelik süreçte arabulucu aktör olarak Türkiye'nin, taraflar arasındaki temel ihtilaflara yönelik çözüm önerileri geliştirilmesi hususunda daha fazla müdahaleci ve aktif bir rol oynaması beklenirken, bu arabuluculuk stratejisinin benimsenmesi ile sınırlı bir rol oynamasına neden olmuştur.

Çalışma boyunca arabuluculuk yaklaşımının kavramsal setleri kullanılarak sürdürülen akademik tartışmalar ve süreç analizi neticesinde, sürecin başarısızlığında etkili olan üçüncü temel başlık arabuluculuk motivasyonları bulgularına dayanmaktadır. Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki bu ihtilaflı konuya bir arabulucu aktör olarak dahil olmasındaki diplomatik, bölgesel ve uluslararası prestij odaklı motivasyonları ve taraflar arasındaki düşmanlık politikalarının sona erdirilerek bölgenin daha istikrarlı bir duruma evrilmesi ile yaşanacak olan potansiyel ticaret hacmi çerçevesinde değerlendirilmiştir. İsrail ve Suriye'nin ise Golan Tepeleri üzerindeki jeopolitik, stratejik, ekonomik ve yaşamsal çıkarları, bu başlık altında değerlendirilmiştir. Bu başlık çerçevesinde Golan Tepelerinin, iki ülke açısından stratejik, tarihsel, kimliksel ve karşılıklı güvenlik algılamaları bağlamında hayati bir rol oynayan yapısı, müzakere süreci boyunca tarafların taviz vermek istemedikleri bir çekişme alanına dönüşmüş olduğu saptanmıştır. Özellikle İsrail iç kamuoyunda meydana gelen bu tavizsiz tutumda kaynak rolü oynayan ilk unsur olarak bölgede yaşayan yaklaşık 18.000 Yahudi yerleşimcinin, Golan Tepeleri'nin iadesi halindeki statüsü çerçevesinde gelişmiştir. İsrail iç kamuoyunun tavizsiz tutumunu besleyen bir diğer unsur ise İsrail'in stratejik ve ekonomik güvenliğini kapsayan, bölgenin su kaynakları ve enerji geçiş hattı üzerinde bulunması itibarıyla potansiyel ekonomik ve yaşamsal kaynakları içeren yapısı çerçevesinde meydana gelmiştir. Golan Tepeleri'nin

İsrail tarafından bakıldığında sahip olduğu bu kazanımlar, hem diplomatik esnekliğin sınırlanmasında hem de karşılıklı pozisyonların sertleşmesine neden olmuştur. Bu çerçevede çalışma, Türkiye'nin arabuluculuk sürecindeki başarısızlığını sadece tek taraflı bir eksiklik üzerinden değil, süreçteki tüm aktörlerin pozisyonları, beklentileri, iç siyasi dinamikleri ve uygulanan arabuluculuk yaklaşımının sınırları üzerinden çok boyutlu bir değerlendirmeye açıklamayı amaçlamaktadır.

1.1. Araştırma Sorusu

Bu tez, Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk rolü neden başarısız olarak sonuçlandığı sorusuna odaklanmaktadır. Söz konusu arabuluculuk sürecinin başarısız olarak sonuçlanmasının ardında yatan nedenler ise çatışma çözümü literatürünün bir araştırma alanı olarak arabuluculuk uygulamasının kavramsal ve pratik temelleri çerçevesinde tartışılacaktır. Arabulucu aktörün tercih ettiği arabuluculuk yöntemi/tipi, uygulanan arabuluculuk stratejileri ve tarafların arabuluculuk motivasyonları bağlamında üç altbaşlık çerçevesinde kavramsallaştırılan arabuluculuk yaklaşımı, sürecin başarısız olarak sonuçlanmasında vaka ve süreç analizi çerçevesinde analiz edilmektedir.

Çalışma içerisinde bu temel soruya yanıt ararken, aşağıdaki alt sorular da çalışmanın analitik derinliğini artırmak amacıyla ele alınmaktadır:

- 1) Türkiye'nin uyguladığı arabuluculuk yöntemi/tipi, taraflar arasındaki çatışmanın niteliği ile ne derece uyumludur ?
- 2) Türkiye, Suriye ve İsrail, bu arabuluculuk sürecine hangi çıkarlar ve motivasyonlar çerçevesinde dahil olmuştur? Arabuluculuk sürecinin ortaya çıktığı dönem itibariyle bir arabuluculuk sürecinde başarının ön koşulları arasında sayılan olgun an (*ripeness*) kavramı doğrultusunda zamanlama ve tarafların çıkarları, tarafların müzakerelerin devam ettirilmesi bağlamındaki irade ve süreç içerisindeki tutumlarını nasıl şekillendirmiştir?
- 3) Türkiye, arabuluculuk sürecinde hangi arabuluculuk stratejilerini uygulamıştır? Bu arabuluculuk stratejileri taraflar arasındaki uyuşmazlığın çözümüne yönelik nasıl bir rol oynamıştır?

- 4) Arabuluculuk sürecinin başarısız olarak sonuçlanmasında, arabuluculuk süreci tarafları olan Türkiye, İsrail ve Suriye'nin Golan Tepeleri'nin iadesine yönelik dış politika tutumları ve içsel faktörleri ne ölçüde belirleyici olmuştur?

Çalışmanın temel sorusu etrafında oluşturulan bu sorular aracılığıyla çalışma, Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk sürecinde teorik ve pratik düzeyde bir eleştirel bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır.

1.2. Çalışmanın Önemi

Türkiye'nin 2005-2008 yılları arasında İsrail ve Suriye arasında yürüttüğü arabuluculuk rolünün başarısızlığının nedenleri, mevcut İngilizce ve Türkçe lisansüstü akademik çalışmalarda sistematik bir biçimde ele alınmamıştır. Bunun başlıca nedenlerinden biri, arabuluculuk süreçlerinin doğası gereği kamuoyuna kapalı yürütülmesi, “kapalı kapılar ardında” sürdürülen görüşmelerin içeriklerine erişimin oldukça sınırlı olmasıdır. Türkiye'nin bu süreçte taraflar arasında yürüttüğü istikşafi görüşmeler, basına ve kamuoyuna kapalı gerçekleşmiş; bu durum sürecin detaylarının hem yerli hem de uluslararası akademik çalışmalar içerisinde yeterince analiz edilememesine neden olmuştur. Bu tez, literatür içerisindeki bu eksikliği kapatmayı hedefleyerek, söz konusu sürecin neden başarısızlıkla sonuçlandığını çatışma çözümü literatürünün en önemli yaklaşımlarından biri olan uluslararası arabuluculuk yaklaşımının kavram setleri çerçevesinde analiz etmektedir.

Türkiye'nin 2005-2008 yılları arasındaki İsrail-Suriye arasındaki arabuluculuk süreci, taraflar arasındaki yaklaşık altmış yıllık bir uyumsuzluk unsuru olarak tarihsel bir ihtilafa yönelik çözüm arayışı olarak ortaya çıkmıştır. Orta Doğu'nun merkezindeki aktörler olarak Türkiye-Suriye-İsrail arasındaki arabuluculuk süreci, Orta Doğu'daki bölgesel barışını doğrudan etkileyebilecek potansiyele sahip son derece kritik bir diplomatik girişim niteliği taşımaktadır. Golan Tepeleri sorunu çerçevesinde şekillenen ve Suriye-İsrail arasındaki ilişkilerin yapısında bozucu bir niteliğe sahip olarak bir süreklilik unsuruna dönüşen bu uyuşmazlığın çözümü, yalnızca geçmişteki sorunların çözümüne değil, aynı zamanda bölgesel barışın ve istikrarının inşasına dair bir gelecek vizyonunu temsil etmektedir.

Bu ifadeler çerçevesinde, arabuluculuk sürecinin başarıya ulaşması durumunda ortaya çıkacak olan barışçıl olasılıklar, bölge istikrarının sağlandığı temel bazı çok

katmanlı sonuçlar doğuracaktı. Bu olasılıklardan ilki; birbirlerini tarihsel rakip olarak algılayan iki aktör olarak Suriye ve İsrail'in, birbirlerini karşılıklı tehdit algılamalarından çıkarması, Suriye-İsrail ilişkilerinin diplomatik düzleme çekecekti. Bu doğrultuda Hizbullah, HAMAS (İslamî Direniş Hareketi, *Harakat al-Muqawama al-İslamiya*) ve İran gibi askeri ve siyasi faaliyetlerini neredeyse tamamen İsrail karşıtlığı çerçevesinde oluşturan paramiliter örgütler üzerinden gelişen vekalet çatışmalarının Suriye kapsamlı etkisini azaltacaktı. Zira İsrail, müzakere süreci içerisinde Golan Tepeleri'nden çekilmeye yönelik bazı ön koşullar sunmuştur. Suriye'nin, İsrail tarafından terör örgütü olarak tanımlanan bu paramiliter örgütler ile ilişkisini tamamen sonlandırması, İsrail tarafından değerlendirildiğinde dış politika algılamasındaki en temel kavram olarak varlık gösteren "güvenlik kazanımı" ilkesini sağlayacaktı. Bu doğrultuda Arap devletler ile komşu olan ve dış politika algılamasında güvenlikçi yaklaşımların son derece etkili bir role sahip olduğu İsrail açısından Suriye'nin, terörist ve paramiliter gruplara olan desteğinin kesilmesi kazanımı ile sonuçlanacaktı. Arabuluculuk sürecinin başarı ile sonuçlandığı senaryonun Suriye tarafında ise ABD ve bazı Batılı güçler tarafından "şer eksenli" üyesi bir aktör olarak tanımlanan Suriye'nin, uluslararası sistemde meşru ve aktörleşmiş bir konum kazanmasına zemin hazırlayacaktı. Aynı zamanda hem İsrail Golan Tepeleri'nin, özellikle Suriye'yi kapsayan güvenlikçi içeriği doğrultusunda diplomatik ve siyasi maliyetinden kurtulacak hem de Suriye, tarihsel bir Suriye toprağı olarak gördüğü ve İsrail ile ilişkilerinde en temel bozucu unsur olan Golan Tepeleri'ni geri alması ile birlikte karşılıklı ilişkilerin normalleşmesi sonucunu doğuracaktı. Bu durum, Beşar Esad döneminde Suriye'nin, Arap Baharı öncesinde daha rasyonel, sivilleşmiş ve uluslararası sistem normlarına göre düzenlenmiş bir devlet davranışı üretmesine de katkıda bulunabilir, böylece Arap Baharı sürecinin ilerleyen yıllarında Suriye'nin maruz kalacağı iç parçalanmanın ve rejimsel sertliğin önleyici bir diplomatik kazanıma dönüşmesine imkân sağlayabilirdi.

Türkiye açısından söz konusu arabuluculuk girişiminin başarılı olarak sonuçlanması, Türk dış politikasının o dönemdeki bölgesel bir güç olma iddiasının yalnızca söylem düzeyinde değil, ekonomik, siyasi ve stratejik olarak da pratik gerçekliğe geçme potansiyeli bulunmaktaydı. Türk dış politikası açısından, söz konusu arabuluculuk sürecinin başarısızlıkla sonuçlanmasıyla kaçırılan bu fırsat, aynı zamanda İsrail-Türkiye ilişkilerinin tarihsel seyri içerisindeki hiçbir dönemde bu kadar yakın olarak gelişmemesi ile sonuçlanmıştır. Zira iki ülke arasındaki ilişkilerin siyasi olarak bozulması, her ne kadar iki ülke arasındaki ticaret hacmini etkilememiş olsa da özellikle

Türk savunma sanayii açısından stratejik askeri teknoloji transferini ve istihbari işbirliklerini olumsuz etkilemiştir. Bu ifadeler çerçevesinde, bu arabuluculuk rolü başarı olarak sonuçlanmış olsaydı; Türkiye'nin Orta Doğu'daki kurumsal itibarı, arabulucu bir lider aktör olarak pekişecek, pek çok prestijli uluslararası örgüt ve platformda meşruiyeti yüksek bir diplomatik referans haline getirecekti. Ancak söz konusu arabuluculuk sürecinin başarısızlıkla sonuçlanması, bu ifadeler çerçevesinde aktarılan potansiyel kazanımların bir kısmının aksine gelişmesine neden olmuş; hem Türkiye'nin arabuluculuk kapasitesine yönelik soru işaretlerini artırmış, hem de bölgesel düzeyde yeni çatışma dinamiklerinin doğmasına zemin hazırlamıştır.

Bu koşullar çerçevesinde, İsrail'in 2008 sonunda Gazze'ye yönelik başlattığı Dökme Kurşun Operasyonu (*Operation Cast Lead*), yalnızca Türkiye'nin arabuluculuk çabasını sonlandırmakla kalmamış, BM'nin Gazze'deki hastanelerin dahi hedef haline geldiği çok ağır bir insanlık dramını ortaya çıkarmıştır. Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın söylem düzeyinde Türkiye, İsrail'in bu askeri operasyonunu hem insani bir trajedi, hem de doğrudan kendisine yönelik diplomatik bir "ihamet" olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda söz konusu süreç, Türkiye-İsrail arasındaki ilişkilerde bir dönüm noktası olarak tarihe geçmiş, ilerleyen yıllarda iki ülke arasındaki diplomatik diyalogun önemli ölçüde sekteye uğramasına yol açmıştır. Söz konusu arabuluculuk sürecinin başarıyla sonuçlanması durumunda ise Türkiye açısından ortaya çıkabilecek kazanımlar, yalnızca diplomatik prestijle sınırlandırılmayacak kapsamlı bir niteliğe sahiptir. Bu potansiyel kazanımlardan biri olarak, uzun yıllar boyunca Suriye'nin kıta sahanlığını kullanarak lojistik ve operasyonel avantajlar elde eden PKK terör örgütünün etkinliğinin sınırlandırılmasını içermektedir. Zira Suriye ile İsrail arasında meydana gelecek bir siyasi istikrar durumunda; İsrail'in müzakere sürecinde Golan Tepeleri'nin iadesi karşılığında öne sürdüğü, Suriye'nin terör örgütlerine verdiği desteğin sona erdirilmesi koşulu doğrultusunda, bölgedeki terörist faaliyetlerin kaynaklarının sınırlandırılmasına katkı sağlayacak ve bu durum aynı zamanda Türkiye'nin güney sınırlarındaki güvenlik risklerinin azalmasına ve genel anlamda bölgesel istikrarın güçlenmesine olanak tanıyacaktır. Söz konusu arabuluculuk sürecinin başarılı olması durumunda meydana gelebilecek bir diğer kazanım ise İsrail ile daha sürdürülebilir ve yapıcı bir karşılıklı siyasi ve diplomatik ilişkinin tesis edilmesi bağlamında gelişmektedir. Aynı zamanda Türkiye'nin Arap dünyasında yükselen diplomatik etkisi, bölgesel bir arabulucu ve güç odağı olarak konumunu pekiştirecekti. Ayrıca, bu başarı Türkiye'nin hem stratejik hem de ekonomik çıkarlarını genişleten çok yönlü bir dış politika hamlesi

potansiyeli taşımaktaydı. Bu doğrultuda, söz konusu arabuluculuk sürecinin başarılı olduğu senaryo, Türkiye'nin güneyini kapsayan sınırlarındaki güvenlik risklerinin azalmasına yol açarak daha istikrarlı bir doğu sınırlarına sahip olmasına, İsrail ile daha yakın ve istikrarlı ilişkiler kurulmasına ve Arap dünyasındaki diplomatik nüfuzunun artmasına zemin hazırlayacaktı.

Söz konusu arabuluculuk rolünün başarısız olmasının Suriye bağlamındaki olumsuz etkileri ise tarihi bir düşman olarak algılanan ve karşılıklı güç dengesinin her geçen dönem içerisinde İsrail lehine açıldığı bir durumda İsrail ile diplomatik normalleşmenin gerçekleşmemesi; Suriye'nin uluslararası kamuoyundaki yalnızlığını daha da derinleştirmiştir. Bu dönem içerisinde Beşşar Esad ve Suriye Dışişleri Bakanlığı'nın uluslararası alanda meşruiyet ve prestij kazanımına yönelik gerçekleştirdiği diplomatik ziyaretler incelendiğinde; Suriye'nin ABD ve bazı Batılı güçler tarafından “şer eksen” üyesi ülke pozisyonundan çıkarılması amacı hem liderlik düzeyindeki söylemlerde hemde kurumsal bazdaki ilişkilerde daha açık bir şekilde görülmektedir. Ancak söz konusu sürecin başarısızlığı ile beraber Suriye, ilerleyen yıllarda İran destekli paramiliter askeri örgütler ile olan ilişkisini daha belirgin hale getirmiştir. Zira uluslararası hukuka dayalı meşru hakkını, Golan Tepeleri'ni alamayan Suriye'nin, uluslararası hukuka, uluslararası örgütlere ve Batı'lı güçlere olan güvenini yitirmesine ve dış politika yönünü yeniden anti-empyralist, İsrail karşıtı bir pozisyona çevirmesine neden olmuştur. Bu noktadan hareketle, Beşar Esad dönemi Suriye'sinin uluslararası sistemde meşru bir aktör olarak kabul edilme sürecine dair en önemli fırsatlardan biri kaçırılmıştır. Aynı zamanda söz konusu arabuluculuk süreci başarılı olsaydı, Suriye'nin hem Golan Tepeleri üzerindeki tarihsel iddiası bir çözülmeye uğrayacak, Suriye-İsrail ilişkilerinde belirleyici dinamiğe sahip olan uyumsuzluk çözüme kavuşturularak Suriye-İsrail ilişkilerinde daha istikrarlı ve kalıcı bir barış ortamı tesis edilebilecekti.

Tüm bu nedenler çerçevesinde Türkiye'nin 2008 yılındaki İsrail ve Suriye arasında yürüttüğü söz konusu arabuluculuk süreci, yalnızca sınırlı bir dönemi içeren diplomatik bir girişim değil; başarısı ile beraber bölgesel düzeyde potansiyel olarak olumlu, çok katmanlı etkiler yaratabilecek stratejik bir öneme sahipti. Kazan-kazan mentalitesine dayalı bu arabuluculuk sürecinin İsrail'de karşılık bulamaması; ilerleyen dönemde artan İsrail saldırganlığı ile birlikte bölgedeki devletlerin karar alma mekanizmaları nezdinde olmasa da Arap ve Müslüman toplumlar içinde Filistin hassasiyeti çerçevesinde yükselen İsrail karşıtlığını beslemiştir. Aynı zamanda söz konusu sürecin başarısız olarak sonuçlanması, uluslararası toplum tarafından meşru bir

aktör olmayı amaçlayan Suriye'nin tekrar içe kapanmasına yol açmıştır. Türkiye'nin arabuluculuğunda yürütülen sürecin başarısızlıkla sonuçlanması, Suriye'nin uluslararası toplum nezdinde meşru bir aktör olarak konumlanma çabalarını zayıflatmış ve ülkenin yeniden içe kapanmasına neden olmuştur. Suriye dış politikasındaki bu durumun ise dolaylı bir etki kapsamında, Orta Doğu'da sivil protestolar olarak ortaya çıkan Arap Baharı döneminde Suriye'nin ağır insani dramlara yol açan askeri müdahalelere başvurmasının önünü açan dolaylı bir etki olduğu ifade edilebilir. Bu neden-sonuç ilişkisi içerisinde söz konusu süreç, Türkiye'ye yönelik mülteci akınlarının artmasıyla Türk ekonomisi ve toplumsal yapısında istikrarsızlıkların ortaya çıkmasına zemin hazırladığı ifade edilebilir.

Aynı zamanda bu çalışma, literatür içerisindeki alan yazını incelendiğinde yoğunlukla ideal arabuluculuk yöntemleri yada arabuluculuk süreçlerine yönelik vaka analizleri çerçevesinde oluşan literatürel yapıda, bir arabuluculuk sürecinin neden başarısız olduğuna odaklanan ilk Türkçe ve lisansüstü yayın olması anlamında da önem arz etmektedir. Bu özgün yapısı ile beraber bu çalışma, Bu özgün yapısıyla birlikte çalışma, Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk sürecini yalnızca dış politika pratikleri bağlamında ele almakla kalmayıp, aynı zamanda arabuluculuk kuramı çerçevesinde vaka temelli, derinlemesine ve eleştirel bir analizle literatüre katkı sunmayı hedeflemektedir.

1.3. Çalışmanın Metodolojisi

Bu çalışma, Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk sürecini Türkiye'nin tercih ettiği arabuluculuk yöntemi/tipi, arabuluculuk stratejisi ve tarafların tümü üzerinde etkili olan, söz konusu arabuluculuk sürecinin başarısı ile doğrudan ilişkili arabuluculuk motivasyonları kavramsal yapıları çerçevesinde değerlendirmektedir. Bu kapsamda söz konusu arabuluculuk süreci, çatışma çözümü literatürü içerisinde tartışılan ideal arabuluculuk uygulamaları çerçevesinde üç temel alt başlık olarak varlık gösteren motivasyonel içerikler, yöntemler/tipler ve stratejiler ekseninde sistematik bir analizi amaçlamaktadır. Söz konusu arabuluculuk alt başlıkları ve içerikleri ise çalışmanın ilk bölümünde kapsamlı bir tartışma çerçevesinde ortaya koyulmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümü ise temel olarak çalışmanın ilk bölümündeki arabuluculuk alt başlıkları ile arabuluculuk sürecindeki vaka analizi arasındaki ilişki çerçevesinde oluşturulmaktadır.

Bu doğrultuda, çalışmanın analiz bölümünde ilk olarak, Türkiye'nin bu arabuluculuk sürecinde hangi arabuluculuk yöntemi/tipini tercih ettiği, çalışmanın ilk bölümünde kavramsal şeması derinlikli bir tartışma çerçevesinde oluşturulan arabuluculuk yöntemleri/modelleri çerçevesinde cevaplanmaktadır. Türkiye'nin, söz konusu arabuluculuk sürecinde hangi dış politika çıkarları ve motivasyonlardan hareketle arabulucu olarak dahil olduğu sorusu ise çıkarlar ve arabuluculuk motivasyonları arasındaki ilişki bağlamında ele alınmaktadır. Aynı zamanda, Türkiye'nin arabuluculuk sürecindeki motivasyonel içeriğini oluşturan bu tartışma, Suriye ve İsrail açısından da değerlendirilerek ve özellikle karşılıklı çıkar algılamaları ve olgun an (*ripeness*) kavramı çerçevesinde tartışılmaktadır. Söz konusu süreçte arabulucu aktör olarak Türkiye'nin tercih ettiği arabuluculuk stratejisi ise çalışmanın ilk bölümünde kapsamlı olarak ele alınan arabuluculuk stratejileri doğrultusunda değerlendirilmektedir.

Bu analiz, hem çatışma çözümü literatürü içerisinde tartışılan ideal arabuluculuk uygulamalarını içeren teorik düzeyde hem de açık kaynak araştırmasına dayalı vaka bazlı ampirik araştırmalar ile desteklenen açıklayıcı bir model çerçevesinde yapılandırılmıştır. Bu çalışma, arabuluculuk yaklaşımının kuramsal çerçevesi doğrultusunda, nitel araştırma yöntemi temel alınarak vaka analizi çerçevesinde yapılandırılmıştır. Araştırmanın odağında, 2008 yılında Türkiye'nin İsrail ile Suriye arasındaki arabuluculuk süreci yer almaktadır. Bu süreç ise arabuluculuk literatüründeki kavramsal çerçeve ışığında analiz edilmektedir. Çalışmadaki analitik çözümleme, üç temel değişken üzerine inşa edilmiştir:

1. Arabuluculuk yöntemleri/modelleri,
2. Arabuluculuk stratejileri,
3. Arabuluculukmotivasyonları.

Bu kuramsal çerçeveye dayanarak Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk sürecinde tarafların pozisyonları, süreç içerisindeki diplomatik hamleleri, söylemleri ve stratejik tercihleri çerçevesinde bir analize tabi tutulmuştur. Çalışmanın konusu ile alakalı akademik kitaplar, hakemli makaleler, diplomatik belgeler, açık kaynakları içeren medya raporları ve haberler ve liderlerin kamuoyuna açık beyanlatları üzerinden veriler toplanmıştır. Bu yöntemsel çerçeveye çalışmanın amacı, yalnızca sürecin betimleyici bir analizini sunmak değil, aynı zamanda sürecin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardında yatan çok boyutlu nedenleri teorik bir bütünlük içinde açıklamak ve benzer arabuluculuk süreçleri için çıkarımlar yapabilmektir.

1.4. Hipotez

Bu tez, diplomatik temelleri 2005-2007 yılları arasında atılan ve 2008 yılında İsrail Başbakanı Ehud Olmert'in istifası ve İsrail'in Gazze'ye yönelik gerçekleştirdiği Dökme Kurşun Harekatı ile sona eren arabuluculuk sürecinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardında yatan nedenleri, çatışma çözümü literatüründeki arabuluculuk yaklaşımlarının kavramsal çerçevesi doğrultusunda analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, arabuluculuk süreçlerinde başarıyı etkileyen üç temel unsur olarak arabulucu ve tarafların sürece katılma ve kalıcı bir barışın inşası iradesi üzerinde etkili olan arabuluculuk motivasyonu, arabulucunun taraflar arasındaki uyuşmazlığı sonlandırma amacıyla benimdiği arabuluculuk modeli/yöntemi ve izlenen arabuluculuk stratejileri çerçevesinde ele alınmaktadır. Türkiye'nin söz konusu süreçte karşılaştığı yapısal ve işlevsel sınırlılıklar ve Suriye-İsrail arasındaki uyuşmazlığın niteliği ve çözümü, uluslararası arabuluculuk yaklaşımının bu kavram setleri çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Çalışma içerisindeki bağımsız değişken, bir arabulucu aktör olarak Türkiye'nin, uluslararası arabuluculuk yaklaşımı çerçevesindeki tutum ve eylemleri çerçevesinde şekillenmektedir. Bu kuramsal çerçeve, sürecin yalnızca dışsal olaylarla değil, aynı zamanda arabulucu aktörün tercihleri ve uyuşmazlık tutumu içerisinde olan tarafların, bir barışın ortaya çıkabilmesinde istikrarlı bir iç siyasi yapıya sahip olması gerekliliğine göre şekillendiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada bağımlı değişken olarak ele alınan çatışma çözümü yaklaşımı ise arabuluculuk sürecinin başarısını veya başarısızlığını belirleyen temel unsur olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 1. Hipotez: Türkiye'nin İsrail-Suriye Arabuluculuk Sürecinin Analizi

Değişken Türü	Değişken Adı	Açıklama
Bağımsız Değişken	Türkiye'nin Uluslararası Arabuluculuk Yaklaşımı	Arabuluculuk Motivasyonları Arabuluculuk Yöntemi/Modeli Arabuluculuk Stratejileri Arabuluculuk Motivasyonları
Bağımlı Değişken	Çatışma Çözümü Yaklaşımı	Tarafların tavizsiz pozisyonlarını koruması, İsrail iç siyasetindeki kırılma yapı ve Türkiye'nin arabuluculuk sürecindeki pasif ve müdahalesiz rolü

1.5. Çatışma Çözümü Literatüründe Arabuluculuk Rolüne Yönelik Literatür İncelemesi

Türkiye, son yirmi yıl içerisindeki dış politikasında arabuluculuk faaliyetlerine tarihsel süreç içerisinde giderek daha fazla önem vermiştir. Bu doğrultuda Türkiye'nin arabuluculuk vakalarının artan örnekler ile birlikte, bu alanda yapılan akademik çalışmalar da aynı oranda nicelik bakımından belirgin bir artış göstermiştir. Özellikle 2000'li yılların ikinci yarısından itibaren yayımlanan kitaplar, makaleler ve lisansüstü tezler; genellikle Türkiye'nin arabuluculuk rolünü, farklı çatışma bölgelerinde üstlendiği roller üzerinden değerlendirmektedir. Bu yönüyle literatürün zengin bir nicelik yapı arz etmesi, bu tezin temel araştırma sorusu olan “Türkiye'nin İsrail ve Suriye arasındaki arabuluculuk girişiminin neden başarısızlıkla sonuçlandığı” sorusuna ışık tutabilecek önemli katkılar sunmaktadır.

Bu çalışmanın kavramsal altyapısını oluşturan temel kaynaklar olarak çatışma çözümü literatürü alanında yapılan araştırmalar; Morton Deutsch (1973)'ün “*The Resolution of Conflict: Constructive and Destructive Processes*” başlıklı çalışması ile ilk sistematik çatışma çözümü yaklaşımını oluşturması anlamında şekillenmiştir. Çalışma içerisinde en fazla yararlanılan kaynakların yazarları olan William Zartman ve Saadia Touval (1985)'in *International Mediation: Conflict Resolution and Power Politics* başlıklı makalesi ise alan içerisindeki en temel kaynaklardan biri olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda söz konusu eser, bu çalışma içerisinde özellikle arabuluculuk motivasyonları ve arabuluculuk stratejileri bölümünün oluşumunda önemli bir

oynamıştır. Editörlüğü Jacob Bercovitch, Victor Kremenjuk ve William Zartman (2009) tarafından yapılan ve çatışma çözümü alanı literatürü içerisindeki birbirinden farklı yazarların zenginleştirdiği *Handbook of Conflict Resolution* başlıklı eser ise bu çalışmada en fazla yararlanılan kaynaklardan bir diğeri olarak ön plana çıkmaktadır. William Zartman, Saadia Touvali, Jacob Bercovitch ve Hugh Miall tarafından ele alınan eserlerin temelini oluşturduğu çatışma çözümü literatüründeki kaynaklardan yararlanılan bu çalışmada, nitel bakımından özgün kaynakların kısıtlılığı ise literatürel anlamdaki en sınırlayıcı unsur olarak varlık göstermiştir.

BÖLÜM 2: Arabuluculuk Yaklaşımı

Bu bölüm, çalışmanın teorik ve kavramsal temelini oluşturmayı amaçlamaktadır. İlk olarak, çatışma çözümüne ilişkin literatürün tarihsel gelişimi ele alınarak, literatür içinde önemli bir çözüm aracı olarak konumlanan arabuluculuğun kavramsal çerçevesi, türleri ve uygulama biçimleri; arabuluculuk pratiğinin değişen ve dönüşen yapısı üzerindeki söz konusu tarihsel sürecin etkisi bağlamında açıklanacak ve değerlendirilecektir. Arabuluculuk süreçlerinin başarısını etkileyen üç temel unsur olan motivasyonlar, yöntemler ve stratejiler, her biri ayrı başlıklar altında kavramsal olarak incelenmek üzere detaylı bir tartışma çerçevesinde aktarılacak ve açıklanacaktır.

2.1. Uluslararası Arabuluculuk

Uluslararası arabuluculuk yaklaşımının, çatışma çözümü literatürünün ve pratiğinin en fazla tercih edilen aracı olarak ortaya çıkması, dünya siyasi tarihi içerisindeki bazı temel dönüm noktaları çerçevesinde, tarihsel sürecin bir ürünü olarak ortaya çıktığı ifade edilebilir. Bu bağlamda, çatışma çözümü literatürünün tarihsel sürecinin detaylı bir açıklama ve analize tabi tutulması; birbirinden farklı arabuluculuk yaklaşımlarının, stratejilerinin ve motivasyonlarının ortaya çıkması üzerinde hayati bir role sahiptir. Bu ifadeler çerçevesinde, uluslararası arabuluculuk yaklaşımını yaygın bir çatışma çözümü olarak ortaya çıkaran çatışma çözümü literatürüne yönelik kapsamlı bir tarihsel süreç analizine ihtiyaç duyulmaktadır.

1. Dünya Savaşı sonrasında Uluslararası İlişkiler alanının sistematik bir disiplin olarak ortaya çıkması, çatışma çözümü literatürünün inşa edilmesinde önemli bir role sahiptir. Çatışma çözümü yaklaşımı her ne kadar bağımsız bir sosyal bilimler disiplini olarak bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmamış olsa da, çatışma tutumunun yönetilmesi ve sonlandırılmasına yönelik düşünsel ve pratik çaba, her zaman söz konusu olmuştur. Bu bağlamda Louis Kriesberg (2009: 17)'e göre temel itibarıyla J.J. Rousseau, Thomas Jefferson, James Madison, Voltaire, Karl Marx ve Adam Smith gibi düşünürlerin fikirleri çerçevesinde şekillenen çatışma çözümü yaklaşımı, düşünsel izdüşümü Antik Yunan'a kadar gidebilecek bir kaynağa sahiptir. Kriesberg(2009: 19)'in işaret ettiği, siyasal, toplumsal ve askeri açıdan ciddi kırılmaların yaşandığı ve çatışma durumunun

yönetilmesi, sonlandırılması gibi amaçlar doğrultusunda önemli bir zihinsel eforun söz konusu olduğu bu süreç, modern anlamdaki çatışma çözümü yaklaşımının doğduğu düşünsel temellerin oluştuğu bir tarihsel süreci içermektedir.

Uluslararası arabuluculuk, müzakere teknikleri, uzlaştırma, çatışma durumuna yönelik erken uyarı sistemleri ve önleyici diplomasi gibi bir çok teorik ve pratik araca sahip olan çatışma çözümü yaklaşımının tarihsel gelişimi ise çatışma çözümüne yönelik derinlikli bir analizin ön koşullarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Pratik ve teorik arka planı önemli bir geçmişe sahip çatışma kavramı ve çatışma çözümü literatürü; Kriesberg tarafından dört tarihsel alt başlık çerçevesinde sınıflandırılmaktadır: Gelişme Süreci (1914-1945), Temellerin Atılması (1946-1969), Genişleme ve Kurumsallaşma (1970-1989), Yayılma ve Farklılaşma (1989'dan-günümüze).⁴

Çatışma çözümü literatürünün oluşum sürecinde 1. Dünya Savaşı ve 2. Dünya Savaşı arası dönemi içeren Gelişme süreci (1914-1945); uluslararası siyasette yeni bir statükonun oluşması ve siyasi, sosyal ve askeri anlamda önemli değişikliklerin ortaya çıkması anlamında önem arz etmektedir. 1. Dünya Savaşı sonrası dönemde, savaşların önlenmesi ve çatışmaların kontrol altına alınmasına irade, Uluslararası İlişkiler disiplinin oluşumunda olduğu gibi, çatışma çözümü yaklaşımının sistematik bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmasında da hayati bir rol oynamıştır. Bu bağlamda uluslararası barışın korunmasına yönelik olarak uluslararası kolektif güvenliğin tesis edilmesi iradesi bağlamında ulusüstü ve uluslararası kurumlar oluşturulmuştur. Milletler Cemiyeti gibi tüm dünya üzerinde kalıcı bir barışın tesis edilmesi ve çatışmaların azaltılması/engellenmesini amaçlayan kurumların ortaya çıkması, çatışma çözümü alanının özellikle pratik arka planının oluşumunda küresel mahiyete sahip kurumsal bir çatışma çözümü organının oluşması bağlamında hayati bir gelişme olarak nitelendirilmektedir.

İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş dönemini içeren *Temellerin Atılması* (1946-1969) dönemi, 1945 yılında 2. Dünya Savaşı'nın sonlanması ile beraber iki kutuplu sisteme dönüşen uluslararası siyasette ABD ve SSCB arasında meydana gelen güç mücadelesi, dekolonizasyon süreci ve vekalet savaşları çerçevesinde çatışmacı bir siyasi

⁴ Söz konusu dört alt başlık, *The Nature of Conflict and Conflict Resolution* başlıklı eser içerisinde, Louis Kriesberg tarafından kategorize edilmektedir. Çatışma Çözümü alanının bir disiplin olarak oluşmasında tarihsel ve düşünsel temel köşe taşlarını içeren bu kategorizasyon; Gelişme süreci (1914-1945), *Temellerin Atılması* (1946-1969), *Genişleme ve Kurumsallaşma* (1970-1989), *Genişleme ve Kurumsallaşma* (1970-1989), *Yayılma ve Farklılaşma* (1989'dan-günümüze) dönemleri olarak temel dört çerçeve etrafında oluşturulmuştur.

ortam doğurmuştur.⁵ Özellikle küresel sistemi tehdit eden 1962 yılında gerçekleşen Küba Füze Krizi ile beraber ABD ve SSCB arasında meydana gelen bu nükleer çatışma tehdidi; çatışmaların azaltılması, kontrol altına alınması veya sonlandırılması süreçlerini bir disiplin olarak inceleyen çatışma çözümü alanının gelişiminde önemli bir kırılma noktası olarak rol oynamıştır. Bu bağlamda söz konusu kriz, iki süper güç arasındaki çatışmaların azaltılmasına yönelik bir uluslararası kamuoyu iradesinin oluşmasına neden olmuştur. Uluslararası ve bölgesel çatışmaların sonlandırılması yada kontrol altına alınmasına yönelik akademik ve diplomatik çabanın artması ise çatışma çözümü alanının gelişiminde en önemli kırılma noktalardan biri olarak nitelendirilmektedir.⁶ Bununla birlikte aynı dönem içerisindeki bir unsur olan dekolonizasyon süreci ise çatışma çözümü yaklaşımının pratik ve teorik altyapısında önemli bir geliştirici unsur olarak rol oynamıştır. Bu bağlamda, özellikle Mahatma Gandhi gibi ulusal figürlerin ortaya çıkışı; çatışma çözümü alanında yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olan pratik örnekleri teşkil etmiştir. Bu dönem içerisinde çatışma çözümü alanının özellikle entelektüel gelişimine katkı sağlayan gelişmelerden biri diğeri ise Stanford Üniversitesi bünyesinde Davranış Bilimleri İleri Araştırmalar Merkezi (CASBS)'nin kurulması ve ABD'de Michigan Üniversitesi'nde *Çatışma Çözümü Dergisi*'nin kurulması bağlamında değerlendirilmektedir.

Genişleme ve Kurumsallaşma (1970-1989) dönemi, üç farklı uluslararası siyasi ortamı içermesi bağlamında, çatışma çözümü literatürü için son derece önemli ancak girift bir dönemi içermektedir. 70'ler itibariyle ABD ve SSCB arasında, 1962 yılında meydana gelen Küba Füze Krizi'nin doğurduğu bir sonuç olarak ortaya çıkan karşılıklı silahsızlanma ve çatışmaların azaltılmasına yönelik uzlaşma, SSCB'nin 1979 yılında, jeopolitik anlamı itibariyle iki güç arasında tampon bölge olarak değerlendirilen

⁵ İfade edilen dönemde Kore Savaşı (1950-1953) ve Vietnam Savaşı (1955-1975) gibi savaşlar ve Hindistan, Cezayir ve Endonezya gibi ülkelerde de meydana gelen anti-emperyalist kimlikteki bağımsızlık savaşları yaşanmıştır. Bu savaşlar ve çatışmalarda her ne kadar iki süper güç olarak ABD ve SSCB'nin doğrudan müdahalesi olmasa da yerel aktörlere sağladıkları destekler ile beraber bölgesel olan bu çatışmalar aynı zamanda iki süper güç arasındaki politik mücadelenin vekaletler aracılığıyla bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır.

⁶ Küba Füze Krizi, çatışma çözümü alanında çatışma tutumu içerisinde olan taraflar arasındaki etkili iletişimi, iletişim kanallarının varlığını ve müzakereler sürecinin önemini vurgulayan bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda söz konusu kriz, doğrudan iletişim hatlarının (örneğin "Kırmızı Telefon") hayati önemini ortaya koymuş ve çatışma tutumu içerisinde olan taraflar arasında karşılıklı tavizler ile çözüme ulaşılabilmesine dair pratik bir gerçekliğin ortaya çıkmasında rol oynamıştır. Bu kriz başlığında ise özellikle güç dengesi ve nükleer caydırıcılık kavramları krizde belirgin hale gelmiş, oyun teorisi ve stratejik analizler çatışma yönetiminde kullanılmaya başlanmıştır. Kriz sonrası erken uyarı sistemleri ve çatışma önleme mekanizmalarına olan ilgi artmış, barış ve çatışma çözümünü çalışmalarını akademik alanda daha fazla önem kazanmıştır. Bu süreç, uluslararası krizlerin yönetimi için modern çatışma çözümü modellerinin geliştirilmesine zemin hazırlamıştır.

Afganistan'ı işgali ile beraber sonlanmıştır. 1955'ten 1975'e kadar süren Vietnam savaşı, 1979'da başlayan Afganistan'ın işgali ve bu savaflara ek olarak bölgesel vekalet savaşlarının da başlaması, çatışma çözümü literatürünün gelişim sürecini olumlu etkileyen krizler silsilesi olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda söz konusu çatışmalar; başlangıcı, tırmanış süreci ve çözümü itibariyle çatışmaların sonlandırılması yada kontrol altına alınması için gereken işbirliklerinin nasıl oluşturulabileceğine dair soruların sorulması, literatür içerisinde anlamlı bir kazanım olarak değerlendirilmektedir.⁷

Çatışma çözümü literatüründe *Yayılma ve Farklılaşma (1989'dan-günümüze)* dönemi olarak nitelendirilen bu dönemde; Lübnan, Namibiya, Güney Yemen, Angola, Etiyopya, Angola, Eritre, Kamboçya ve Afganistan'da süregelen vekalet savaşları gibi uzun süredir devam eden çatışmaların son bulması, uluslararası barışın ve istikrarın korunmasına dair algının oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda Jacob Bercovitch ve Richard Jackson(2009: 17)'a göre 1989 yılında Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve 1991'de SSCB'nin dağılması ile beraber uluslararası siyasetin çatışmacı ideolojik ve siyasi ortamı sonlanmış ve dönemin pek çok siyasi analistine göre uluslararası sistemin kalıcı bir barış ve istikrarlı bir döneme gireceğine dair inanç yaygınlaşmıştır. Aynı zamanda uluslararası siyasal sistem içerisinde çatışma çözümüne dair kurumsallaşma ve örgütleşmenin artması; Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, UNESCO, AB ve diğer siyasi-askeri uluslararası örgütlerin uluslararası siyaset içerisinde daha etkin bir rol oynaması ile beraber çatışmaların çözümü ve kontrol altına alınabilmesinin kolaylaşmış olduğu ifade edilebilir. Söz konusu barış ve istikrar dönemi, ABD'nin 2001 yılında Afganistan, 2003 yılında Irak'ı işgal kararı alması ve dini ve etnik bir karakter içeren çatışmaların başlaması ile kesintiye uğramış olduğu ifade edilebilir. Çatışma çözümü literatürünün tarihsel süreci çerçevesinde değerlendirildiğinde çatışmalar; tarafların karşılıklı güven eksikliği, şüphe ve önyargılı iletişim tutumunu devam ettirmelerinin sonucu olarak sonlandırılmaları yada çözümlendirilmeleri bağlamında son derece çetrefilli bir süreci içermektedir. Bu bağlamda barışın korunması ve istikrarlı bir uluslararası ortamın inşa edilmesi adına çatışma çözümü literatürü

⁷Uluslararası siyasette meydana gelen bu çatışmalar, uluslararası çatışmalarda ideolojik kamplaşmanın ve bölgesel güç dengelerinin çatışma çözümü süreçlerindeki etkisini pekiştirmiş, tarafsız arabuluculuk ve çok taraflı müzakere gibi arabuluculuk yöntemlerinin gelişimini etkilemiş ve arabuluculuk süreçlerinin önemini artırmıştır. Ayrıca, bu dönemlerde barış süreçlerine yönelik yapısal analizler ve çatışma sonrası toplumların yeniden inşası konularında teorik çerçeveler de geliştirilmiştir.

içerisinde çatışmaların çözümü yada yönetimi konusunda yeni yöntem ve yaklaşım arayışları hız kesmeden devam etmiştir.

Jacob Bercovitch, Theodore Anagnoson ve Donnette Wille (1991: 11)'e göre, arabuluculuğu uyuşmazlık ve çatışma tutumu içerisindeki tarafların, karşılıklı şiddet ya da tahkim süreçlerine başvurmaksızın; ihtilaf içerisinde bulundukları durumun bir üçüncü tarafın arabuluculuğunda yardımını talep ettiği bir çatışma çözümü yönetimi süreci olarak tanımlamaktadır. Uyuşmazlık içindeki tarafların, uyuşmazlığa neden olan çatışmanın çözümüne yönelik karşılıklı rızaları temelinde bir üçüncü tarafın arabuluculuğuyla çözme iradeleri, genellikle taraflar arasındaki iletişim kanallarının sınırlılığı nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda bir arabulucunun, arabuluculuk süreci içerisinde taraflar arasındaki en temel işlevlerinden biri, karşılıklı iletişim kanallarının yeniden yapılandırılması yada iletişime yardımcı olması bağlamındaki kolaylaştırıcı rolü çerçevesinde gerçekleşmektedir. Taraflar arasındaki söz konusu iletişim problemi, tarafların çatışmayı sona erdirememesi yada yönetememesi ne yol açan, uluslararası veya bölgesel barış ve istikrarın korunmasına yönelik riskler taşımaktadır. Bu bağlamda karşılıklı uzlaşmanın gerçekleşemediği uyumsuzluk durumlarında ortaya çıkan, tarafların iradelerini üçüncü bir tarafın kolaylaştırıcı rolüne devrederek çözüme ulaşmayı amaçladıkları yöntemler bütünü olarak, üçüncü taraf müdahaleleri; özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası çatışma çözümü yöntemleri bağlamında arabuluculuk yöntemi olarak kendisini göstermiştir ve arabuluculuk yönteminin son derece yaygın bir uygulama haline geldiği görülmektedir (Bercovitch, J., 2009: 340).

Arbuluculuk yönteminin içerisinde bulundurduğu teorik ve pratik bazı kolaylaştırıcı yapısal özellikler, uyuşmazlık içerisinde olan tarafların çatışma tutumundan vazgeçerek arabuluculuk sürecine başvurmalarındaki en önemli motivasyonlardan biri olarak rol oynamaktadır. Arabuluculuğun sahip olduğu söz konusu teorik ve pratik imkanlar ise şu şekilde sıralandırılabilir;

1. Çatışmaya neden olan gündem maddesine ve tarafların pozisyonlarına uygun olarak, geleneksel önceden tasarlanmış *-ad hoc-* diplomatik yöntemlerden daha esnek bir diplomatik altyapının sunulması,
2. müzakere sürecinde taraflar arasında varılan uzlaşma maddelerinin, hükmedici kesin bir bağlayıcılığının bulunmaması,
3. amaca yönelik tasarlanmış, geniş bir diplomatik manevra alanının sunulması (Bercovitch, J. ve Jackson, R., 2009: 345).

Arabuluculuk yaklaşımının sahip olduğu bu imkanlar ise aynı zamanda bazı kısıtlılıklara sahiptir. Bu kısıtlılıklardan en önemlisi, arabuluculuğun temel olarak tarafların her ikisinin de makul bir sürecin işletilmesi ve kalıcı bir sonuca varılabilmesine yönelik iradelerinin oluşması ve karşılıklı rızaya dayalı gönüllü bir süreç olmasıdır. Bu bağlamda, Jean Poitras (2005: 280)'a göre arabuluculuk yaklaşımının ortaya çıkabilmesi, bazı temel koşullar çerçevesinde mümkün olmaktadır. Bu koşulların genel çerçevesi ise az iki taraf arasında meydana gelen bir uyuşmazlık yada çatışma tutumunun varlığı, çatışan tarafların çatışmanın çözümüne yönelik irade ve isteği ve üçüncü taraf olarak bir arabulucu aktörün söz konusu uyuşmazlık durumuna dahil olması gibi temel bazı koşullara bağlı olarak gelişmektedir (Poitras, J. 2005: 282-284). Çatışma tutumu ve uyumsuzluk içerisinde olan taraflarca çatışmanın sıfır toplamı oyun olarak algılanması ve bir arabulucunun sürece dahil olmasına yönelik iradenin oluşması bağlamında tarafların ihtiyaç ve beklentileri ile orantılı olarak bir kazan-kazan anlayışının varlığı, söz konusu arabuluculuk sürecinin oluşmasına yönelik temel prensipler olarak ifade edilmektedir (Köksoy, F. 2018: 217). Bu ifadeler çerçevesinde arabuluculuk yönteminin ortaya çıkması için gereken koşullar, şu dört alt başlık çerçevesinde sınıflandırmaktadır;

1. “Bir çatışma uzun ve karmaşık olduğunda,
2. Tarafların kendi çatışma yöntemleri çıkmaza girdiğinde,
3. Taraflardan ikisi de artık bu çatışmaya daha fazla kaynak ve can kaybı harcamaya istekli olmadığında,
4. Her iki taraf da çıkmaz hale gelen çatışma durumları için zımni ve açık bir şekilde işbirliği yapmaya razı olduklarında.” (Bercovitch, J., 2009: 345).

Bu ifadeler çerçevesinde çatışma çözümü literatürü içerisinde arabuluculuk rolünün ortaya çıkabilmesi için gerekli şartlar ve yeterlilikler üzerinde genel bir uzlaşma hakimken, ideal arabuluculuk uygulamasına yönelik bir genel kabul yada uzlaşma bulunmamaktadır. İdeal arabuluculuk modelleri, teknikleri, stratejileri ve motivasyonları itibarıyla temel dört başlık üzerinde gelişen ideal arabuluculuk rolü, mevcut literatür içerisinde son derece tartışmalı bir genel yapıya sahiptir. Zira çatışma tipleri ve taraflar arasındaki kültür, siyasi konjonktür yada kimliklerin değişkenlik göstermesi, pratik ve teorik arabuluculuk uygulama ve araştırmalarında birbirinden farklı arabuluculuk modellerini ortaya çıkarmıştır (Wall, J. A., ve Lynn, A. 1993: 183). Mevcut çatışma çözümü literatürü içerisinde ideal arabuluculuk uygulamasına yönelik bu muğlaklık, arabulucunun sahip olması gereken prensipler üzerinde uzlaşılmasını engellemiştir. Bu bağlamda, genel olarak bir arabulucunun uyuşmazlığın önlenmesi, yönetilmesi veya

sonlandırılması amacıyla taraflar arasında kolaylaştırıcı bir role sahip olması beklenmektedir. Arabulucunun kolaylaştırıcı rolü ise iyi arabulucunun niyet nosyonuna sahip olması ve taraflar arasında diyalog kurabilme yeteneğine bağlı olarak gelişmektedir (Poitras, J. 2005: 286-288). Arabulucunun söz konusu kolaylaştırıcı rolü, anlaşmazlık içerisinde olan tarafların karşılıklı mutabakatlar geliştirebilmesine olanak sağlayan son derece hayati bir rol oynamaktadır.

Arabuluculuk uygulamalarının doğası gereği bağlamsal bir nitelik taşıması ve değişen sistemik dinamiklere yönelik esnek ve adaptif bir şekilde şekillenmesi; sabit bir modele değil, içinde bulundukları tarihsel, siyasal ve kurumsal koşulların yön verdiği çeşitlenmiş pratiklere dayanmaktadır. Bu ifadeler doğrultuda, ideal arabuluculuğa yönelik farklı siyasal konjonktürel şartlar içerisinde, çeşitli akademik disiplinlerden beslenen araştırmacı ve uygulamacılar; arabuluculuğun tanımı, kapsamı ve başarı koşulları üzerinde farklı yaklaşımlar geliştirmiştir. Bunlardan bazıları arabuluculuk sürecini tarafsızlık, gönüllülük ve gizlilik gibi evrensel ilkeler çerçevesinde değerlendirirken, her çatışmanın kendine özgü koşullarının bulunduğunu göz önünde bulundurularak esnek ve pragmatik bir yöntem izlenmesi gerektiğini savunanlar da bulunmaktadır. İdeal arabuluculuk yöntemine dair mümkün olmayan bu genel uzlaş, hem kuramsal tartışmaları hem de pratik uygulamaları şekillendiren temel bir dinamik olarak öne çıkmaktadır.

Arabuluculuk uygulamasına dair bu kavramsal ve pratik çeşitliliğin, arabuluculuğun daha etkili ve yapılandırılmış bir biçimde uygulanabilmesine yönelik bir engel teşkil etmemesi amacıyla çeşitli uluslararası örgüt ve aktörler, arabuluculuktaki genel prensipler üzerindeki uzlaşının genel çerçevesini belirleme yönünde bazı girişimlerde bulunmuştur. Bu çabaların en kapsamlı ve referans niteliğindeki örneklerinden biri ise Birleşmiş Milletler tarafından 2012 yılında yayınlanan Etkin Arabuluculuk Rehberi, (*United Nations Guidance for Effective Mediation*)'dir. Birleşmiş Milletler'in bu çalışması, arabuluculuk süreçlerinde sahip olunması gereken temel ilkeleri tanımlarken, aynı zamanda arabuluculuk modelleri üzerindeki çeşitliliği ise belirli bir genel prensipler bir çerçevesine oturtmayı ve arabulucular için yol gösterici bir normatif zemin sunmayı amaçlamaktadır. BM'nin yayınladığı *Etkin Arabuluculuk Rehberi (2012)*'ne göre, başarılı bir arabulucunun göz ardı etmemesi gereken temel prensipler, sekiz madde çerçevesinde oluşturulmuştur.

Taraflar arasında kurulması planlanan müzakere ve uzlaşma ortamının altyapısının oluşturulabilmesi açısından söz konusu uyuşmazlık maddesine yönelik

kavramsal ve teorik bilgisi çerçevesinde *hazırlıklı olma* ve meşru bir arabuluculuk sürecinin başlayabilmesi ve taraflar arasında diyalog zemininin oluşturulabilmesi açısından her iki tarafın da *rızası*, bir arabuluculuk uygulamasının meydana gelebilmesi için temel iki ön şart olarak nitelendirilebilir. Bir arabulucunun taşınması gereken en hayati prensip olan *tarafsızlık* ve çatışma konusu ile ilgili bütün taraf ve paydaşların görüş ve ihtiyaçlarının temsil edilerek barış anlaşmasının meşruiyetinin ve ulusal aidiyetinin artırılması bağlamında *kapsayıcılık* ise bir arabuluculuk faaliyetinin başarısının en önemli belirleyicilerinden biri olarak ifade edilmektedir. Arabuluculuk faaliyeti sonucunda meydana gelen barış anlaşmasına yönelik kararların uygulanabilirliği bağlamında tarafların içsel faktörlerinin ikna edilmesi anlamında *ulusal aidiyet* ve kendilerini görevlendiren veya mevcut normatif konjonktür içerisinde kural ve düzenlemeler yapabilmesini öngören *uluslararası hukuk ve normatif çerçeve* ise arabuluculuk sonucunda taraflar arasında meydana gelen uzlaşının sürdürülebilirliğinin önündeki en bütün etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlaşmazlığın tarafları arasında mukayeseli avantaja dayanan ve arabuluculuk faaliyetinin iş bölümü gereğine atıfta bulunarak üzerinde mutabık kalınmış yaklaşımları kapsamı bağlamında *arabuluculuk çabasının tutarlılığı, eşgüdümü ve tamamlayıcılığı* ve çatışma tarafları açısından kalıcı bir barış ortamının oluşturulabilmesi anlamında kapsayıcı olması anlamında *nitelikli barış anlaşmaları* ise başarılı arabulucunun göz önünde bulundurması gereken özelliklerdir.

Bir uzlaştırıcı aktör olarak ortaya çıkışı, beslendiği tarihsel kaynaklar ve düşünsel temelleri çerçevesinde çatışma çözümü literatürünün en değerli kavramsal ve pratik araçlardan biri olan arabulucu; arabuluculuğun modelleri, stratejileri ve teknikleri itibarıyla ortak bir uzlaşının olmadığı, esnek ve bağlamsal bir çatışma çözümü aracı olarak değerlendirilebilir. Bir uyuşmazlık durumunda taraflar arasında kolaylaştırıcı bir prensip ile güvenilir ve tarafsız bir aktör olarak arabulucunun, söz konusu uyumsuzluk maddesinin çözümüne yönelik müdahale düzeyi ise taraflar arasındaki güç dengeleri, çatışmanın yapısal kaynakları ve arabulucunun izlediği stratejiler gibi çok katmanlı unsurlar tarafından şekillenmektedir. Bu bağlamda çeşitli kavramsal ve teorik temeller çerçevesinde ortaya çıkan birbirinden farklı modelleri, stratejileri, motivasyonları ve adımları itibarıyla arabuluculuk uygulamaları; arabuluculuk yaklaşımının doğası gereği dinamik, bağlamsal ve ihtiyaca göre şekillenen bir süreç olması çerçevesinde çeşitli görüş ayrılıklarına sahiptir. Arabuluculuğa dair bu yaklaşımsal zenginliğin beslendiği düşünsel ve tarihsel kaynaklar Jacob Bercovitch'in 1992 yılında yayınladığı *Mediators and*

Mediation Strategies in International Relations başlıklı makalesinde detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Arabulucunun tercih ettiği arabuluculuk modelleri, stratejileri ve tekniklerinin, çatışma çözümü sürecindeki rolü ve etkisi üzerinde belirleyici bir niteliği düşünüldüğünde; bu çalışma içerisinde ise özellikle taraflar arasındaki uyuşmazlığa yönelik müdahale derecesine, taraflar karşısındaki konumuna ve arabulucunun uyuşmazlık konusu üzerindeki sahip olduğu yetki düzeyine göre sınıflandırılan arabuluculuk modellerine yönelik detaylı bir bölüme ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu ifadeler çerçevesinde, bu çalışmanın sorusunu oluşturan Türkiye'nin İsrail ve Suriye arasında yürüttüğü arabuluculuk girişiminin neden başarısızlıkla sonuçlandığı sorusu; arabuluculuk yöntemlerinin etkinliğini analiz etmeye olanak tanıyan ampirik bir örnek teşkil etmektedir. Zira Suriye ve İsrail arasında bir arabulucu aktör olarak Türkiye'nin taraflar arasındaki uyuşmazlığın çözümüne yönelik izlediği yöntem, izlediği arabuluculuk stratejileri, ve süreç içerisindeki arabuluculuk adımları itibariyle literatür içerisinde var olan arabuluculuk modellerinin hangisine daha yakın uygulandığını analiz etmek açısından önem arz etmektedir. Dolayısıyla söz konusu arabuluculuk sürecinin neden başarısız olduğuna yönelik cevaplar arayan bu çalışmada; arabuluculuk sürecini besleyen temel unsur olarak Suriye ve İsrail arasındaki başlıca uyuşmazlık konusu olarak Golan Tepeleri sorununa yönelik taraflar arasındaki tarihsel ve diplomatik gelişmeler değil, aynı zamanda Türkiye'nin yürüttüğü arabuluculuk sürecinin literatürde tanımlanan ideal arabuluculuk modelleri, stratejileri, motivasyonları ve adımlarıyla ne ölçüde örtüştüğünü de değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu yönüyle çalışma içerisinde arabuluculuk modelleri, arabuluculuk stratejileri, arabuluculuk motivasyonlarını kapsayan ve söz konusu içeriğin detaylı bir şekilde ele alındığı ayrı bölümlerin varlığı; çalışma sorusuna verilen ampirik ve kavramsal cevapların niteliği bakımından önem arz etmektedir.

2.2.1 Arabuluculuk Modelleri

Çatışma çözümü literatürü içerisinde arabuluculuk modelleri; William Zartman ve Saadia Touval'in *International Mediation in Theory and Practice* (1985), Thomas Princen(1992)'in *Intermediaries in International Conflict* (1992) ve Frank Hanna'nın *Conflict Resolution and Mediation in the Real World* (2003) adlı çalışmaları çerçevesinde dört temel kategoride oluşmakta ve bu eserler üzerinden kapsamlı bir tartışma yürütülmektedir. Arabuluculuk modelleri üzerindeki bu yoğun akademik çabanın, söz

konusu arabuluculuk modellerinin evrensel prensiplere bağı sabit teorik modeller olmalarından öte; oluşturuldukları dönemler itibariyle, uluslararası sistemin konjonktürel yapısı ve güç dengelerinden etkilenen dinamik bir yapı arz etmeleri anlamında önem kazanmaktadır.

Arabuluculuk modelleri kategorizasyonuna yönelik literatürde, teorik ve sistematik bir temel çerçevesinde yapılan ilk kapsamlı kategorik ayrım; Saadia Touval ve William Zartman'ın 1985 yılında yayınladığı *'International Mediation in Theory and Practice'* adlı eser çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Arabuluculuk modellerinin analizi ve kategorizasyonunda bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilecek bu çalışma; arabuluculuk modellerini, sadece bir çatışma çözümü argümanı olarak değil, aynı zamanda uluslararası sistemdeki güç dengeleri ve çatışan taraflar arasındaki dinamiklerle ilişkili bir süreç olarak ele almıştır. Zira William Zartman ve Saadia Touval'in içerisinde bulunduğu dönemdeki uluslararası siyasi sistem “dehşet dengesi” olarak tanımlandırılan, iki süper güç arasında ideolojik kamplara bölünen bir yapıdadır. Uluslararası sistemdeki bu kamplaşma tutumu ise William Zartman ve Saadia Touval tarafından oluşturulan arabuluculuk modellerinde, günümüz literatüründe ortaya koyulan, bir arabulucunun sahip olması gereken en hayati prensipler olan objektiflik, tarafsızlık ve nötrlük gibi prensiplere atfedilen hayati anlamı olumsuz etkilemiştir. Zira bu dönem içerisinde, arabuluculuk yaklaşımının pratik rolü, uluslararası siyasette rekabet halinde olan iki süper güç olan ABD ve SSCB'nin güç maksimizasyonu sağlamaya yönelik politikaları çerçevesinde engellenmiştir. Bu dönemde uluslararası siyasette meydana gelen çatışma ve uyumsuzluklar ise arabuluculuk uygulamasına ihtiyaç duyulmadan, iki büyük gücün direkt müdahaleleri ve tek taraflı yaklaşımları ile söz konusu çatışma unsurunu sonlandırmak yada kontrol altına almaya yönelik değil, çatışmayı sürdürmeye ve güç maksimizasyonu sağlamaya yönelik olarak gelişmiştir.⁸

⁸Güney Kore (1950) ve Vietnam (1955) Savaşları, arabuluculuk uygulamasına yönelik kısır bir dönemi işaret etmesi açısından önem arz etmektedir. 1955 yılında ortaya çıkan Vietnam Savaşı'na ABD, Güney Vietnam'a askeri ve ekonomik olarak yardım ederken, SSCB ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi Doğu Bloğu'na sahip ülkeler ise Kuzey Vietnam'a silah ve lojistik yardımda bulunmuş; 1950 yılında meydana gelen Kore Savaşı'nda ise çatışan taraflar arasındaki ideolojik ayrım nedeniyle ABD, komunizm tehlikesine karşı koruma amacını taşıırken, SSCB ve Çin Halk Cumhuriyeti ise bölgenin tamamının kontrolünün sağlanması amacıyla çatışmalara destek vermiş ve söz konusu çatışma sürecinin herhangi bir noktasındaki arabuluculuk çabaları ise mümkün olmamıştır. Bu bağlamda söz konusu dönemde iki süper gücün de doğrultusuna hareket etmesi ve bu iki güç arasında arabuluculuk rolü üstlenebilecek bir otoritenin de bulunmaması, arabuluculuk uygulamalarında bir kriz dönemi olarak nitelendirilebilir. Uluslararası siyasette

Soğuk Savaş'ın uluslararası dinamikleri, arabuluculuk yaklaşımının pratik rolüne yönelik kısıtlayıcı bir etkiye sahip olsa da, iki büyük güç arasındaki güç mücadelesinin, beşeri sistemlerin varlığını dahi tehdit edecek kadar büyümesi ise bu dönemde arabuluculuk ve çatışma çözümünün teorik arka planındaki akademik çabanın önemli bir gelişme kaydetmesine neden olmuştur. Bu bağlamda özellikle ABD'deki enstitüler öncülüğünde ADR sistemlerinin geliştirilerek insani ve hukuki arabuluculuk yöntemlerinin yaygınlaşması ve önceden yapılandırılmış arabuluculuk yöntemlerinin kullanılmasıyla beraber arabuluculukta modern dönem olarak nitelendirilebilecek, yenilikçi ve daha kapsamlı teorik çalışmaların ön plana çıktığı bir döneme girilmiştir.⁹

Bu bağlamda çatışma çözümü literatürü içerisinde, arabuluculuk rolünün teorik arka planına dair yapılan çalışmalar çerçevesinde arabuluculuk yöntemlerinin kategorizasyonu; uluslararası siyasetin içinde bulunduğu konjonktürel yapının da etkisiyle, taraflar arasındaki çatışmaların kontrol altına alınmasında daha etkili yöntemlerin ortaya çıkması gerekliliğini vurgulamış, arabuluculuk yöntemlerinin bir disiplin olarak çatışma çözümü literatürü başlığı altında kategorize edilmesine zemin hazırlamıştır. Bu arabuluculuk yöntemleri ise William Zartman ve Saadia Touval tarafından oluşturulan Kolaylaştırıcı, Formülatör ve Manüplatör Arabuluculuk; Thomas Princen(1992) tarafından oluşturulan Ana ve Nötr Arabuluculuk; Frank Hanna(2003) tarafından oluşturulan Kolaylaştırıcı, Değerlendirici ve Dönüştürücü Arabuluculuk; altbaşlıkları çerçevesinde oluşmaktadır.

2.2.1.1. Kolaylaştırıcı/İletici, Formülatör ve Manüplatör Arabuluculuk

William Zartman ve Saadia Touval (1985) tarafından kategorize edilerek literatüre kazandırılan *Kolaylaştırıcı/İletimci, Formülatör ve Manüplatör Arabuluculuk* modelleri; ideal arabuluculuk yöntemlerine dair sistematik olarak oluşturulan ilk

çatışma çözümü yaklaşımı, meydana gelen çatışmaların sonlandırılması yada barış ve istikrarın sürdürülmesine yönelik bir irade ile değil, çatışma durumlarından elde edilebilecek olan çıkarlar doğrultusunda gelişmiştir. Söz konusu konjontür ise arabuluculuk yaklaşımının pratiği açısından, teorisinin aksine; meydana gelen çatışmalarda, büyük güçlerin kendi şartlarını dayatmaya çalıştığı bir süreç içerisinde ve kısıtlı bir alan çerçevesinde çalışmıştır.

⁹Temelleri ABD'de atılan ADR (*Alternative Dispute Resolution-Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*) yaklaşımı, taraflar arasında meydana gelen uyuşmazlık ve çatışmalara yönelik çözüm arayışlarını mahkeme dışı yollara taşıyan bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle 1960'lardan sonra hukuk sistemi içerisindeki yoğunluğun azalması ve arabuluculuk, uzlaştırma, hakemlik gibi çatışma çözümünün temel süreç ve yöntemlerini kapsamaktadır.

kategorizasyon olması anlamında temel teşkil etmektedir. Jacob Bercovitch ve Su-Mi Lee (2003: 4)'ye göre arabuluculuk yöntemlerinin kategorizasyonuna yönelik akademik çalışmaların merkezinde; arabulucunun, barış inşası süreci içerisinde taraflar arasındaki çatışmanın çözümüne yönelik müdahalesinin derecesine göre şekillenmekte olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda William Zartman ve Saadia Touval'in geliştirdiği söz konusu arabuluculuk yöntemlerinin kategorizasyonu, Soğuk Savaş döneminin çıkar temelli ve iki kutuplu dinamikleri ile çerçevesinde geliştirildiği göz önünde bulundurulduğunda; bu arabuluculuk yöntemlerinde bir arabulucunun müdahaleci yada nötr bir tutumu benimsemesi, söz konusu çatışmanın çözümünde doğrudan yada dolaylı çıkarlarının varlığına bağlı olarak şekillenmektedir. Bu ifadeler çerçevesinde William Zartman ve Saadia Touval tarafından kategorize edilen arabuluculuk yöntemlerinde, taraflar arasındaki iletişim ve diyalog kanallarının yeniden yapılandırılmasına odaklı *İletici/Kolaylaştırıcı* arabuluculuk rolü, nötr ve objektif bir yaklaşımı içermektedir. *Formülâtör Arabulucuk* yöntemi ise taraflar arasındaki çatışmanın sonlandırılmasına yönelik olası çözüm alternatiflerinin geliştirildiği bir tutumu kapsamaktadır. *Manüplatör Arabuluculuk* yöntemi ise çatışmanın çözümüne yönelik, taraflara askeri, ekonomik yada siyasi yaptırımları dahi öngörmesi bağlamında müdahaleci ve güç temelli bir arabuluculuk yöntemi olarak değerlendirilmektedir.

İletici/Kolaylaştırıcı Arabuluculuk, çatışan taraflar arasında kapanan yada sınırlı bir şekilde işleyen karşılıklı iletişim kanallarının yeniden inşa edilmesini yada taraflar arasındaki diplomatik, siyasi iletişim sürecinde aracılık görevini üstlenmeyi amaçlayan arabuluculuk yöntemi olarak değerlendirilmektedir (Bercovitch J. ve Gartnes, S.S., 2011: 80). Bu bağlamda iletici/Kolaylaştırıcı arabuluculuk yöntemi, taraflar arasında diyalog kanallarının oluşturulabilmesine odaklı bir amaca odaklanmaktadır. Söz konusu iletişimsizlik ve güvensizlik halinin, tarafların birbirlerine yönelik daha şiddetli bir çatışma tutumu içerisine girmesine neden olan bir çatışma çıkmazı krizine girilmesine neden olmakta olduğunu ifade eden Esra Taşbaş (2019:10), özellikle taraflar arasındaki iletişimsizlik halinin varlığının, taraflar arasındaki uyumsuzluğu çözülmesi daha güç karmaşık ve girift bir hale dönüştürmekte olduğu ifade etmektedir. Bu ifadeler çerçevesinde Kolaylaştırıcı/iletici arabulucu; çatışma tutumu içerisinde olan tarafların, çatışmanın devamı durumunda karşılıklı tercihlerinin sonuçlarını en iyi şekilde tahmin edebilmeleri için gerekli olası senaryolara erişimlerini sağlamak ve taraflar arasında şiddet içermeyen, diyalog ortamına dayalı, çatışmadan ziyade alternatif uzlaşma zemininin oluşmasını hedeflemektedir (Riskin, L., 1996: 17-20).

Bu çalışmanın muhtevasını oluşturan Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk rolünde, Türkiye'nin tercih ettiği arabuluculuk yöntemi olarak nitelendirilebilecek olan bu arabuluculuk yöntemi; söz konusu arabuluculuk sürecinin neden başarısız olduğuna yönelik yapılan kavramsal araştırmada yordayıcı bir niteliğe sahiptir. Temel olarak arabuluculuk süreçlerinde, sorunun çözümüne yönelik formülatif bir çözüm analizinin geliştirilmesi yada taraflar arasındaki barışın inşa edilmesinde herhangi bir taviz yada baskı sürecini içermeyen bu yöntem, taraflar arasındaki iletişim kanallarının inşa edilmesi odaklı, müdahalesiz ve pasif bir tutumu öngörmektedir.

William Zartman ve Saadia Touval tarafından geliştirilen arabuluculuk yöntemlerinin kategorizasyonunda diğer yöntem ise *Formülatör Arabuluculuk* rolüdür. İletici/Kolaylaştırıcı arabuluculuğun aksine Formülatör Arabulucu, müzakere süreçlerinde daha etkin ve müdahaleci bir rol oynamaktadır. Taraflar arasındaki müzakerelere katkı sağlamakta ve çatışmaya konu olan uyuşmazlığa yönelik yeni olası çözüm senaryoları tasarlamakta ve önermektedir (Bercovitch, J. ve Su-Mi, L. 2003: 4-5). Bu ifadeler çerçevesinde Formülatör Arabulucu, İletici/Kolaylaştırıcı arabulucuya göre daha fazla inisiyatif almakta ve taraflar arasında ortaya çıkabilecek bir anlaşma sürecinin tasarlanmasına yönelik adımlar atmaktadır (Zumeta, Z., 2018).¹⁰ Bu süreç, genellikle çatışma konusu olan sorunları yeniden tanımlandırılarak ve/veya belirli alternatifler önererek formüleleştirici rolünü üstlenecek ve böylece taraflar arasındaki anlaşma zeminine yönelik farklı odak noktaları yaratılmış olacaktır. Bu bağlamda İletici/Kolaylaştırıcı Arabuluculuk rolünden farklı olarak, taraflar arasındaki barış ve müzakere sürecine daha fazla müdahil olan, tarafları anlaşmalarına yönelik alternatif çözüm önerileriyle koordine eden ve arabulucunun nötr tutumuna uzaklaşması anlamında farklılaşmaktadır.

William Zartman ve Saadia Touval tarafından geliştirilen ikinci sistematik arabuluculuk yöntemi ise *Manüplatör Arabuluculuktur*. Manipülatif arabuluculuk, William Zartman ve Saadia Touval tarafından geliştirilen diğer arabuluculuk yöntemlerinden farklı olarak taraflara ekonomik, siyasi veya diplomatik bazı tavizler sunarak çözüm sürecini kolaylaştırmayı hedeflemektedir (Zartman W, 2009: 9). Bu bağlamda bir arabuluculuk sürecinde yöntem olarak Manüplatif Arabulucuk tipini izleyen

¹⁰ Zumeta, Z. (2018, February 27). Styles of Mediation: Facilitative, Evaluative, and Transformative Mediation. Mediate.com. <https://mediate.com/styles-of-mediation-facilitative-evaluative-and-transformative-mediation/><https://mediate.com/styles-of-mediation-facilitative-evaluative-and-transformative-mediation/>. Erişim Tarihi: 18.03.2025.

arabulucu aktörler, ideal arabuluculuk yaklaşımının temel prensipleri olarak değerlendirilen nötr yaklaşım ve objektif tutumdan uzaklaşmakta ve taraflar arasındaki uzlaşma gündemine yönelik olarak güç temelli, baskıcı bir arabuluculuk süreci öngörmektedir. Bu ifadeler çerçevesinde temelde taraflar arasındaki müzakere sürecinde söz konusu uyumsuzluk ve çatışma konusuna yönelik arabulucunun müdahale düzeyine göre şekillenen bu arabuluculuk modelleri, temelde arabulucunun oynadığı bu role referansla kategorize edilmişlerdir.

William Zartman ve Saadia Touval (1985) tarafından geliştirilen ve kategorize edilen arabuluculuk modelleri; Soğuk Savaş döneminin dinamikleri doğrultusunda farklı çatışma türlerinin ihtiyaçlarına yanıt veren, barış inşası süreci ve çatışma çözümü süreçlerinde hayati bir rol oynayan yöntemler bütünü olarak değerlendirilebilir. Bu bölüm içerisinde ifade edilen her bir arabuluculuk türü diğerine göre farklı avantajlar ve dezavantajlara sahip olsa da, bu yöntemler temel olarak çatışma türünün niteliğine göre ve çatışan taraflar arasındaki çatışma unsurlarına yönelik ne ölçüde müdahaleci bir yaklaşım benimsediklerine bağlı olarak şekillendiği söylenebilir. William Zartman ve Saadia Touval (1985) tarafından oluşturulan bu arabuluculuk yöntemlerinin eylem biçimleri ise çatışan taraflar arasındaki barış inşası ve söz konusu çatışma çözümünün başarısındaki en önemli unsurlardan bir diğeri olarak değerlendirilebilir. Arabuluculuk yöntemlerinin eylemleri, söz konusu arabuluculuk yöntemlerinin pratik karşılıklarını göstermesi bağlamında önem arz etmektedir. Bu bağlamda William Zartman ve Saadia Touval tarafından geliştirilen iletici, Formülator ve Manüplatör arabuluculuk yöntemlerinin pratik eylemleri, Fatih Yıldırım (2015: 244) tarafından oluşturulan şu tabloda bir araya getirilmiştir;

Tablo 2.1. Arabuluculuk Stratejileri

	Arabulucuk Eylemi
İletişim	Taraflarla iletişime geçmek
	Tarafların güvenini kazanmak
	Taraflar arasında etkileşimi sağlamak için düzenleme yapmak
	Uyuşmazlığa ilişkin temel konu ve çıkarları tespit etmek
	Durumu netleştirmek

	Eksik olan bilgiyi sağlamak
	Taraflar arasında mesaj taşımak
	Bilginin ortaya çıkarılmasını sağlamak
	Olumlu değerlendirmeler sunmak
	Tüm tarafların çıkarlarının tartışılmasına olanak sağlamak
Formülâtör	Tarafların buluşma yerini ayarlamak
	Görüşmelerin gidişatını ve statüsünü ayarlamak
	Fiziki çevreyi kontrol etmek
	Protokol düzenlemek
	Arbuluculuğun gizliliğini sağlamak
	Prosedürlere ilişkin önerilerde bulunmak
	Zamanlamayı ayarlamak
	Öncelikle basit konularla ilgilenmek
	Kabul edilebilir bir sonuç için bir çerçeve oluşturmak
	Tarafların onurlarını korumalarına olanak sağlamak
	Süreci asıl konulara odaklı tutmak
	Öze ilişkin öneri ve tekliflerde bulunmak
	Tarafların yapabileceği tavizler konusunda önerilerde bulunmak
Manipülâtör	Tarafları masada tutmak
	Tarafların beklentilerini değiştirmek
	Tavizler için sorumluluk almak
	Tarafları anlaşılamamaya ilişkin maliyetler konusunda bilinçlendirmek
	Bilgiyi hem sağlamak hem de filtreden geçirmek
	Görüşmecileri önceki taahhütleri bozma konusunda yardım etmek

	Taraflar tarafından verilen tavizleri ödüllendirmek
	Kaynak vaadinde bulunmak
	Taraflara esnek olmak konusunda baskı uygulamak
	Kaynakların kesilmesi ile tehdit etmek
	Antlaşmalara uymayı garanti etme konusunda teklif yapmak
	Tarafları cezalandırma ile tehdit etmek
	Taraflara çeşitli teşviklerde bulunmak
	Arabuluculuktan çekilmek ile tehdit etmek

*Yıldırım, F. (2015). *Bölgesel Arabuluculuk Faaliyetleri: Türkiye Örneği*. Harp Okulu Komutanlığı, Savunma Bilimleri Enstitüsü, Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı: Doktora Tezi

William Zartman ve Saadia Touval'in 1985 yılındaki çalışmaları ile ortaya çıkarılan arabuluculuk yöntemlerine yönelik bu kategorizasyon, çatışma çözümü literatüründe farklı arabuluculuk yöntemleri, modellerine yönelik olarak yapılan ilk kategorizasyon olması açısından önemlidir. Söz konusu arabuluculuk yöntemlerine yönelik kategorizasyon aynı zamanda, Türkiye'nin İsrail ile Suriye arasındaki arabuluculuk girişiminde, sürecin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardında yatan nedenlerin araştırılması çerçevesinde, Türkiye'nin arabulucu rolü ve izlediği yöntemin açıklanmasına yönelik bir kavramsal zemin sunması anlamında da önem arz etmektedir. Bu bağlamda William Zartman ve Saadia Touval(1985)'in kategorize ederek, kavramsal ve pratik içeriklerini sistemik bir yöntemle oluşturdukları iletici Arabuluculuk rolü, Türkiye'nin İsrail ve Suriye arasındaki arabuluculuk rolünde en fazla ön plana çıkan arabuluculuk biçimi olarak ön plana çıkmaktadır. Her ne kadar söz konusu arabuluculuk tipi, bu çalışma içerisinde Türkiye'nin arabuluculuk rolüne yönelik yordayıcı bir kavramsal bütünlük arz etse de, arabuluculuk modelleri, stratejileri, motivasyonları ve adımlarına yönelik olarak kesin çizgiler ile çizilmiş temel ayrımlar yapılamamaktadır. Bu doğrultuda, bir arabulucu aktör olarak Türkiye'nin izlediği arabuluculuk yöntemine yönelik olarak literatür içerisindeki diğer arabuluculuk yöntemleri de ön plana çıkmaktadır. Arabuluculuk modellerinin, oluşturuldukları dönemin çatışma türleri ve uyuşmazlık tarzlarının ihtiyaçlarına cevap veren esnek bir kuramsal ve pratik yapıda olduğu ifadesi çerçevesinde, arabuluculuk türlerine üzerinde bir kuramsal tartışma

sunması amacıyla oluşturulan bu bölüm, kronolojik bir sıra izleyerek ilerleyecektir. Bu doğrultuda, Thomas Princen(1992)'in Ana Arabuluculuk ve Nötr Arabuluculuk modelleri ele alınacaktır.

2.2.1.2. Ana Arabuluculuk ve Nötr Arabuluculuk

Çatışma Çözümü literatüründe arabuluculuk modellerinin kategorizasyonuna yönelik bir diğer arabuluculuk yöntemi, Thomas Princen tarafından 1992 yılında oluşturulan *Intermediaries in International Conflict* başlıklı eseri çerçevesinde Ana Arabuluculuk ve Nötr Arabuluculuk olarak iki temel kategori çerçevesinde geliştirilmiştir. Princen(1992)'in geliştirdiği kategorik ayrım, uluslararası siyasette ABD ve SSCB arasındaki *dehşet dengesinin* sonlandığı, Soğuk Savaş dönemin iki kutuplu yapısının, tek kutuplu bir yapıya evrilmesi itibariyle yeni çatışma türlerinin ortaya çıktığı ve bu bağlamda uluslararası arabuluculuk uygulamalarında yeni yaklaşımlara ihtiyaç duyulan bir geçiş dönemini içermektedir. Uluslararası siyasetin güç dengesindeki bu değişim, Soğuk Savaş döneminde meydana gelen uluslararası ve bölgesel çatışmaların süper güçler tarafından yönlendirilen uluslararası niteliğini değiştirmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde, çatışma türleri daha çok etnik ve dini temellere dayalı kimlik çatışmalarına dönüşmüştür.¹¹ Bu bağlamda tek kutuplu yeni küresel sistemde rekabet içinde olan tarafların algıladığı karşılıklı tehdidin kaynağı ve bu doğrultuda çatışma türleri üzerinde de çok temel bazı değişimler söz konusu olmuştur. Bu ifadeler çerçevesinde, Soğuk Savaş sürecinde küresel sistemdeki ideolojik kampaşma ve bölgesel güvenlik politikaları, Soğuk Savaş sonrasında kültür, etnisite ve kimlik temelli çatışmaların meydana geldiği daha girift bir yapıya evrilmiştir. Çatışma türlerinde meydana gelen söz konusu değişim ise arabuluculuk yöntemlerinde STK'lar, uluslararası örgütler ve bölgesel kurumların barış inşası sürecinde daha aktif, katılımcı bir rol oynaması gerekliliğini ortaya çıkmıştır. Bu ifadeler çerçevesinde Soğuk Savaş döneminin dinamikleri ile geliştirilen ve meydana

¹¹Metin içerisinde ifade edilen bu dönüşümün en erken örneklerinden biri, 1992-1995 yılları arasında Boşnaklar, Sırlar ve Hırvatlar arasında meydana gelen Bosna Savaşı'dır. Kaynakları itibariyle etnisitenin en belirleyici dinamik olduğu bu savaşın niteliği çerçevesinde bir diğer örnek ise 1994 yılında benzer biçimde ortaya çıkan ve bir insanlık dramını içeren Ruanda'daki çatışmadır. 800.000 insanın hayatını kaybettiği bu iç savaşta yerel aktörler olan Tutsiler ve Hutular arasındaki çatışma, etnik kimliğe dayalı çatışma türünün en çarpıcı örneklerinden biri olarak değerlendirilmektedir. 2003 yılında Sünni ve Şii'ler arasındaki mezhepsel şiddet sarmalı gibi pek çok örnek ile zenginleştirilebilecek bu yeni çatışmalar silsilesi, uluslararası sistemde çatışmaların etnisite kaynaklı yapısı üzerindeki en çarpıcı örnekler olarak ön plana çıkmaktadır.

gelen çatışmaların çözümünde daha katılımcı, müdahaleci ve kapsayıcı stratejiler; bu dönemde daha tek kutuplu, güç odaklı bir arabuluculuk biçiminin oluşmasına neden olduğu ifade edilebilir.

Bu ifadeler çerçevesinde Thomas Princen(1992)'in geliştirdiği arabuluculuk yöntemleri, Yusuf Bera Topaloğlu (2020: 15)'na göre üçüncü tarafların çıkarlarını ve arabuluculuk kapasitelerini ön plana çıkaran bir yaklaşım doğrultusunda ana arabulucular ve tarafsız arabulucular perspektifi doğrultusunda iki temel kategoriye ayırmaktadır. Princen(1992)'in arabuluculuk kategorizasyonunda William Zartman ve Saadia Touval(1985)'in arabuluculuk kategorizasyonundan farklılaştıran en temel unsur, Ana Arabulucu olarak kategorize edilen arabuluculuk tipinin rolüne yönelik öne sürdüğü varsayımdır. Esra Çuhadar ve Melih Altınışik (2010: 10)'a göre Princen(1992)'in bu varsayımı, Ana Arabuluculuk yöntemini izleyen bir arabulucunun, arabuluculuk sürecinde sorumluluğu kabul ederek arabuluculuk yapması ve bu sürecin başarıya ulaşmasında, Ana Arabulucunun uyuşmazlığın çözümünden elde edeceği çıkarlar da belirleyici bir rolüne dayanmaktadır. Thomas Princen(1992) tarafından kategorize edilen bir diğer arabuluculuk tipi ise Nötr Arabuluculuk'tur. Nötr Arabulucuk, temel olarak arabulucunun çatışma çözümü sürecinin sonuçlarını kullanma niyetinde olmayan ve çatışmanın çözümünde doğrudan yada dolaylı bir çıkara sahip olmayan bir yaklaşımı içermektedir (Çuhadar ve Altınışik 2010: 10).

Bu ifadeler çerçevesinde Princen(1992)'in yaptığı kategorizasyon çerçevesinde Ana Arabulucu, çatışan taraflar arasındaki uyuşmazlığın çözümüne yönelik ilgisinin doğrudan yada dolaylı bir çıkarın elde edilmesine bağlı olması bağlamında taraflara alternatif çözüm senaryoları üreten, güce dayalı bir strateji izlerken; Nötr Arabulucu ise taraflar arasındaki sürece yönelik herhangi bir ilgi yada teşviğe sahip olmadığından dolayı tarafsız stratejiye sahiptir. Aynı zamanda Ana Arabulucu, taraflardan birine nüfuz gücünü kullanarak baskı sağlamaktan çekinmez ve sürecin sonucuna yönelik çıkarlarını gerçekleştirebilmek adına taraflardan diğeri ile işbirliği geliştirme tutumunu da geliştirebilir (Topaloğlu, Y.B., 2020:16). Ana Arabuluculuk yönteminin çatışma çözümüne yönelik taraflar arasında kurduğu bu asimetrik tutum, arabuluculuk yaklaşımının objektiflik ve nötrlük tutumuna aykırı olsa da Thomas Princen(1992) tarafından sistematikleştirilen bu yöntemde arabulucu, arabuluculuk rolünün ortaya çıkabilmesi için söz doğrudan yada dolaylı bazı çıkarlarının bulunması şartına bağlanmaktadır. Nötr Arabulucu ise temel olarak Ana Arabulucunun kullandığı stratejileri kullanmaz ve daha ziyade yalnızca çatışmanın çözümüne odaklanmaktadır. Bu

bağlamda Ana Arabuluculuk ve Nötr Arabuluculuk, temel olarak çatışmanın tarafları arasında güç temelli, müdahaleci bir yaklaşım ve tarafsız, nötr bir tutum çerçevesinde farklı stratejileri öngörmeleri anlamında birbirlerinden ayrılmaktadır.

Bu ifadeler çerçevesinde Princen(1992)'in yapmış olduğu bu kategorizasyon, Türkiy'nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk rolünde yeterince yordayıcı bir niteliğe sahip değildir. Zira temel olarak Türkiye'nin, söz konusu arabuluculuk sürecinde Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk rolündeki rolü; taraflar arasındaki iletişimin sağlanması ve bir uzlaşmaya yönelik çözüm sürecinde kolaylaştırıcı rolü bağlamında gelişmiştir. Bu bağlamda, çalışmanın devam eden bölümünde, bir diğer arabuluculuk kategorizasyonu olarak Frank Hanna(2003)'nın kategorize ettiği arabuluculuk türleri önem kazanmaktadır.

2.2.1.3. Kolaylaştırıcı, Değerlendirici ve Dönüştürücü Arabuluculuk

Arabuluculuk yöntemlerinin kategorizasyonunda geliştirilen bir diğer sistematik yaklaşım, 2003 yılında Frank Hanna tarafından oluşturulan Conflict Resolution and Mediation in the Real World başlıklı eser çerçevesinde geliştirilmiştir. Kolaylaştırıcı Arabuluculuk, Değerlendirici Arabuluculuk ve Dönüştürücü Arabuluculuk olarak üç kategorik yapı çerçevesinde kategorize edilen bu arabuluculuk yöntemleri, ABD'nin 2001 yılında Afganistan, 2003 yılında ise Irak müdahalelerinin etkisiyle beraner küresel siyasi sistemde güvenlik odaklı siyasi politikaların yükselişe geçtiği, barış çalışmaları ve çatışma çözümü yaklaşımlarına yönelik teorik ve pratik gelişmelerin önemli bir ivme kazandığı dönem olarak ön plana çıkmaktadır. Bu ifadeler çerçevesinde Frank Hanna(2003) tarafından geliştirilen bu arabuluculuk yönteminin kullandığı kavram setleri; çatışan taraflar arasında kimlik, etnisite ve kültürel öğelerin de dahil olduğu karşılıklı anlayışa dayalı bir tutuma dayanmaktadır. Mevcut literatür içerisinde diğer arabuluculuk modellerinden ayrılan yönü ise uluslararası hukukun ön plana çıktığı tahkim mekanizmalarından etkilenecek, çatışmalara hukuki bir nosyon çerçevesinde yaklaşması olarak ifade edilebilir.

Çatışma çözümü ve arabuluculuk süreçlerinde taraflar arasındaki diyalog kanallarının oluşumunda önemli bir rol oynayan Kolaylaştırıcı Arabuluculuk yöntemi, çalışmanın bu bölümüne kadar ifade edilen; taraflar arasındaki iletişim kanallarının yeniden yapılandırılmasını yada oluşumu üzerinde kolaylaştırıcı bir rol üstlenmesi beklenen diğer arabuluculuk modellerinden ayrılan en önemli unsur, taraflar arasındaki

uyuşmazlığa y6nelik daha m6dahaleci bir tutumu i6ermesi 6er6evesinde gelişmektedir. Bu bağlamda Frank Hanna(2003)'nın Kolaylaştırıcı Arabuluculuk y6ntemi, Reyhan G6ner (2015:16)'e g6re taraflar arasındaki uyuşmazlığa y6nelik olarak ortak bir 66z6m bulmalarına y6nelik olarak s6reci planlar ve y6nlendirir. Bu s6re6te uyuşmazlığın objesi olan 6atışan taraflara sorular sorar ve bakış a6ıllarını anlamaya 6alışır. Tarafların 6atışmaları 6zerindeki nedenlerin ortaya 6ıkarılmasını ama6layan bu arabuluculuk tutumu, tarafların 6zerinde uzlaşılan ortak 6ıkarları kazan-kazan anlayışı 6er6evesinde ortaya 6ıkmaya 6alışmaktadır (Eralp, D. U. 2016:17). Her ne kadar taraflar arasındaki ortak 6ıkar zemininin ortaya 6ıkarılmasını i6eren bu s6re6te, kolaylaştırıcı bir rol oynayan arabulucu, taraflara doğrudan 66nerilerde bulunmaması ve 66z6me y6nelik bir baskı yapmaması anlamında diğer kolaylaştırıcı, iletiici arabuluculuk modelleri ile benzeşmektedir.

Frank Hanna(2003)'nın geliştirdiği arabuluculuk kategorizasyonunda bir diğer arabuluculuk y6ntemi ise Değerlendirici Arabuluculuktur. Değerlendirici Arabuluculuk y6nteminin teorik arka planının oluşumunda temel olarak Soğuk Savaş sonrası d6nemde uluslararası hukukun 6atışma 66z6m6ndeki rol6n6n belirleyiciliği ifade edilebilir. Bu doğrultuda, 2000'li yıllardan itibaren etkisini g6stermeye başlayan bu d6nemde, uluslararası tahkim mekanizmaları yaygınlaşmış ve 6atışmaların 66z6m6nde taraflar, hukuki bağlam 6er6evesinde 66z6m arayışlarına y6nelmiştir. Frank Hanna (2003)'nın Değerlendirici Arabuluculuk yaklaşımı ise mevcut arabuluculuk literat6r6ndeki arabuluculuk modellerinden farklı olarak; bir arabulucunun, arabuluculuk s6re6lerinde 6atışmaya y6nelik hukuki bir perspektif geliştirmesi işlevini i6ermektedir (G6ner, R., 2016:17). Bu bağlamda Hanna'nın Değerlendirici Arabuluculuk yaklaşımı, 6atışma 66z6m6 literat6r6 i6erisinde tartışılan, ideal arabulucunun sahip olması gereken objektiflik, tarafsızlık gibi 6zelliklere; arabulucunun hukuki uzmanlığını ve mevcut uluslararası normları 6atışma 66z6m6 s6re6lerine entegre edebilmesine y6nelik analiz g6c6n6 de eklemlenmektedir. Frank Hanna(2003)'nın geliştirdiği bu arabuluculuk y6nteminde arabulucu, 6atışma konularına uluslararası hukuk 6er6evesinde yaklaşan, hukuki bir nosyona sahiptir.

Bu y6ntem, taraflar arasındaki arabuluculuk rol6nde mevcut konjonkt6rde kabul edilmiş olan uluslararası hukuka dayanarak olası bir tahkim s6recinde bir hâkim veya j6rinin vereceği karara odaklanır ve s6z konusu 6atışma konusunu bu hukuki zemin 6er6evesinde değerlendirir. Bu doğrultuda, taraflar arasındaki 6atışma durumuna y6nelik hukuki temelde alternatif bir 66z6m perspektifi sunar. Frank Hanna(2003), bu

arabuluculuk türünün temelinde arabuluculuk sürecine hukuki bir arka plan kazandırma çabasının yer aldığını ifade etmektedir. Bu ifadeler çerçevesinde temel olarak Değerlendirici Arabuluculuk ile Kolaylaştırıcı Arabuluculuk gibi birbirleri arasında son derece geçişken bir kavramsal yapıda bulunan bu arabuluculuk yöntemlerinin ayırıcı özellikleri, Reyhan Güner(2016)'ın çalışması içerisinde aktarılan Frank Hanna (2003)'nın görüşleri doğrultusunda temel olarak değerlendirici arabuluculukta arabulucunun fiili uyuşmazlık alanında hukuki uzmanlığa veya önemli uzmanlığa sahip olduğu varsayımının olması olarak ifade edilmektedir.

Hanna tarafından geliştirilen son arabuluculuk türü olarak Dönüştürücü arabuluculuk, tarafların birbirlerinin değerlerini, ihtiyaçlarını, bakış açılarını ve çıkarlarını anlamalarına odaklanan bir arabuluculuk tipi olarak değerlendirilmektedir (Folger, J. ve Robert A., 2014:22). Folger ve Robert(2014)'e göre bu yaklaşım, yalnızca mevcut çatışmanın çözümüne odaklanmakla kalmamakta, aynı zamanda taraflar arasındaki ilişkileri dönüştürerek uzun vadeli bir iş birliği ortamı oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda Hanna'nın bu yaklaşımı, arabuluculuk yaklaşımının doğası itibariyle taraflar arasındaki iletişimi güçlendirme ve ilişkileri onarma potansiyeline vurgu yapmaktadır. Hanna'nın çatışan taraflar arasındaki uyuşmazlığa yönelik "dönüştürücü" yaklaşımı, tarafların değerlerini, ihtiyaçlarını ve çıkarlarını karşılıklı olarak anlamalarını teşvik ederek, çatışma sonrası uzun vadeli bir iş birliği ortamı oluşturmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda temel olarak Hanna(2003: 65)'ya göre Değerlendirici Arabuluculuk, çatışan tarafların yalnızca siyasi çözümler değil, aynı zamanda taraflar arasında derin bir anlayış ve ilişkilerin yeniden inşasını gerektiren süreç ve yaklaşımın oluşmasında önemli bir yöntem olarak ön plana çıkmaktadır.

Dönüştürücü Arabuluculuk, aynı zamanda temel olarak çatışmaya taraf olan tarafların birbirlerinin ihtiyaçlarını, değerlerini, çıkarlarını ve bakış açılarını anlamalarına odaklanan bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Folger, J. ve Robert A., 2014: 24). Bu yaklaşım, yalnızca taraflar arasında devam eden mevcut çatışmanın çözümü yada kontrol altına alınmasına odaklanmakla kalmaz, aynı zamanda taraflar arasındaki iletişim türünü dönüştürmeyi ve uzun vadeli bir karşılıklı iş birliği ortamı oluşturmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda Dönüştürücü Arabuluculuk yöntemi sürecinde arabulucunun bu stratejisi; tarafların birbirleriyle iletişim kurmasına yönelik zeminin oluşmasına olanak sağlayarak, yalnızca çatışmanın çözüm sürecine değil, aynı zamanda çatışma sonrası ilişkilerin yapılandırılmasına da katkıda bulunarak kalıcı bir barış ortamının oluşmasını hedeflemektedir(Hanna, F. 2003: 64). Bu süreçte arabulucu, William Zartman ve Saadia

Touval(1985) tarafından geliştirilen - taraflar arasındaki çatışmayı baskı yada taviz stratejisi ile çözmeye odaklanan- Manüplatif Arabuluculuk yönteminin aksine, karşılıklı ilişkilerin güçlendirilmesi ve her iki tarafın da çatışma çözümü sürecine aktif olarak katılımının sağlanması ile kalıcı ve üzerinde uzlaşmış bir barış sürecinin inşa edilmesine odaklanmaktadır. Zira Hanna(2003: 54)'ya göre, çatışma tarafları ne kadar çatışma tutumu içerisinde olsalar da karşılıklı karşı tanıma ve anlayışı tutumu geliştirebilir; bu nedenle, tarafların birbirleriyle kurdukları ilişkinin, hem arabuluculuk sürecini hem de sürecin sonucunun değişmesindeki temel dinamik olduğu ifade edilmektedir.

Bu bölüm içerisinde arabuluculuk modellerindeki kategorizasyonlar, her ne kadar arabuluculuk süreçlerindeki rolleri ve yöntemleri itibariyle yapılan kategorik bazı arabuluculuk modelleri çerçevesinde benzeşmeler de; temelde arabulucunun çatışma sürecindeki müdahale derecesinin ölçüsü doğrultusunda şekillenmektedir. Bu ifadeler doğrultusunda söz konusu arabuluculuk modelleri, aşağıdaki tabloda Müdahale Düzeyi, Arabuluculuk Türü, arabuluculuk süreci içerisindeki işlevleri ve öngördükleri müdahale biçimleri doğrultusunda açıklamaları ve söz konusu arabuluculuk türlerinin kategorizasyonunun müelliflerine yer verilmiştir:

Tablo 2.2. Arabuluculuk Modelleri

Müdahale Düzeyi	Arabuluculuk Türü	Açıklama	Kaynak
Düşük Müdahale	Nötr Arabuluculuk	Arabulucu tamamen pasif, sadece ortam sağlar. Taraflara etki etmez.	Thomas Princen (1992)
	İletici/Kolaylaştırıcı Arabuluculuk	Bilgi akışını sağlar, tarafları bir araya getirir.	William Zartman ve Saadia Touval (1985)
Orta Müdahale	Kolaylaştırıcı Arabuluculuk	Taraflar arasında güven inşa etmeye çalışır, diyalogları yönlendirir.	Frank Hanna (2003)
	Formülatör Arabuluculuk	Taraflara çözüm seçenekleri sunar, yaratıcı formüller geliştirir.	William Zartman ve Saadia Touval (1985)
	Değerlendirici Arabuluculuk	Öneri sunar, seçenekleri değerlendirir ama karar vermez.	Frank Hanna (2003)
Yüksek Müdahale	Manipülatör Arabuluculuk	Süreci yönlendirir, baskı uygular, çözüm dayatabilir.	William Zartman ve Saadia Touval (1985)
	Ana Arabuluculuk	Tüm süreci domine eder, tarafların yerine önerilerde bulunur veya çözüm geliştirir.	Thomas Princen (1992)
	Dönüştürücü	Tarafların tutumlarını ve	Frank Hanna (2003)

	Arabuluculuk	ilişkilerini kökten değiştirmeyi amaçlar.	
--	---------------------	---	--

*Bu tablo oluşturulurken OpenAI destekli yapay zekadan yararlanılmıştır.

Bu bölüm içerisinde arabuluculuk modellerindeki kategorizasyonlar, her ne kadar arabuluculuk süreçlerindeki rolleri ve yöntemleri itibariyle yapılan kategorik bazı arabuluculuk modelleri çerçevesinde benzeşmeler de; temelde arabulucunun çatışma sürecindeki müdahale derecesinin ölçüsü doğrultusunda şekillenmektedirler. Çatışma çözümü içerisinde en ideal arabuluculuk yönteminin ne olduğuna yönelik sorusu çerçevesinde soyut kavramlar doğrultusunda şekillenen söz konusu arabuluculuk modelleri; temelleri William Zartman ve Saadia Touval tarafından oluşturulan belirli stratejik tercihler doğrultusunda somutlaşmaktadır. Bu doğrultuda bir arabulucunun benimsemiş olduğu stratejiler; sürecin yönünü, taraflar üzerindeki etkisini ve çatışmanın çözümüne katkı düzeyini doğrudan etkilemektedir. Bu çerçevede arabuluculuk stratejilerine yönelik derinlikli bir analizin yapılması; arabulucunun hangi araçları kullanarak, ne tür zamanlamalar çerçevesinde ve hangi ölçüde kullandığına yönelik analizin ortaya çıkmasında rol oynayacaktır. Bu kapsamda arabuluculuk stratejilerinin derinlikli bir analize tabi tutularak ayrı bir başlık çerçevesinde değerlendirilmesi ise yalnızca kuramsal açıdan değil, aynı zamanda bu çalışmanın ana konusu olan Türkiye'nin, İsrail ve Suriye arasındaki arabuluculuk girişimlerinin niteliğini ve başarısızlık nedenlerini değerlendirme açısından da büyük önem arz etmektedir. Zira bu süreçte iki büyük tarihsel düşman aktör olarak İsrail ve Suriye arasında, Türkiye'nin benimsediği arabuluculuk stratejileri, sürecin başarısına etkide bulunan temel unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, arabuluculuk modellerini takip eden bir sonraki bölümde, arabuluculuk modellerinin uygulamasına yön veren temel stratejiler ele alınacak ve söz konusu stratejilerin genel çatışma çözümü literatüründeki yeri ile Türkiye'nin arabuluculuk pratiğiyle olan ilişkisi analiz edilecektir.

2.2.2. Arabuluculuk Stratejileri: İletişim, Koordinasyon ve Yaptırım/Taviz

Arabuluculuk stratejileri, arabulucunun taraflara yaklaşım biçimini, arabulucu ve uyumsuzluk içerisindeki tarafların tümüyle arasındaki güven inşasını ve uyumsuzluğun çözümüne yönelik geliştirilen alternatif çözüm senaryolarının yönetim şeklini derinlemesine etkilemektedir. Bu nedenle, arabuluculuk modellerine yönelik analizin aynı zamanda arabulucunun tercih ettiği stratejiler çerçevesinde de ele alınması; olası bir barış inşası sürecinin başarısı, kalıcılığı ve etkisi açısından hayati bir önem taşımaktadır.

Çalışmanın ana konusu ve bağlamı olan Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk sürecinin başarısızlığı düşünüldüğünde; Türkiye'nin hangi arabuluculuk tipi ile benzeştiği ve söz konusu arabuluculuk tipinin bu çatışmanın sonlanması üzerindeki yordayıcılığının etkisi sorunsalı kadar, Türkiye'nin hangi arabuluculuk stratejilerini kullandığı sorusuna verilen cevap da söz konusu sürecin ardında yatan başarısızlığın nedenlerinin araştırılmasında hayati bir önem taşımaktadır. Bu ifadeler çerçevesinde bu bölüm; arabuluculuk modellerinin temelini oluşturan arabuluculuk stratejileri, çatışma çözümü literatürü içerisindeki teorik düzlemde ele alınarak, uluslararası arabuluculuk literatüründeki yeri bağlamında değerlendirilecektir. Zira uluslararası siyasette meydana gelen arabuluculuk rolleri haricinde, sivil uyumsuzluk ve çatışmaların sonlanmasında da kullanılan söz konusu arabuluculuk stratejilerine yönelik bir uygulama alanı ayırımının yapılması önem arz etmektedir.

Uluslararası siyasette meydana gelen unsurlarının, arabuluculuk uygulamaları gibi barışçıl yollar vasıtasıyla çözülmesinde arabuluculuk stratejileri; tarafların çıkar dengelerinin gözetilerek, taraflar arasında bir uzlaşmanın meydana gelmesinde yardımcı olma amacına odaklanmaktadır. Bu ifadeler çerçevesinde çatışma çözümü alanı içerisinde William Zartman ve Saadia Touval'ın akademik katkıları ile temelleri atılan ve kategorize edilen bu arabuluculuk stratejileri; *iletişim*, *Koordinasyon* ve *Yaptırım/Taviz* olarak üç temel başlıktan oluşmaktadır:

1. Taraflar arasında tamamen kapalı yada sınırlı bir yapıda olan iletişim kanallarının olası çözüme yönelik olarak yeniden yapılandırılması amacıyla sorunun niteliği ve yapısının taraflarca bir arabulucu eşliğinde ele alınmasını içeren *İletişim* stratejisi,
2. Tarafların ortak çıkarlarını göz önünde bulundurarak, üzerinde uzlaşılacak bir olası alternatif çözümünün, arabulucunun da katılımı ile beraber formüle edilebilmesi amacıyla gerekli müzakere ve iletişim altyapısının kurulabilmesine dayanan *Koordinasyon* stratejisi
3. Çatışmanın çözümünde arabulucunun taraflara sunabileceği tavizler yada uygulayabileceği yaptırımlar doğrultusunda müdahaleci bir süreç yönetimini öngören *Yaptırım/Taviz* stratejisi (Bercovitch, J., 1992: 16).

Bu arabuluculuk stratejilerinden *iletişim* stratejisi, uyumsuzluk içerisinde bulunan taraflar arasındaki çatışmacı tutumun kaynağı olan iletişimsizlik haline yönelik hayati bir rol oynamaktadır. Jacob Bercovitch (1992: 11-12), tarafların birbirlerinin kapasite ve niyetleri hakkında tam bilgi sahibi olduğu bir iletişim halinin; çatışma tutumu yerine her

iki tarafın da kabul edebileceği alternatif çözümlerin bulunabileceği stratejik bir role sahip olduğu ifade etmektedir. Örnek olarak, bir arabuluculuk süreci içerisinde taraflarla diplomatik temasların kurulmasını ve tarafların güvenini kazanmayı amaçlayan iletişim stratejisi; taraflar arasındaki etkileşimi düzenler ve söz konusu uyuşmazlık maddesine yönelik sorunların temel kaynaklarının müzakere süreci içerisinde ortaya çıkmasında odaklanır. Bu bağlamda tarafların birbirleri hakkındaki bilgi eksikliğinin, kendi güçlerini olduğundan fazla görmesine ve bu doğrultuda da çatışmayı kazanma şansını abartmasına neden olduğu ifade edilmektedir. Bu tutum ise taraflar arasında bir tarafın, diğer tarafın asla kabul etmeyeceği teklifler sunmalarına yol açmaktadır. Bu noktada arabulucu aktörlerin iletişim stratejisini benimsemesi; tarafların olası çözüm yollarını daha makul şartlar altında değerlendirebilmesi için gerekli bilgileri paylaşmalarına yardımcı olmaktadır.

Bu ifadeler çerçevesinde iletişim stratejisi; William Zartman ve Saadia Touval(1985) tarafından oluşturulan İletici/Kolaylaştırıcı Arabuluculuk, Frank Hanna(2003) tarafından oluşturulan Kolaylaştırıcı Arabuluculuk ve kısmen Princen(1992)'in Nötr Arabuluculuk modelleriyle örtüşmekte olduğu ifade edilebilir. Bu doğrultuda, iletici/Kolaylaştırıcı arabuluculuk tipinde, uyuşmazlık ve çatışma tutumu içerisinde olan tarafların doğrudan yada dolaylı olarak iletişim kuramadığı durumlarda bir üçüncü taraf müdahalesi çerçevesinde arabulucu aktör aracılı ile iletişim kanallarının yeniden tesis edilmesini amaçlamaktadır. Frank Hanna 2004'nın tanımladığı Kolaylaştırıcı Arabuluculuk rolünde de benzer bir şekilde müzakere sürecinin yönetiminde bilgi paylaşımı ön plana çıkarılmaktadır. Zira bu arabuluculuk tipinde arabulucu, taraflarca ifade edilmeyen politik çıkarları ve buna yönelik hassasiyetlerini tanımlayarak; taraflar arasında çözüm yollarının geliştirilmesine olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda iletişim stratejisi, tarafların ifade etmediği ancak çözüm için kritik önemde olan bilgi alanlarını aydınlatır. Princen tarafından sistematikleştirilen Nötr Arabuluculuk tipi de benzer şekillerde taraflar arasındaki iletişim kanallarının yeniden inşa edildiği, çözüme yönelik bir karşılıklı iletişimi öngören arabuluculuk modelleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

İletişim Stratejisinin bu yöntemlerine karşın Bercovitch (1992: 17)'e göre Yaptırım/Taviz stratejisi; temel olarak Manüplatör Arabuluculuk, Güç Arabuluculuğu, ve Değerlendirici Arabuluculuk gibi arabuluculuk modellerinde kullanılan ve arabulucunun, olası bir çözümün taraflara dayatılması çerçevesinde daha müdahaleci bir strateji izlemektedir. Bu bağlamda taraflara baskı kurma veya sonuç odaklı müdahalelerde

bulunma tutumu çerçevesinde bu tür arabuluculuk modelleri, çatışmanın çözümünde taraflara yönelik uygulayabileceği yaptırım ve tavizler kapsamında Yaptırım/Taviz stratejisini içeren bir tutum içerisinde bulunmaktadır. Bu nedenle bu tür arabuluculuk modellerinde iletişim stratejisi, dolaylı ya da ikincil bir işlev görmektedir. Özellikle Princen(1992)'in Ana Arabuluculuk modeli, taraflar arasındaki uyumsuzlukta tarafların iradelerini doğrudan etkileyecek bir biçimde sürece müdahil olmakta ve iletişim değil, daha çok bilgi kullanımı üzerinden yönlendirme yapmaktadır.

Bir diğer arabuluculuk stratejisi olarak Koordinasyon stratejisi, Bercovitch (1992: 17)'e göre taraflar arasındaki müzakere sürecinde arabulucunun; sürecin zamanlamasını, müzakere başlıklarının oluşturulması ve söz konusu başlıkların sıralanması bağlamında uyumsuzluğa neden olan gündemin çerçevelenmesini sürecini içermektedir. Bu görüşe göre Koordiyanyon stratejisi, tarafların farklı öncelikler ve beklentiler çerçevesinde masaya oturduğu sürecin sistematik bir şekilde ilerleyebilmesini amaçlamaktadır. Koordinasyon stratejisi, sürecin temel gündem maddelerini, akışını ve etkinliğini yönlendirme kapasitesini içeren koordinatif müdahaleler doğrultusunda işlev görmektedir. Bu strateji çerçevesinde arabulucu aktör; taraflar arasındaki karşılıklı algılama biçimlerinin yeniden yapılandırılarak karşılıklı güvenin artırılması, taraflar arasında çözüme yönelik yapıcı ve olumlu bir iletişimin sağlanması gibi taraflar arasındaki iletişimde olası bir tıkanma sürecinin yaşanmaması adına bazı temel işlevleri üstlenmektedir. Örnek olarak, taraflar arasındaki toplantıların sürecini, hızını ve resmiyetini kontrol etmek ve toplantıların gizliliğinin sağlanması gibi adımlar, koordinatif bir strateji doğrultusunda daha müdahaleci ve yapılandırmacı bir yaklaşımı içermektedir.

Tüm bu ifadeler çerçevesinde arabuluculuk stratejilerinin önemi, literatür içerisinde kategorize edilen ideal arabuluculuk modellerinin, hangi somut adımlarla hayata geçirildiği hususuyla doğrudan bağlı olarak gelişmektedir. Bu nedenle, çalışma içerisindeki önceki bölümlerde teorik düzeyde ele alınan arabuluculuk stratejileri, aşağıdaki tabloda “strateji-stil-adım” ekseninde sistematik bir biçimde sınıflandırılmıştır. Bu tablo, temel olarak hangi stratejik yaklaşımın, hangi arabuluculuk stiliyle örtüştüğünü ve bunların sahada hangi uygulama biçimlerine karşılık gelen adımları içerdiğini ayrıntılı olarak açıklanması amacını taşımaktadır. Özellikle taraflar arasındaki çatışma yada uyumsuzluğun yapısına ve niteliğine, tarafların müzakere sürecine yönelik beklentilerine ve arabulucunun taraflar arasındaki uyuşmazlığına yönelik müdahale düzeyine göre şekillenen bu adımlar; sürecin önceden planlanmış sistematik bir profesyonel

arabuluculuk sürecinin oluşması bağlamında yönlendirilmesi, yönetilmesi ve çözüm odaklı biçimde ilerletilmesi açısından hayati işlevlere sahiptir. Bu sistematik çerçevesinde arabuluculuk pratiğinde gözden kaçırılan yada önemsenmeyen her detay, analiz edilebilir hale gelmekte; arabulucu ve çatışan taraflar arasındaki süreçte söz konusu detayların, arabuluculuk süreci üzerindeki etkisi daha görünür bir şekilde değerlendirilebilmektedir:

Tablo 2.3. Arabuluculuk Stratejileri: Stiller ve Adımlar

Strateji	Stil	Adımlar
İletişim	İletişim/Kolaylaştırma	• Taraflarla Temas • Tarafların güvenini ve inancını kazan • Taraflar arasındaki etkileşimi düzenle • Altta yatan sorunları ve sorunlara yönelik ilgi alanını belirle • Durumu netleştir • Eksik bilgileri tedarik et • Taraflar arasında mesaj ilet • Gerçek bul • Olumlu değerlendirmeler sun • Tüm tarafların çıkarlarının tartışılmasına olanak ver
Koordinasyon	Formülasyon	• Toplantıların hızını ve resmiyetini kontrol et • Fiziksel ortamı kontrol et • Arabuluculuğun gizliliğini sağla • Ortak ilgi alanlarını vurgula • Zamanlamayı kontrol et • Kabul edilebilir bir sonuç için çerçeve tasarlamaya yardımcı ol • Tarafların itibarını kurtarmaya yardımcı ol • Barış inşası sürecini sorunlara odakla • Kritik teklifler ve önerilerde bulun • Tarafların uygulayabileceği tavizler öner

Yaptırım/Taviz	Manipölasyon	• Tarafları masada tut • Tarafların beklentilerini değiştir • İmtiyazlar için sorumluluk al • Tarafları anlaşmazlığın maliyetleri hakkında bilgilendir • Tedarik ve filtre bilgilerini sun • Tarafların çatışma içeren bir taahhüdünü geri almalarına yardımcı ol • Taraflar tarafından verilen ödül tavizleri formüle et • Taraflar arasındaki esnekliği göstermek için taraflara baskı uygula • Anlaşma halinde taraflara sağlanacak çıkarlara yönelik söz ver • Söz verilen çıkarların geri çekilmesine yönelik tehdit et • Sözleşmeye uygunluğu doğrulamayı teklif et • Teşvikler ekle • Tehdit cezalarını göster • Arabuluculuğu geri çekmekle tehdit et.
----------------	--------------	---

*Yıldırım, F. (2015). *Bölgesel Arabuluculuk Faaliyetleri: Türkiye Örneği*. Harp Okulu Komutanlığı, Savunma Bilimleri Enstitüsü, Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı: Doktora Tezi

Arabuluculuk modellerinin çeşitliliği altında, arabuluculuk süreçlerinde hayati bir diğer faktör olarak arabuluculuk stratejileri; arabulucunun sürece olan müdahale düzeyi ve çatışmanın çözümüne yönelik hangi stratejik araçların kullanılacağını belirlenmesinde, arabuluculuğun etkinliğini doğrudan etkilemektedir. Arabulucunun, çatışma, şiddet ve gerilim içeren bir sürece, üçüncü bir taraf olarak dahil olmasını ve çatışan tarafların ise bir arabulucu aktörün liderliğinde barış ve çözüm yolu aramalarına yönelik gerekçelerini içeren arabuluculuk motivasyonları ise özellikle Türkiye'nin İsrail ve Suriye arasında yürüttüğü arabuluculuk rolü süreci bağlamında hayati öneme sahiptir. Zira tarihsel düşmanlar olarak uzun bir dönem boyunca çatışma ve uyumsuzluk içerisinde varlıklarını sürdüren iki aktör, İsrail ve Suriye'nin; Türkiye'nin arabuluculuğunda bir çözüm iradesine yönelik arayışları, literatür içerisinde yalnızca arabuluculuğun motivasyonel içerikleri bağlamında açıklanabilir. Bu nedenle, çalışma içerisinde, bir sonraki bölümde arabuluculuk motivasyonlarına yönelik detaylı bir tartışmanın varlığı; Türkiye'nin bu sürece neden ve nasıl dahil olduğunu ve bu sürecin çözümü ile beraber elde etmeyi

düşündüğü kazanımların değerlendirildiği çalışmanın dördüncü bölümündeki analiz bölümünün açıklanmasında anahtar rolü görecektir. Aynı zamanda Suriye ve İsrail bağlamında da motivasyonel içeriklere sahip olan bu arabuluculuk sürecinde, tarafların herbirinin sahip olduğu motivasyonların, uygulanan yöntem ve stratejilere nasıl yansıdığı incelenecektir. Bu geçiş, çalışmanın genel analiz çerçevesine Türkiye'nin bir arabulucu aktör olarak ortaya çıkışını, İsrail ve Suriye'nin ise arabuluculuk süreci boyunca taşıdıkları motivasyonel içeriğin anlamlandırılması anlamında önem arz etmektedir.

2.2.3. Arabuluculuk Motivasyonları

Karen Aggestam (2005: 274)'a göre arabuluculuğun motivasyonel içeriği, arabuluculuk rolünün ortaya çıkması ve uyuşmazlık içerisinde olan farklı düzeylerdeki aktörlerin, karşılıklı çözüm arama istekleri üzerindeki etkisini ifade etmektedir. Bu doğrultuda arabuluculuk motivasyonu, William Zartman'ın *olgun an, ripeness* kavramı ile doğrudan ilişkili bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Zartman (2000: 225)'a göre *Olgun an, ripeness* kavramı, temel olarak arabuluculukta zaman, zamanlama gibi uyuşmazlık içerisinde olan taraflar arasındaki çatışma ve uyuşmazlığın çözümü için uygun stratejilerin ve söz konusu stratejilerin beslendiği motivasyonel içeriğin ne olabileceğine dair içeriği belirlemektedir.¹² Bu çerçevede arabuluculukta zamanlama, temel olarak arabuluculuk sürecinin ortaya çıkışında teknik bir tercih olmakla beraber, tarafların geçmişte yaşanan gerilim ve uyuşmazlık unsurlarına yönelik tutumlarını da yeniden değerlendirmelerine ve geleceğe dair beklentilerini farklılaştırmalarına imkân tanıyan stratejik bir eşik olarak değerlendirilmektedir. Zira taraflar açısından çatışmanın sürdürülemez hâle geldiği bir “çıkılmaz” içermesi; William Zartman tarafından öne sürülen “olgun an” kavramının oluştuğu durumlar, taraflar çözüm arayışına daha açık hâle

¹² William Zartman'ın 1980'lerde ortaya attığı "*ripeness*" (*olgunluk*) kavramı, tarafların çatışmayı sürdürmenin maliyetlerinin tolere edilemez olduğunu düşündükleri, bir çıkmaza girdikleri ve çözüm için bir alternatifin mümkün olduğunu fark ettikleri anı tanımlamaktadır. Bu kavram, taraflar arasında meydana gelebilecek olası bir arabuluculuk sürecinin başarısı için doğru zamanlamanın önemine dikkat çekmektedir. Bu kavrama göre taraflar ancak çatışmayı sürdürmenin anlamlı olmadığına inandıkları bir zaman dilimi, aralık içerisinde çözüm arayışına girmeye istekli olmaktadır. William Zartman'a göre, söz konusu "*karşılıklı zarar verici çıkılmaz*" (*mutually hurting stalemate*) durumunda arabuluculuk daha etkili hale gelmektedir. Arabulucular, tarafları çözüm diplomasi masasına çekerek, barışçıl çözüm yolları konusunda teşvik etmekte ve taraflar arasındaki iletişim kanallarını oluşturarak, açarak anlaşma ihtimalini artırmakta olduğu bir süreci içermektedir. *Ripeness* kavramı, Uluslararası İlişkiler'de arabuluculuğun başarısının, tarafların çatışmayı sona erdirmeye hazır oldukları bir psikolojik ve stratejik olgunluk noktasına ulaşmasına bağlı olduğunu vurgular. Bu bağlamda, zamanlama ve tarafların algıları arabuluculuk motivasyonları açısından kritik bir öneme sahiptir. Ayrıca bkz: Zartman, W., ve Berman, M. (1982). *The Practical Negotiator*. Yale University Press. s, 67.

gelmektedir ve bu zamanlama içerisinde arabuluculuğun etkinliği belirgin şekilde artmakta olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda arabuluculukta zamanlama, özellikle motivasyonel içeriğine yönelik etkisi itibariyle, arabuluculuk sürecinin başarısı, hızı ve çözüm olasılığını doğrudan etkileyen bir katalizör olarak rol oynamaktadır.¹³

Olgun An kavramının dışında, arabuluculuk sürecinde taraflar arasında ortaya çıkan ve çatışmaya yönelik tatmin edici bir çözüm arama iradesini ifade eden motivasyon, çatışma çözümü için tam anlamıyla hazır olma durumu olarak değerlendirilmektedir. Arabuluculuk sürecindeki bu motivasyon, tarafların çatışmanın tırmanmasını önlemek amacıyla çözüm arayışına yönelmesi ve bir anlaşmaya varma konusunda iyimserlik geliştirmesiyle ortaya çıkmaktadır. Arabuluculuk sürecinde devlet düzeyindeki aktörlerin çatışmaları barışçıl bir yolla çözümlendirme motivasyonları William Zartman ve Saadia Touval(1985: 125) tarafından temel bir dinamik olarak genellikle dış politika tutumlarının belirleyici unsurlarına dayanmakta olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda William Zartman ve Saadia Touval(1985), devlet düzeyindeki aktörlerin arabulucu rolü üstlenmesinde savunmacı ve saldırgan çıkarlarının varlığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda devlet düzeyindeki aktörler için arabuluculukta savunmacı motivasyonlar, söz konusu çatışmanın arabulucu olan devletin çıkarlarını ve güç dengesini tehdit etme potansiyeli olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır. Örnek olarak, komşu devletler arasında meydana gelen çatışma, bölgedeki konjonktürel siyasi, ekonomik ve askeri istikrarı olumsuz etkileyebileceği için, üçüncü bir taraf olarak bölgede arabulucu rolü oynayabilecek bir devletin müdahale etmesi, söz konusu arabuluculuk rolünü hayati bir süreç haline dönüştürmektedir.

Arabuluculuk motivasyonlarında arabulucu için saldırgan motivasyonlar, çatışma ve uyuşmazlığın çözümünde söz konusu durumun arabulucunun çıkarları ile doğrudan ilişkili olmadığı ve arabulucunun etki gücünü, nüfuzunu artırma amacıyla çatışmaya dahil olduğu durumlarda görülür. Söz konusu motivasyonel bağlama örnek olarak, SSCB'nin 1966 yılında, Hindistan ve Pakistan arasındaki çatışmayı arabuluculuk yoluyla çözme

¹³Arabuluculuk süreçlerinde, taraflar arasındaki sorun genellikle içeriği itibariyle bir toprak parçası, etki alanı yada enerji yada ticari kaygılar gibi geçmişten gelebilecek ve kökleşmiş bazı ihtilaf unsurlarından da kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda söz konusu geçmiş etkisinin, taraflar arasında gelecekte ortaya çıkabilecek olan barış süreçlerine yönelik etki, *Escalation and Negotiation in International Conflicts* başlıklı eser içerisinde Karin Aggestam tarafından müzakere sürecinin uygun hızının anlaşılması ve arabuluculuk süreci taraflarının pozisyonları farklılık göstermektedir. bkz: Aggestam, K. (2005). Enhancing Ripeness: Transition From Conflict to Negotiation. İçinde I. W. Zartman (Ed.), *Escalation and Negotiation in International Conflicts* (ss. 255-256). Cambridge: Cambridge University Press.

girişimi, bu motivasyonlara bir örnek teşkil etmektedir. Zira her iki aktör ile de sınır komşusu olarak farklı çıkar algılamaları içerisinde olan SSCB'nin, taraflar arasında meydana gelebilecek bir çatışma durumunda çıkarlarının etkilenebileceğine yönelik algılama biçimi, söz konusu arabuluculuk rolünün ortaya çıkışındaki en önemli motivasyonel içerik olarak değerlendirilmektedir. Benzer şekilde Norveç, 1993 yılında İsrail ve Filistin arasında bir arabulucu aktör olarak faaliyet göstermiş; bu rolü çerçevesinde ise uluslararası siyasetteki dış politika statüsünü ve diplomatik prestijini geliştirme hedefini gütmüş olduğu ifade edilebilir. Bu ifadeler çerçevesinde arabuluculuk rolünün ve arabulucu aktörün ortaya çıkması ve uyuşmazlık içerisinde olan tarafların bir arabuluculuğa başvurma iradesinin ortaya çıkması anlamında arabuluculuk motivasyonları; sürecin oluşumu ve gelişiminde dinamo rolü oynayan niteliği itibarıyla önem arz etmektedir. Arabuluculuk motivasyonları; arabulucunun bireysel özelliklerinden, bir siyasi aktör olarak devletlerin stratejik hedeflerine kadar farklı düzeylerde çeşitlilik göstermektedir. Arabuluculuk süreci, taraflar arasında barışçıl bir çözüm sağlama amacıyla şekillenmekte ve bu süreçte arabuluculuk motivasyonları hayati bir rol oynamaktadır.

Uyuşmazlık ve çatışma çözüm sürecinin aktörlerinden biri olan arabulucu, taraflar arasındaki sorunun çözümlendirilmesinde pragmatist bir yaklaşım benimseyerek, süreci yalnızca taraflar arasındaki uyuşmazlığın çözümü olarak değil, aynı zamanda sahip olduğu dış politika stratejisinin bir uzantısı olarak çıkarları kapsamında değerlendirebilmektedir. Bu bağlamda arabuluculuk, devletlerin uluslararası alandaki çıkarlarını koruma, etki gücünü artırma ve diplomatik ilişkilerini güçlendirme hedefleriyle örtüşen bir mekanizma olarak işlev görebilir. Dolayısıyla arabulucunun taraflar arasındaki arabuluculuk rolü, tarafsız bir arabulucu olmanın ötesinde, küresel sistemdeki güç dengesi ve dış politika stratejileriyle de doğrudan bağlantılı hale gelebilir. Bercovitch (2009: 178), Clausewitz'in savaşa ilgili "savaş, politikanın başka yollarla devamıdır" ifadesini merkeze alarak temel olarak arabuluculuğun, dış politikanın devamı olarak değerlendirilebileceğini öne sürmüştür. Arabuluculuk modelleri bölümünde detaylı olarak incelenen Saadia Touval, Thomas Princen(1992), gibi teorisyenler de benzer bir yaklaşımla arabuluculuğu, arabulucunun dış politika stratejisi ve perspektifinin bir parçası olarak değerlendirmekte ve arabuluculuk süreçlerini, arabulucunun çıkarları doğrultusunda açıklayan bir perspektife odaklanmaktadır.

Bu ifadeler çerçevesinde arabuluculuk literatüründe arabuluculuk yöntemlerine dair teorik çalışmalar yapan söz konusu araştırmacılar, arabulucuların; arabuluculuk

sürecinde taraflar arasındaki çatışmayı sona erdirmeyi amaçladıkları kadar, sahip oldukları dış politika gündemlerini de yürütmekte olduklarını kavramsallaştırmaktadır. Bu ifadeler çerçevesinde söz konusu dış politika perspektifi ise arabuluculuk sürecinin bir tarafı olarak arabulucunun, motivasyonel içeriği itibariyle arabuluculuğun çıkar ve güç dengesi anlamındaki dengeleri anlamında gelişmektedir. Bu bağlamda arabuluculuk sürecinde iki temel taraftan arabulucu, motivasyonel içeriği itibariyle arabuluculuk süreçlerinde çıkar ve güç dengesi temelli bir yaklaşım ve tutum içerisinde varlık göstermekte olduğu ifade edilebilir.

Çatışmanın bir diğer tarafı olan, uyuşmazlık ve çatışma tutumu davranışı içerisinde olan taraflar açısından arabuluculuk motivasyonu ise temel olarak William Zartman ve Saadia Touval(1985: 125) tarafından Zarar Veren Çıkmazlık Hali (*Hurting Stalemate*) kavramı ile açıklanmaktadır. Temel olarak “zarar veren” çıkmazlık hali olarak yerelleştirilebilecek olan bu kavram, arabuluculuk motivasyonlarında çatışan tarafların motivasyonel durumuna yönelik hayati bir etkiye sahiptir. Büşra Öğütçü ve Muzaffer Yılmaz (2021: 169)’a çıkmazlık hali şu dört temel durumu içermektedir;

- “1. Uyuşmazlık maddesel ve ilişkisel olarak tırmanabileceği en üst noktaya tırmanmıştır.
2. Taraflar belli bir süredir birbirlerine ciddi olarak zarar vermişlerdir ve bu durdurulmazsa zarar vermeye devam edeceklerdir.
3. Taraflar arasında güç simetrisi vardır ve tek başlarına kazanacak güce sahip değildir.
4. Mantık yerini duygusallığa ve intikam hissine bırakmıştır.”

Bu ifadeler çerçevesinde çatışan taraflar açısından arabuluculuk rolü temel olarak tarafların çatışma davranışını sürdürerek bir zafere ulaşamayacaklarını anlamaları ve söz konusu uyuşmazlığı sıfır toplamı bir oyun olarak değerlendirdiklerinde ortaya çıkmakta olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda taraflar arasındaki çözümsüzlük hali, çatışma dolayısıyla kapanan iletişim kanallarının taraflar arasında bir belirsizlik oluşturması ve uyuşmazlıkta sıkışmışlık hissettiklerinde taraflar alternatif bir politika ve çıkış yolu olarak arabuluculuk rolünün gelişimini hayati ölçüde etkilemektedir (Demir, A., 2021:168).

Çatışma ve uyuşmazlık içerisinde olan tarafların arabuluculuk motivasyonlarını etkileyen bir diğer faktör ise barış çalışmaları ve çatışma çözümünde arabuluculuk yaklaşımının esnek ve etkili bir süreci içermesidir. Taraflar açısından arabuluculuk, çatışmanın daha fazla tırmanması riskini azaltma, olası bir barışçıl çözüm yolunda ilerleyerek çatışmanın yıkıcı sonuçlarından kaçınma ve uluslararası barış normlarına

uyum göstermek gibi çeşitli nedenlerle tercih edilmektedir. Çatışmanın aktörü olan taraflar aynı zamanda, barış için nihai bir anlaşmanın oluşturulabilmesi ve söz konusu anlaşmanın garanti altına alınması için de arabuluculuk talep edilebilir. Bu ifadeler çerçevesinde çatışan taraflar açısından arabuluculuk yaklaşımının motivasyonel içeriği, arabuluculuk yaklaşımının yapısal özelliklerinden de kaynaklanmakta olduğu ifade edilebilir. Zira zarafların arabuluculuk yaklaşımına başvurmalarındaki motivasyonları, genellikle çatışma ve uyumsuzlukların sonlandırılması yada kontrol altına alınabilmesine yönelik karşılıklı imkan ve kapasitelerinin yetersiz olduğu yada tükendiği durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda taraflar açısından arabuluculuk yaklaşımına başvurmalarındaki motivasyonel içerik, arabuluculuk yaklaşımının çatışma sonlandırma ve barışçıl anlaşma yollarındaki kabiliyeti çerçevesinde yapısal özelliklerinden de kaynaklandığı ifade edilebilir. Arabuluculuk yaklaşımının, çatışmaların sonlandırılması, yönetilmesi yada uyuşmazlıkların ortadan kaldırılmasına yönelik başarısı, arabuluculuğun yapısal özelliklerini içeren bazı koşullar içermektedir;

- “Arabuluculuk zamandan tasarruf sağlar. Bir diplomatik (siyasi ya da yargı dışı) çözüm yolu olan arabuluculuk, hukuki (yargısal) çözüm yollarına göre daha hızlı, kolay, pratik ve ucuzdur.
- Arabuluculuk sürecini yöneten arabulucu, uzman birisidir. Uyuşmazlık konusunu, uyuşmazlığa dair tarafların görüşlerini/tezlerini, bu uyuşmazlığın ne şekilde çözüleceğini ve tarafların çözüme ilişkin yaklaşımlarını bilen birisidir.
- Arabuluculuk süreci, tarafların müşterek iradesi ile başlar, aynı şekilde taraflardan en az birisinin iradesi ile sona erer. Arabuluculuk kapsamında sunulan çözüm teklifleri bağlayıcı değildir. Tekliflerin bağlayıcı olabilmesi, ancak tarafların müşterek iradesi ile mümkündür.
- Arabuluculuk sürecinde gizlilik esastır. Gizlilik, tarafların herhangi bir baskı altında kalmadan kendilerini rahat bir şekilde ifade etmelerine hizmet eder. Bu haliyle çözüme hızlı ve kolay bir şekilde ulaşılabilir” (Yumuşak, T. 2003: 172).

Sonuç olarak, arabuluculuk süreçleri, hem çatışma taraflarının hem de arabulucuların beklenti ve çıkarlarına göre şekillenmektedir. Bu bağlamda Uluslararası İlişkiler literatürü ve pratik uygulamaları içerisinde varlık gösteren önemli bir yaklaşım olarak arabuluculuk, motivasyonel içeriği itibarıyla bireylerin kişisel çıkarlarından devletlerin dış politika stratejilerini ve hedeflerini yansıtan geniş bir yelpazede tartışılabilir. Arabuluculuğun başarıya ulaşmasında önemli bir faktör olarak, çatışma ve uyuşmazlık içerisinde olan tarafların ihtiyaçlarına ve arabuluculuk sürecindeki aktörlerin motivasyonlarına duyarlı bir yaklaşım benimsenmesine bağlı olarak gelişmektedir.

Çatışma çözümünde etkili ve başarılı bir arabuluculuk, motivasyonel içeriği itibariyle taraflarca oluşturulan bu karşılıklı karmaşık ilişkiler ağını anlamak ve tarafların çıkarlarının dengeli bir şekilde gözetilmesi ile mümkün olmaktadır. Çatışma çözümü literatürü içerisinde arabuluculuk motivasyonlarının kapsamlı bir şekilde ele alınması, geçmiş dönemlerdeki arabuluculuk süreçlerinin başarısızlık nedenlerinin motivasyonel içeriğinin incelenmesi ile beraber gelecekteki arabuluculuk girişimlerinin planlanması ve uygulanmasında önemli bir rehber olacaktır. Bu nedenle, arabuluculuk motivasyonlarının anlaşılması, uluslararası ilişkilerde çatışma yönetimi ve barış inşası süreçlerinin derinlemesine değerlendirilmesi için kritik bir öneme sahiptir

BÖLÜM 3: Türkiye'nin Suriye-İsrail Arasındaki Arabuluculuk Sürecinin Analizi

2005-2009 yılları arasında gelişen Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk süreci, özellikle Orta Doğu ve Afrika bölgeleri üzerinde olmak üzere Türk dış politikasındaki proaktif tutumun somut bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde, Türk dış politikasının paradigmalarında bazı temel değişim ve dönüşümler meydana gelmiştir. Bu dönüşümde etkili olan en temel paradigma, Stratejik Derinlik doktrini'dir. Bu doktrine göre bölgesel bir aktör olarak Türkiye, Orta Doğu'da bir lider aktör olarak konumlandırılmakta ve daha proaktif, etkin bir dış politika tutumunun izlenmesini öngörmektedir. Bu öngörü ise Türk dış politikasının bu döneminde, bölgesel istikrarın sağlanmasına yönelik çeşitli adımların atılması çerçevesinde somutlaşmıştır.¹⁴ Türk dış politikasında etkili olan bu algılama biçimi, Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasında köklü bir tarihsel geçmişe sahip uyuşmazlığın çözümüne yönelik bir arabulucu aktör olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bölgesel istikrar arayışı çerçevesinde ekonomik, siyasi ve stratejik olmak üzere kapsamlı bir potansiyel çıkar algılamasını içeren bu arabuluculuk girişiminin temelleri 2005-2007 yılları arasında atılmış, 2008 yılında hız kazanmış ve 2009 yılında İsrail'in Dökme Kurşun Operasyonu (*Operation Cast Lead*) ile başarısız olarak son bulmuştur. Söz konusu arabuluculuk sürecinin tarafları olan İsrail ve Suriye açısından bu süreç, ikili ilişkilerin yapısında güvenlikçi bir paradigma doğrultusunda bozucu bir etkiye sahip Golan Tepeleri'nin Suriye'ye iadesi hususu üzerinde yoğunlaşmıştır. Suriye ve İsrail ilişkilerinde güvenlikçi bir paradigma doğrultusunda stratejik bir bölge olarak algılanan Golan Tepeleri, uluslararası hukuka

¹⁴Türk dış politikasını jeopolitik ve jeokültürel çerçevede, Osmanlı coğrafyasının yapsadığı kültürel temelde değerlendiren Stratejik Derinlik adlı eser, dönemin Türk Dışişleri Bakanı danışmanı Ahmet Davutoğlu tarafından bir akademik çalışma olarak oluşturulmuştur. AKP dönemi Türk dış politikasının bu döneminde, dış politika algılamalarında belirleyici bir role sahip olan bu eserin içeriği temel olarak Türkiye'yi yalnızca jeopolitik konumu itibarıyla değil, dünya tarihi ve özellikle Orta Doğu bölgesi bağlamındaki tarihsel hafızası ve kendisine sınır devletler ile olan kültürel bağının sürekliliği bağlamında oluşmaktadır. Bu ifadeler çerçevesinde Türkiye'yi Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasçısı bir aktör olarak konumlandıran Stratejik Derinlik doktrini, Türk dış politikasının müslüman ve Osmanlı coğrafyasında son derece hayati içeriklere sahip stratejik sorumluluklar taşıyan bir paradigma içerdiğini savunmaktadır. Stratejik Derinlik doktrininin bu düşünsel temelleri çerçevesinde, AKP öncesi dönemdeki Türk dış politikasındaki tarafsızlık politikasını içeren savunmacı ve içe kapanık dış politika anlayışının; Türkiye'nin tarihsel geçmişiyle uyumlu, çok boyutlu, proaktif ve bölgesel bütünleşmeye açık politika önerileri doğrultusunda eleştirmekte ve alternatifler sunmaktadır.

uygun biçimde iadesi süreci, söz konusu arabuluculuk sürecindeki en temel unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki bu arabuluculuk girişimi, yalnızca Golan Tepeleri uyuşmazlığının çözümü ile barışçıl bir misyon amacıyla değil, aynı zamanda Orta Doğu'nun siyasi ve ekonomik istikrarının sağlanması amacıyla başta ekonomik olmak üzere bazı temel kazanımlar elde etme yönündeki stratejik hedefler doğrultusunda şekillenmiştir. Zira Suriye ve İsrail arasındaki Golan Tepeleri uyuşmazlığının çözümü ile ortaya çıkabilecek potansiyel siyasi istikrar, konjonktüründe gelişecek olan ekonomik işbirlikleri, ticaret hacmi ve bölgede siyasi istikrarsızlığa neden olan terör örgütlerinin elimine edilmesi gibi potansiyel stratejik kazanımlara dayanmaktadır. Bu ifadeler çerçevesinde Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk girişimi, bölge istikrarının sağlanması ve kalıcı bir barışın tesisi bağlamında son derece stratejik bir arabuluculuk süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu arabuluculuk girişimi, arabuluculuk süreci içerisinde Türkiye, Suriye ve İsrail'in tutum ve algılama biçimlerinden kaynaklı olarak başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Çalışmanın bu bölümünde, arabuluculuk sürecinin başarısızlığının ardında yatan nedenler, çatışma çözümü disiplininin en temel yaklaşımlarından biri olan uluslararası arabuluculuk yaklaşımının kavramsal setleri çerçevesinde analiz edilecektir. Bu analiz, çalışma içerisinde şu üç temel başlık altında ele alınacaktır: Türkiye'nin arabuluculuk sürecinde tercih ettiği arabuluculuk yöntemi, Türkiye'nin arabuluculuk sürecinde uyguladığı arabuluculuk stratejileri ve tarafların arabuluculuk yaklaşımına yönelmesinde etkili olan arabuluculuk motivasyonları. Arabuluculuk yaklaşımının kavramsal altyapısını içeren bu altbaşlıklar, söz konusu sürecin başarısızlığının, hem yapısal hem de aktör temelli dinamikler çerçevesinde bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmesine olanak tanıyacaktır.

3.1. Suriye-İsrail İlişkilerinde Uyumsuzluk ve Arabuluculuk Sürecinin Tarihsel Temelleri

Orta Doğu'nun en önemli aktörlerinden Suriye ve İsrail, ikili ilişkilerin tarihsel süreci içerisinde pek çok defa çatışmalar ve savaşlar ile karşı karşıya gelmiş iki “düşman” aktör olarak değerlendirilmektedir. Suriye ve İsrail; jeopolitik konumları, siyasi ve kurumsal ideolojileri, toplumsal yapıları ve tarihsel süreç içerisinde birbirlerine yönelik geliştirdikleri kolektif hafıza biçimleri doğrultusunda karşılıklı ilişkiler, uzun süreli düşmanlık, karşılıklı güvensizlik ve stratejik hesaplar çerçevesinde şekillenmiştir. Bu doğrultuda diplomatik, siyasi, askeri tavizsizlik ve iletişimsizliği içeren bu karşılıklı algılama biçimi, iki ülke arasında meydana gelebilecek olan uzlaş ve doğrudan iletişimi sürekli olarak engellemiştir. Karşılıklı ilişkilerde bir süreklilik unsuru olarak varlık gösteren bu iletişimsizlik hali, tarafların birbirini algılama biçimlerini çatışmacı bir çerçeveye oturtan karşılıklı tavizsizlik ve diyalog eksikliğini beslemiştir. Suriye ve İsrail ilişkilerindeki bu tavizsizlik ve iletişimsizlik hali ise tarihsel süreç içerisinde taraflar arasında meydana gelen bir çatışma dizisinin oluşmasına neden olmuştur. Bu ifadeler çerçevesinde Suriye ve İsrail arasında, İsrail'in kuruluşundan 2008 yılına kadar çatışmalar ve savaşlar dizisi söz konusu olmuştur.

Arap-İsrail savaşları olarak nitelendirilen bu çatışmalar ve savaşlar dizisinin kökenleri, her ne kadar Arap ve Yahudi liderliklerinin bölgede bir Yahudi devletinin oluşumu ve varlığının devamı üzerinden diplomatik, siyasi ve askeri mücadeleleri içerse de, bu çatışmalar ve savaşlar dizisi zamanla derinleşen karşılıklı güvensizlik, kolektif travmalar ve ideolojik farklılıklarla beslenen, kronik bir “düşmanlık” ilişkisine dönüşmüştür. Arap devletleri ve İsrail arasında gerçekleşen bu çatışmalar ve savaşlar dizisinin neredeyse her gündem başlığında varlık gösteren Suriye, devlet düzeyinde bir aktör olarak İsrail'in bölgedeki varlığını tarihsel, ideolojik ve güvenlik temelli bir tehdit olarak algılamıştır. Aynı perspektif doğrultusunda İsrail ise bölgedeki Arap devletler ile sınır olan jeopolitik yapısını her zaman güvenlikçi bir paradigma çerçevesinde ele almış ve dört tarafı Arap “düşmanlar” ile çevrili, “güvenli bir Yahudi yurdu” olarak değerlendirmiştir. 1948 yılında meydana gelen Arap-İsrail Savaşı, Arap-İsrail çatışmalarını ele alan literatür içerisinde bu çatışmalar silsilesinin kronolojisi içerisinde ilk halka olarak tekrar edilmektedir (Lewis, B. 2006: 420). Arap toplumu tarafından “Felaket” (*Nakba*) olarak değerlendirilen 1948 Birinci Arap-İsrail Savaşı, İsrail ve Arap toplumu arasında meydana gelen çatışmaların kronolojik seyri içerisinde kapsamı ve

yarattığı değişiklikler bakımından başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Bu savaş neticesinde yaklaşık 750 bin Filistinli mülteci durumuna düşmüştür. Aynı zamanda bölgede bir Yahudi devleti olarak kurulan İsrail, bu savaşın sonucunda bağımsızlığını ilan etmiştir. Aynı zamanda Arap ve Müslüman toplumlar tarafından kutsal kabul edilen pek çok bölge, bu savaş sonucunda İsrail'in kontrolüne geçmiştir. Böylece 1948 yılındaki bu savaş, Müslüman ve Arap devlet ve aktörler ile İsrail arasında sonu gelmeyen bir çatışma sürecinin başlangıç noktası olarak tarihsel bir dönüm noktası teşkil etmiştir (Mango, A., McNamara, R. & Fraser, T.G., 2011: 367-369).

1956 yılında İsrail ve Mısır arasında meydana gelen Süveyş Krizi ise Suriye ve İsrail arasındaki çatışmalar zincirinin ikinci halkasıdır. Süveyş Krizi, dönemin en önemli Arap liderlerinden biri olan Cemal Abdünnasır'ın Süveyş Kanalı'nın yönetimini Batı'lı koalisyondan alarak "Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi" amacıyla İngiltere-Fransa-İsrail'e karşı gerçekleşen bir çatışma dönemidir. Bu dönemde Cemal Abdünnasır liderliğinde Anti-empyralist ve Baas'çı bir düşüsel temel çerçevesinde Suriye ve Mısır, Birleşik Arap Cumhuriyeti adı verilen bir siyasi yapı altında birleşmiştir. Bu siyasi çatı altında Suriye, Birinci Arap-İsrail Savaşı'na paralel bir şekilde bu savaşta da Batı Bloğu'nun bir üyesi olan İsrail'e karşı siyasi ve askeri olarak etkin bir rol üstlenmiştir. Çatışmalar dizisinin bir diğer halkası ise 1967 yılında Altı Gün Savaşı'dır. 1967 yılında meydana gelen Arap devletler ve İsrail arasındaki Altı Gün Savaşı, Suriye-İsrail ilişkilerinde son derece kritik bir dönüm noktası olmuştur. Suriye ve İsrail arasında geri döndürülemeyecek nitelikte bozucu bir niteliğe sahip olan bu savaş, İsrail ve Arap devletleri arasındaki güç dengesinde köklü bir değişikliğin yaşandığı ağır bir sonucu içermektedir. Nitekim, İsrail'e karşı oluşturulan altı Arap devleti ittifakı içerisinde yer alan Suriye, bu savaş neticesinde İsrail'e karşı Golan Tepeleri'ni kaybetmiştir. 2005-2009 yılları arasındaki ortaya çıkan Türkiye'nin arabuluculuk girişiminin içeriğinin en başat unsuru olarak varlık gösteren Golan Tepeleri uyuşmazlığı düşünüldüğünde, Suriye ve İsrail açısından bu savaşın içeriği sonuçlar, karşılıklı ilişkilerde en önemli dönüm noktalarından biri olarak değerlendirilmektedir (Lewis, B. 2006: 425). Bu bağlamda Suriye, İsrail ile olası diplomatik ve siyasi ilişkilere yönelik temel ön koşul olarak, bu savaş sonrasında İsrail tarafından işgal edilen Golan Tepeleri'ndeki İsrail işgalinin sona erdirilmesi koşulunu öne sürmüştür (Lewis, B. 2006: 364). Bu koşul, iki ülke arasındaki ilişkilerin tarihsel seyri boyunca belirleyici bir unsur olarak önemini korumuş ve karşılıklı ilişkilerde meydana gelen gerilim ve çatışmalarda kaynak rolü oynayan bir niteliğe sahip olmuştur.

Suriye ile İsrail arasında süregelen çatışma ve savaşlar dizisi, 1967 yılında meydana gelen Altı Gün Savaşı'nın Arap devletleri üzerinde yarattığı olumsuz etkilerinin bir devamı niteliğinde olan 1973 yılındaki Yom Kippur Savaşı ile sürmüştür. Bölgede yükselen İsrail varlığına karşı Suriye ve Mısır'ın liderliğinde meydana gelen bu savaş, bazı Arap devletleri tarafından da sınırlı bir askeri varlık ve dolaylı bir siyasi ve ekonomik destekle sürdürülmüştür. 1967 yılında meydana gelen Altı Gün Savaşı ile beraber kaybettiği Golan Tepeleri'ni geri alma hedefiyle Yom Kippur Savaşı'nın bir tarafı olarak aktif bir rol oynayan Suriye, Mısır ile birlikte İsrail'e karşı doğrudan ve geniş çaplı bir askeri hareket yürütmüştür. Özellikle Golan Tepeleri hattında yoğunlaşan Suriye-İsrail çatışması; Suriye'nin, İsrail'in karşı saldırıları neticesinde geri çekilmek zorunda kalmış ve Golan Tepeleri'ndeki İsrail lehine olan statüko korunmuştur. Bu savaş ile beraber Suriye-İsrail ilişkilerindeki çatışmacı paradigma kalıcı bir hale evrilmiş ve karşılıklı ilişkilerde Golan Tepeleri meselesi merkezileşmiş ve sonraki yıllarda yürütülecek tüm diplomatik süreçlerde bu meselenin ön koşul haline gelmesine zemin hazırlamıştır.

1982 yılında İsrail'in Lübnan'daki Hizbullah varlığına yönelik gerçekleştirdiği askeri müdahale sırasında da İsrail karşıtı örgüt ve aktörlere askeri, lojistik ve ekonomik destek sağlayarak dolaylı bir rol oynayan Suriye, 80' ve 90'lı yıllardaki bu çatışmalarda da İsrail karşıtı bir aktör olarak etkin bir rol oynamıştır. 2000'li yıllarda ise İran'ın desteğiyle bölgedeki etkinliğini artıran paramiliter bir yapı haline gelen Hizbullah ile İsrail arasında yaşanan şiddetli çatışmalarda Suriye, benzer şekilde dolaylı bir aktör olarak rol üstlenmiştir. Bu gelişmeler, Suriye ve İsrail arasında doğrudan ya da dolaylı biçimde süregelen çatışmalar zincirinin son halkaları olarak değerlendirilmektedir. Bu savaşlar ve çatışmalar dizisi bağlamında kronolojik süreç içerisinde görüldüğü üzere Suriye, Golan Tepeleri'nin geri alınması ve bölgedeki İsrail varlığına karşı son derece etkin bir rol oynamıştır. Golan Tepeleri'ndeki İsrail işgalinin sona erdirilerek, bölgenin Suriye'ye iadesi amacının baskın bir rol oynadığı Suriye ve İsrail arasındaki bu politik ve askeri mücadele, Golan Tepeleri'nin Suriye-İsrail ilişkilerinin tarihsel altyapısını şekillendiren temel gündem başlığı olarak ön plana çıkmasına neden olduğu ifade edilebilir. Bu doğrultuda, karşılıklı ilişkilerde yaşanacak olası barış inşası ve istikrarın, Türkiye'nin arabuluculuğunda Golan Tepeleri'nin iadesi gündem başlığına dayanmakta olduğu hususu hayati bir önem arz etmektedir. Suriye-İsrail ilişkilerindeki bu tarihsel bağlam içerisinde, kurgusal yapısı itibarıyla kurumsal yapısını anti-emperyalizm, anti-siyonizm ve seküler Arap milliyetçiliği doğrultusunda oluşturan Baas'çı dönemdeki Suriye, özellikle İsrail odaklı terör örgütlerine olan desteği, bu kapsamda İran ile

geliştirdiği yakın ilişkiler ve İsrail karşıtı politikaları nedeniyle ABD ve Batı ittifakı tarafından *Şer Eksen*i üyesi bir aktör olarak tanımlanmasına yol açmıştır. Temel olarak bölgedeki İsrail varlığına olan çatışmacı tutumun beslediği bir siyasi pozisyonundan kaynaklı olarak Şer Ekseni bir aktör olarak Suriye'nin uluslararası kamuoyundaki bu durumu ise uluslararası kamuoyundan yalıtılmış, sınırlı bir meşruiyete sahip bir aktör olması sonucunu doğurmuştur.

Bu ifadeler çerçevesinde Suriye, Türkiye'nin arabuluculuk girişiminde ile yalnızca İsrail'den Golan Tepeleri'nin geri alınması amacıyla değil aynı zamanda Şer Ekseni üyesi aktör pozisyonundan çıkmaya yönelik diplomatik faaliyetler yürütmüştür. Suriye'nin uluslararası kamuoyundaki diplomatik prestiji ve uluslararası kamuoyundaki meşruiyetinin geliştirilmesi ve özellikle Suriye tarafından tarihsel bir Suriye toprağı olarak Golan Tepeleri'nin iadesi sorunları; Suriye'nin, Türkiye arabuluculuğunda İsrail ile bir barış inşası sürecinin motivasyonel içeriklerini oluşturmaktadır. Kurumsal ve siyasi kurgusunda Zafer Balpınar (2017: 160)'a göre "güvenlikçi bir Yahudi yurdu" mottosunun hayati bir öneme sahip olduğu İsrail açısından ise söz konusu süreç, tarihi boyunca mücadele ettiği dört tarafı "Arap düşmanlar" ile çevrili diplomatik ve siyasi istikrarsızlığın giderilmesi sorunu bağlamında ele alınan tarihsel dinamikleri içermektedir. Bu ifadeler çerçevesinde Müslüman bir Batı ittifakı üyesi bir aktör olarak Türkiye'nin arabuluculuk rolü, Birleşmiş Milletler'in 242 sayılı kararı doğrultusunda Golan Tepeleri'nin Suriye'ye iadesiyle birlikte Suriye-İsrail ilişkilerinde bir yumuşama dönemi başlatılmasını ve bu yumuşamanın hem Suriye'nin Şer Ekseni'nden çıkarılması hem de İsrail'in güvenlik ihtiyacını karşılayan bir dönüşüme katkı sağlamasını amaçlamaktadır.

Bölgedeki İsrail varlığına yönelik meydana gelen Arap-İsrail çatışmaları, aynı zamanda uluslararası kamuoyu tarafından da desteklenen bir dizi yumuşama girişimi sürecini de kapsamaktadır. 1973 yılında Yom Kippur Savaşı'nın sonuçları ve siyasi etkilerine yönelik düzenlenen Cenevre Konferansı, 1991 yılında düzenlenen Soğuk Savaş sonrası yeni dönemde Filistin sorunu ve bölge devletleri ile İsrail ilişkileri arasında bir yumuşamayı amaçlayan Madrid Konferansı ve 2007 yılında düzenlenen Annapolis Konferansı ile birlikte İsrail, Filistin ve Arap devletleri arasında uzun bir süredir süregelen çözümsüzlük ortamına yönelik çözüme yeni bir ivme kazandırmak amacıyla bir dizi görüşme ve konferanslar dizisi söz konusu olmuştur. Bu diplomatik ve siyasi gündem başlıklarının neredeyse hiçbirinde katılımcı olmayan yada çok pasif bir rol oynayan Suriye ise bölge devletleri arasında İsrail ile en az diplomatik ilişkide bulunan aktör olarak

dikkat çekmektedir.¹⁵ Suriye ve İsrail ilişkilerinin tarihsel çerçevesi de göz önünde bulundurulduğunda; Suriye ve İsrail'in birbirlerin yönelik tavizsiz tutumu, taraflar arasında bölgenin istikrarı ve barışı üzerinde de doğrudan etkiye sahip bir süreklilik unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda, taraflar arasında köklü bir tarihsel geçmişe sahip çatışmacı tutumun, Türkiye'nin arabuluculuğu ile bir barış inşası sürecine evrilmesi hususu ise taraflar arasındaki temel uyumsuzluk maddelerinin analizi ile mümkün hale gelmektedir. Bu analiz temelinde geliştirilecek barış perspektifi, Suriye ve İsrail arasındaki uyumsuzluk maddelerinin tarihsel dinamiklerine dayalı kapsamlı bir analizle desteklenmesiyle mümkün hale gelmektedir. Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk sürecinin başarısızlığının altında yatan düşünsel ve pratik nedenlere verilecek cevaplar üzerinde de doğrudan bir etkiye sahip olan bu analiz, karşılıklı ilişkilerin geçmişinden, bugüne uzanan bir köprü görevi gören hayati bir role sahiptir.

Suriye ve İsrail arasındaki uyumsuzluğun düşünsel ve pratik nedenlerine dair tarihsel geçmiş, BM Güvenlik Kurulu'nun 22 Kasım 1967 tarihli 242 sayılı kararına dayanmaktadır. BM'nin bu kararı, İsrail'in 1967 Altı Gün Savaşı ile beraber işgal ettiği Arap ve Müslüman kimliğe sahip olan topraklar üzerindeki eylemlerinin işgalci bir aktör olarak tanınmasına neden olan süreci kapsamaktadır (United Nations Security Council., 1967). Bu bağlamda BM Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararı, 1967 yılındaki Altı Gün Savaşı sonrasında İsrail ilhakına konu olan topraklardan İsrail'in çekilmesini öngörmektedir. İsrail ise BM Güvenlik Konseyi'nin bu kararını uygulamamıştır. İsrail'in uluslararası hukuka aykırı olarak geliştirdiği bu tutum ise Suriye ve İsrail arasındaki tarihsel kronolojinin yapısı göz önünde bulundurulduğunda, bölge devletleri ve özellikle Suriye ile ilişkilerinin çok girift bazı süreçleri içeren gerilimli bir yapıya dönüşmesine neden olan bir kaynak görevi görmüştür. Bu doğrultuda 1967 sınırlarının ötesine çekilmesi konusunda ikna edilemeyen İsrail ve bölge aktörleri arasında 1971 Cenevre Konferansı ile başlayan ve siyasi bir yumuşamayı öngören bazı diplomatik adımlar atılmıştır. İsrail'in bölgedeki siyasi varlığının meşruiyeti ve diplomatik tanınma bağlamında 1948 yılından 2008 yılına kadar bu diplomatik görüşmeler, müzakereler ve kongreler süreci, İsrail işgalini kabul etmeyen bölge aktörleri ile İsrail arasındaki

¹⁵ Bu diplomatik görüşmeler dizisinden yalnızca 1991 yılındaki Madrid Konferansı'na katılmayı kabul eden ancak görüşmelerde pasif bir rol oynayan Suriye, 2007 yılında düzenlenen ve neredeyse Orta Doğu'daki en kapsamlı diplomatik konferans olan Annapolis Konferansı'na ise Golan Tepeleri'ndeki İsrail işgalini öne sürerek katılmayı reddetmiştir.

çatışmacı dinamiklere sahip bu uyumsuzluğun giderilmesi ihtiyacına yönelik olarak düzenlenmiştir. Bu doğrultuda, İsrail ve bölgedeki devletler arasında meydana gelen söz konusu bu diplomatik ve siyasi yumuşama çabası, her ne kadar bazı Orta Doğu devletleri çerçevesinde başarıya ulaşsa da, Suriye ve İsrail arasındaki ilişkiler bağlamında yeterli olmamış, karşılıklı ilişkilerde önemli bir yumuşama meydana gelmemiştir.

Suriye ve İsrail'i iki tarihsel düşman olarak ortaya çıkaran bu tarihsel süreç, taraflar arasındaki uyuşmazlığı, derin bir tarihsel hafızanın söz konusu olduğu girift bir uyuşmazlık olarak ortaya çıkarmıştır. Bu tarihsel kronolojik yapı içerisinde, taraflar arasındaki uyumsuzluğun somut maddelerinden ilki ve en hayati olarak nitelendirilebilek unsur olarak Golan Tepeleri, 1967 Altı Gün Savaşları'na dayanmaktadır. İsrail, Suriye, Ürdün ve Lübnan'a sınır son derece stratejik bir bölge Golan Tepeleri, 1967'de Altı Gün savaşları ile İsrail hakimiyetine girmiştir.¹⁶ Bölgeye hakim tepeleri içeren yapısı itibariyle jeopolitik güvenliği, enerji geçiş hatları üzerinde bulunması itibariyle potansiyel ekonomik ve ticari çıkarları, sahip olduğu su kaynakları ve tarım arazileri gibi yaşamsal unsurları kapsayan Golan Tepeleri sorunu, İsrail ve Suriye ilişkilerinde tarihsel iki rakip aktör olarak karşılıklı güç dengelerinin en önemli çarpanı olarak algılanmaktadır (Çetintaş, V., ve Sönmez, M. E. 2023:94). Bu bağlamda, Suriye-İsrail ilişkilerinin tarihsel süreci içerisinde İsrail ile gerçekleştirilebilecek olası diplomatik görüşmelerin pek çoğunu Golan Tepeleri'ndeki İsrail hakimiyetini öne sürerek reddeden Suriye, BM Güvenlik Kurulu'nın 242 sayılı kararı çerçevesinde Golan Tepeleri'ni Suriye'ye ait tarihi bir Arap toprağı olarak algılamaktadır. Selim Yıldırım (2020: 127)'a göre Suriye iç siyasetinde İsrail karşıtı bir anti-siyonist söylem çerçevesinde oluşturulan Golan Tepeleri'nin geri alınması hedefi, bir askeri cunta ile yönetimi ele geçiren Hafız Esad döneminde İsrail tehdidinin canlı tutularak, iç politikadaki rejim meşruiyetinin sağlanmasına yönelik bir toplumsal konsolidasyon aracı olarak dahi işlev görmüştür.

Golan Tepeleri'nin taraflar arasındaki bu önemi çerçevesinde Türkiye'nin yürüttüğü arabuluculuk süreci, Suriye ve İsrail açısından, her iki aktör için de hayati öneme sahip niteliklere sahip düşünsel temellere ve somut gündem başlıklarına sahiptir.

¹⁶Altı Gün Savaşı ile beraber İsrail, Filistin'de Batı Şeria, Gazze Şeridi ve Doğu Kudüs dahil olmak üzere Mısır'dan Sina Yarımadası ve Suriye'den ise Golan Tepeleri'ni ele geçirmiştir. Bu savaş, bölgedeki Arap devletler ile İsrail arasındaki uyumsuzluk sürecinde İsrail'in lehine olmak üzere askeri üstünlük ve stratejik kabiliyet gücünü ortaya koymuş, Arap devletleri için ise ikinci Nakba olarak değerlendirilen büyük bir yenilgiyle sonuçlanmış ve bir ulusal kimlik krizine yol açmıştır. Altı Gün Savaşının en önemli sonucu ise siyasi olarak İsrail ve Arap devletleri arasındaki güç dengelerinde köklü değişikliklere neden olması ve Orta Doğu'da İsrail lehine olan uzun bir sürecin başlangıcı olarak siyasi ve askeri dönüşümlerin başlangıcını içermektedir.

İsrail açısından söz konusu arabuluculuk sürecinin öneminin somut yönü, bir siyasi aktör olarak kuruluşundan itibaren uzun bir süre boyunca kendisini düşman olarak algılayan Arap devletleriyle verdiği askeri ve siyasi mücadelelerin getirdiği siyasi ve askeri istikrarsızlık ortamının giderilmesi çerçevesinde gelişmiş olduğu ifade edilebilir. Arabuluculuk sürecinin somut niteliklere sahip özellikleri Suriye tarafından değerlendirildiğinde ise tarihi Suriye toprağı olan Golan Tepeleri'nin geri alınması ve İsrail ile ilişkilerin normalleştirilerek, uluslararası kamuoyunda Suriye'nin diplomatik ve siyasi meşruiyetini zorlayan bir unsur olarak şer ekseni üyesi aktör pozisyonundan çıkılmasını içermektedir.

Arabuluculuk sürecinin İsrail tarafına ait soyut niteliklere sahip önemi ise temel olarak güvenlik ihtiyacına yönelik olarak geliştiğı ifade edilebilir. Zira Zafer Balpınar(2013: 87)'a göre İsrail dış politikası temel olarak Yahudi halkının kolektif tarihsel bilinci içerisinde varlık gösteren katliam, işgal ve sürgün gibi travmatik deneyimlerle şekillenmiş bir toplumsal hafıza çerçevesinde güvenlikçi ve “güvenli bir Yahudi yurdu” olarak kurgulanan İsrail devleti paradigmasına dayanmaktadır. Bu doğrultuda, güvenlikçi algılama biçimi ve çatışmacı bir tutum doğrultusunda gelişen Suriye-İsrail ilişkilerinde İsrail merkezli güvenlikçi yaklaşım, karşılıklı ilişkileri askeri güç dengeleri zemininde ele alan ve bölgedeki varlığını korumayı güç politikaları doğrultusunda amaçlayan Hobbesyen bir ulusal güvenlik stratejisi geleneksel bir dış politika unsuru olarak oluşmuştur (Balpınar, Z. 2013: 87). Güvenlikçi bir dış politika paradigması doğrultusunda, tarih boyunca sürgün, katliam ve ötekileştirmeye uğrayan Yahudi ulusunun “güvenli bir Yahudi yurdu” olan İsrail'deki güvenliğinin sağlanması, düşman unsurları olarak değerlendirilen bölgelerin kontrolünün askeri yöntemler ile ele geçirilmesini öngören “ileriden savunma” doktrini çerçevesinde belirlenmiştir (Balpınar, Z. 2013: 96).¹⁷

Suriye ve İsrail arasındaki karşılıklı ilişkilerde çatışmanın ve savaşın bu kronolojisi çerçevesinde taraflar arasındaki çatışma ve uyumsuzluğun temelinde Golan Tepeleri uyuşmazlığının bulunduğu görülmektedir. Suriye ve İsrail arasındaki uyumsuzluğun bir süreklilik unsuru olarak devam etmesinde en hayati faktör olarak varlık

¹⁷ Zafer Balpınar tarafından ifade edilen bu doktrin, İsrail'in ulusal güvenliğini ilgilendiren gündem başlıklarında güvenliğin sağlanabilmesi adına, tehdit algılaması içeren bölgelerin silahlı mücadele sonucunda elde edilmesi amacını taşımaktadır. Bu doktrin, özellikle Deir Yasin saldırısı gibi olaylar temelinde, bölgedeki yerleşik halkın zorla yer değiştirmesine yönelik güç kullanımıyla desteklenmiştir. Zafer Balpınar, İsrail'in bu güç kullanımını, “saldırgan savunma” olarak da tanımlamaktadır.

gösteren Golan Tepeleri uyuşmazlığı, Suriye açısından tarihsel bir Suriye toprağı olarak İsrail işgalinden kurtarılması amacını taşımakla beraber İsrail açısından ise güvenlik, ticari, stratejik ve yaşamsal kaynakları itibariyle vazgeçilmez stratejik kaynaklara sahip bir bölge olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Golan Tepeleri'nin, taraflar arasında bir süreklilik unsuru olarak varlık gösteren çatışmacı, güvenlikçi ve tehditkar algılama biçiminin temelleşmiş ve kurumsallaşmış düşünsel ve somut soyut temellerini kapsamakta olduğu ifade edilebilir.

Taraflar arasındaki karşılıklı ilişkilerin, “benmerkezci”, güvenlikçi ve hayatta kalma mekanizması doğrultusunda şekillenen bu niteliği ise özellikle Golan Tepeleri'nin ele geçirilerek; askeri, ekonomik ve stratejik üstünlüğün tesis edilmesi çerçevesinde kendisini göstermektedir. Zafer Balpınar (2013: 96) 'a göre İsrail dış politikasındaki stratejide şiddet ve askeri araçların oynadığı bu merkezi rol, İsrail dış politikasında bir süreklilik unsuru olarak varlık gösteren bu güvenlikçi politikalar ise terminolojik olarak “saldırgan savunma” kavramı olarak oluşmuştur. Bu doğrultuda İsrail dış politikasında güç kullanımı, savunmacı bir refleks ile beraber aynı zamanda saldırgan bir tutumu içeren proaktif bir güvenlik aracı olarak da meşrulaştırılmış ve güvenlik, çıkarlar, işbirliği gibi algılama biçimlerinin temel dinamiği haline gelmiştir.

Dönemin Türk dış politikası tutum ve paradigmalarında belirleyici bir role sahip olan Stratejik Derinlik doktrini bağlamında Orta Doğu ve Osmanlı coğrafyasındaki aktörler ile yakın diplomatik ilişki kurmayı amaçlayan Türkiye ise bölge politikalarında etkin olmayı amaçlayan proaktif bir politika izlemiştir. Bu doğrultuda Türkiye arabuluculuğunda Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk rolü çerçevesinde öncelikle taraflar arasında söz konusu olan bu tavizsiz tutumun yumuşatılması amaçlanmıştır. Suriye ve İsrail arasında derin bir tarihsel sürece dayanan yuysuzluk ve çatışma tutumuna neden olabilecek kaynak sorunların çözülmesi hususu ise arabuluculuk sürecinin teknik boyutunu içeren hayati bir niteliğe sahiptir.

3.1.1. Arabuluculuk Sürecinin Gelişimi

Türkiye'nin İsrail ve Suriye arasındaki arabuluculuk girişimi sürecinin altyapısı, Türk Dışişleri Bakanlığı kaynaklarına göre 2005-2007 yılları arasında yoğun bir diplomatik çabanın sonucu oluşturulmuştur (Davutoğlu, A. 2013). 2007 yılına kadar tarafların kamuoyunda son derece sınırlı bir görünürlüğe sahip olan bu arabuluculuk girişimi, 2008 yılının Şubat ayında dönemin Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan

ile İsrail Başbakanı Ehud Olmert'in Ankara'da gerçekleştirdiği görüşmenin ardından, tarafların resmi açıklamalarıyla birlikte ulusal ve uluslararası kamuoyunda görünür hale gelmiştir. Uluslararası kamuoyu tarafından da yakından takip edilen bu arabuluculuk girişimi, dönemin Beyaz Saray Sözcüsü Dana Perino'nun, taraflar arasındaki barış sürecinin başlamasının sürpriz olmadığını belirten açıklamasıyla birlikte uluslararası düzeyde daha görünür hale gelmiş ve sürece yönelik olumlu yaklaşım pekişmiştir (Reuters., 2008a).

Arabuluculuk girişiminin taraflarından biri olan Suriye'de ise dönemin Devlet Başkanı Beşşar Esad, bir gazeteyle verdiği röportajda Türkiye'nin 2007 yılından bu yana Suriye ve İsrail arasında dolaylı bazı görüşmeler gerçekleştirdiğini ve bu görüşmeler bağlamında İsrail'in öne sürdüğü bazı koşullar sonucunda, Golan Tepeleri'nden çekilmeye hazır olduğunu ifade etmiştir (The Guardian., 2008). Beşşar Esad'ın bu ifadeleri çerçevesinde Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk sürecinin ilk ve en önemli koşulu olan unsur, Golan Tepeleri uyuşmazlığı, Esad tarafından söz konusu sürecin başat gündem maddesi olarak belirlenmiştir. İsrail tarafında ise Suriye'nin, İsrail tarafından terörist olarak nitelendirilen paramiliter güçlere olan desteğini kesmesi ve Lübnan siyasetine müdahale etmemesi karşılığında Golan Tepeleri'nin bir bölümünden çekilmeyi bir müzakere unsuru olarak kabul edilebileceği ifade edilmiştir (Khalil, A., ve Daragahi, B., 2008). Tarafların liderlik düzeyindeki bu karşılıklı açıklamaları doğrultusunda söz konusu arabuluculuk girişiminde tarafların pozisyonları ve öne sürdükleri koşullar belirgin bir şekilde ortaya çıktığı ifade edilebilir. Türkiye'nin arabuluculuğunda, mekik diplomasisi yöntemiyle sürdürülen dolaylı görüşmeler, kamuoyuna açık şekilde yürütülmemiş olsa da sürecin, tarafların barışın inşasına ve olası bir hukuki anlaşmaya yönelik koşullarını netleştirdikleri, olumlu bir seyirde devam ettiği anlaşılmaktadır (Davutoğlu, A. 2013).

Liderler düzeyinde gerçekleşen karşılıklı açıklamalar ile beraber resmi bir formata dönüşen Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk girişimi, 2008 yılının ortalarında taraflar arasında Ankara'da başlayan dolaylı gelişmeler ile beraber hız kazanmıştır. Bu süreç içerisinde söz konusu arabuluculuk girişimi, İsrail Başbakanı Ehud Olmert'in "konuşmak her zaman ateş etmekten iyidir" ve Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad'ın "kapsamlı bir barış amaçlı ciddi bir diyalog" olarak değerlendirdikleri, taraflar arasında yaşanacak olası barışa yönelik karşılıklı ılımlı mesajlar ile başlamıştır (Hiller, J., ve Macdonald, A. 2008.) Arabuluculuk süreci içerisindeki müzakerelerde Türkiye tarafını Başbakanlık Dış Politika Danışmanı Ahmet Davutoğlu ile Dışişleri Bakanlığı Müsteşar

Yardımcısı Feridun Sinirlioğlu temsil ederken, İsrail tarafı adına Başbakan Ehud Olmert'in Başbakanlık danışmanları olan Yoram Turbovitz ve Shalom Turjeman ve Suriye tarafını ise Suriye Dışişleri Bakanı danışmanı Riyad Davudi temsil etmiştir. Sürecin bu bölümüne kadar olan görüşmeler; İsrail tarafının, Suriye'nin Hizbullah gibi İsrail'i hedefleyen terör unsurlarına olan desteğini ve Lübnan siyasetine müdahalesini kesmesi karşılığında Golan Tepeleri'nin bir bölümünden çekilmeyi kabul ettiği ve Suriye tarafının ise İsrail'in söz konusu taleplerini sıcak karşıladığı bir siyasi pozisyon çerçevesinde gelişmiştir. Aynı zamanda ABD'nin haricinde İngiltere ve BM'nin de sürece yönelik destekleyici bir siyasi pozisyon üstlendiği bu arabuluculuk girişimi, uluslararası aktörlerin de desteği ile son derece olumlu bir zeminde başlamıştır.

2007 yılının Ekim ayında Suriye ve İsrail'e bir dizi diplomatik ziyaret düzenleyen dönemin Dışişleri Bakanı Ali Babacan, Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad ile görüşerek, "Türkiye-Suriye ilişkilerinin güçlü olduğunu" teyit etmiş, ertesi gün ise İsrail'de de bir görüşme gerçekleştiren Dışişleri Bakanı Babacan, Türk hava sahasının Suriye saldırılarında kullanılmayacağına yönelik bir açıklama yapmıştır (Voice of America., 2007a). Bu bağlamda taraflar arasındaki mekik diplomasisi yolu ile her iki tarafa da pozitif ve yapıcı bir siyasi çerçevede yaklaşan Türkiye tarafının arabuluculuk girişimi, 2008 yılının Nisan ayında Türkiye Başbakanı Tayyip Erdoğan ve Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad arasında gerçekleşen görüşmede; İsrail'in, Golan Tepeleri'nden çekilme teklifi, Türkiye aracılığıyla iletildiği doğrulanmıştır (Haberler.com., 2008).

Arabuluculuk sürecinin devam eden bölümünde ise Türkiye Dışişleri Bakanı Ali Babacan, taraflar arasında bir ortak zemin bulunduğunu ve müzakerelerin periyodik süreçler içerisinde Türkiye'de devam edeceğine yönelik bir açıklama yapmıştır (Reuters., 2008b). Bu açıklama doğrultusunda taraflar arasındaki dolaylı görüşmelerin ilk turu, Türkiye'nin arabuluculuğunda 2008 yılının Mayıs ayında Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Taraflar arasındaki ilk turda görüşmenin gündemi Golan Tepeleri'ydi. Suriye tarafı, 1967 yılında Altı Gün Savaşı sonucunda İsrail'in eline geçen bu bölgenin "tamamının" geri verilmesini isterken, İsrail tarafı ise Suriye'nin İran, Hizbullah ve Hamas'a desteğini kesmesi şartını öne sürmüştür (Kessler, G. 2008). İlk tur görüşmelerden sonra İsrail kamuoyunda söz konusu arabuluculuk girişimine yönelik bazı eleştiriler söz konusu olmuştur. Ehud Olmert'in Kadima Partisi iktidar koalisyonunda yer alan Şas Partisi lideri Eli Yishai, söz konusu görüşmeleri "İsrail için bir tehdit" olarak nitelendirilmiştir (Kessler, G. 2008). Bu gelişmeler doğrultusunda genç yaşta siyasete atılmış bir İsrail'li siyasetçi olarak Ehud Olmert'in tavizsiz tutumunun değişimi, kişisel siyasi geleceğini

korumaya yönelik olarak değişmekle eleştirilmiştir. İlk tur görüşmelerden sonra, taraflar arasında ikinci tur görüşmeler için yeniden görüşme kararı alınmıştır (T.C. Dışışleri Bakanlığı., 2008a).

Suriye ve İsrail arasındaki ikinci tur dolaylı barış görüşmeleri, 15-16 Haziran 2008 tarihinde İstanbul’da gerçekleştirilmiş ve söz konusu sürecin “yapıcı, olumlu bir atmosferde” ilerlemekte olduğuna yönelik ılımlı ve pozitif bir açıklama çerçevesinde değerlendirilmiştir (Ynet News., 2008a). Aynı zamanda söz konusu dolaylı görüşmelerin, düzenli periyodlarla tekrarlanması kararının da alındı bu turdan sonra liderlik düzeyinde herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

Türkiye Dışışleri Bakanlığı kaynaklarına göre dolaylı müzakerelerin üçüncü turu 1-3 Temmuz 2008 tarihleri arasında İstanbul’da gerçekleşmiştir (Hersh: M. 2009). Bu turdan sonra Türk Dışışleri Bakanlığı kaynaklarına göre görüşmelerin sonuç bildirgesi, tarafların çözüme yönelik ortak iradelerinin teyit edilerek karşılıklı diyalogun sürecinin devam etmesi ve düzenli periyodlarla diplomatik görüşmelere devam edilmesi yönündeki taahhüd çerçevesinde oluşmuştur (T.C. Dışışleri Bakanlığı., 2008d). Bu turdan sonra da kamuoyu ile herhangi bir bilginin paylaşılmadığı görüşmeler, dördüncü tur görüşme ile devam etmiştir.

28-30 Temmuz 2008 tarihleri arasında dördüncü tur görüşmelerde ise Ankara’da bir araya gelen ve uluslararası haber kaynaklarına göre taraflar arasındaki olumlu atmosfer devam etmiş ve bu turda, Türkiye’nin yürüttüğü mekik diplomasisi ile beraber liderlik düzeyini kapsayan doğrudan görüşmelere geçilmesine yönelik adımların atılması yönündeki çalışmalar hız kazanmıştır (Reuters., 2008d). Bu tur ile beraber taraflar halen söz konusu dolaylı görüşmelerin liderlik düzeyinde gerçekleştirilmesine yönelik çekincelerini belirtse de Golan Tepeleri’nin iadesi meselesi gündeme gelmeye başlamıştır (Ynet News., 2008b). Bu tur sonrasında İsrail Başbakanı Ehud Olmert, Suriye’nin, İran ve çeşitli terörist paramiliter gruplara olan desteğini kesmesi talebi doğrultusunda bir açıklama yapmıştır (Reuters., 2008). Arabuluculuk süreci içerisindeki bu gelişmeler çerçevesinde arabuluculuk sürecinin ilerleyişi incelendiğinde; İsrail kamuoyunun bu süreci Başbakan Ehud Olmert’in kendi siyasi geleceğini güvence altına almaya yönelik bir girişim olarak değerlendirdiği görülmektedir. Suriye tarafında ise dönemin Devlet Başkanı Beşar Esad, İsrail’in terör örgütü olarak tanımladığı gruplara yönelik Suriye’nin desteğini kesmediği gerekçesiyle eleştirilmektedir. Arabulucu aktör olarak Türkiye ise tarafların iç kamuoyunda ve liderlik düzeyinde gerçekleşen bu bozucu etkilere yönelik herhangi bir taviz yada yaptırım müdahalesinde bulunmamıştır. Görüşmelerin bu

aşamasına kadar Türkiye, taraflara yönelik hiçbir bir müdahalede bulunmaksızın, yalnızca iletilici ve kolaylaştırıcı bir arabuluculuk rolü üstlenmiş olduğu tespit edilmektedir.

Görüşmelerin beşinci turu ise 18-19 Eylül 2008 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Ancak İsrail kamuoyunda ortaya çıkan gelişmeler ve İsrail kabinesindeki istikrarsızlık durumu, arabuluculuk sürecinin aksamasına neden olmuştur. Türkiye Dışişleri Bakanlığı (2008c), resmi bir açıklama ile arabuluculuk sürecinin bu turundaki gelişmeleri şu açıklama doğrultusunda değerlendirmiştir;

“Türkiye'nin gözetiminde gerçekleştirilmekte olan İsrail-Suriye arasındaki Aracılı Barış Görüşmeleri'nin 5nci turunun 18-19 Eylül tarihlerinde yapılacağı, her iki tarafın prensip mutabakatı alınarak, açıklanmıştır. Ancak, İsrail iç siyasetinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak Genel Sekreterlik görevinden istifa eden İsrail Heyeti Başmüzakerecisi, Başbakan Ehud Olmert'in Genel Sekreteri Yoram Turbowicz'in İsrail-Suriye Barış Görüşmeleri'nde müzakereci olarak yer almaya devam edebilmesi için gerekli yetkilendirmenin yapılması amacıyla başlatılan teknik ve hukuki sürecin tamamlanamamış olması nedeniyle, İsrail tarafı 18-19 Eylül tarihleri için planlanan görüşmenin ertelenmesini talep etmiştir.”

Bu ifadeler çerçevesinde İsrail iç siyasetindeki kırılgan yapı, Ehud Olmert'in yolsuzlukla suçlanması, İsrail kabinesindeki iktidar ortağı partilerin söz konusu arabuluculuk sürecine yönelik muhalif tutumu; arabuluculuk sürecinin devam etmesine yönelik engelleyici bir rol oynamıştır. Aynı zamanda uluslararası haber kaynaklarına göre Suriye ve İsrail'in; İsrail'in Golan Tepeleri'nin bir bölümünden çekilmesine karşılık ile Suriye'nin İran ve Lübnan'daki Hizbullah'a verdiği desteği kesmesi konularındaki temel farklılıklar nedeniyle doğrudan müzakerelere geçilemediğin de dikkat çekilmektedir (Reuters., 2008b). Bu ifadeler çerçevesinde, Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk girişiminde taraflar arasındaki arabuluculuk sürecinin çökmesine neden olan temel farklılıklar şu temel dört başlık altında gelişmekte olduğu saptanmıştır;

1. Suriye tarafının, İsrail'in tarafından terörist unsurlar olarak tanımlanan paramiliter grup ve aktörlere yönelik desteğinin kesilmesine yönelik isteksiz ve net olmayan tutumu,
2. Golan Tepeleri'nde yaşayan 18.000 Yahudi'nin, olası bir İsrail çekilmesine karşılık statü ve durumlarının, İsrail iç kamuoyunda yarattığı tartışmalı statüko,
3. Filistinliler'e ve Arap'lara yönelik olarak tavizsiz bir tutumu öngören siyaset biçimi ve Büyük İsrail'in kurulması hedefi ile ön plana çıkan Kadima Partisi'nin, iktidar ortağı olan koalisyon bileşenlerinin söz konusu

sürece yönelik itirazı çerçevesinde ortaya çıkan iç siyasetteki kırılgan durum,

4. İsrail Başbakanı Ehud Olmert hakkında açılan yolsuzluk davası ile Olmert'in söz konusu süreci, yolsuzluk davasına karşılık bir çıkış kapısı olarak değerlendiren iç kamuoyunun tutumu.

İsrail kamuoyunda yolsuzluk suçlamalarıyla karşı karşıya kalan Başbakan Ehud Olmert'in istifası ile sonlanan diplomatik görüşmeler süreci, İsrail'de kurulacak yeni hükümetin inisiyatifine bırakılması ile sonlanmıştır (Reuters., 2008c). Bu süreçte Beşşar Esad'ın iradesi ile Suriye'nin başkenti Şam'da Fransa-Türkiye-Katar zirvesi düzenlenmiş, bu zirvede Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad, söz konusu görüşmelere yönelik olarak bir dizi açıklamalarda bulunmuştur. Şam'da düzenlenen ve Türkiye haricinde Fransa ve Katar'dan da arabulucu aktör olarak yardım isteyen Beşar Esad, Fransa-Türkiye-Katar zirvesinde, Suriye ve İsrail arasındaki olası doğrudan barış görüşmeleri için bir temel oluşturacak ilkeler bildirgesi taslağı hazırlamayan amaçlar doğrultusunda gerçekleştirildiğini belirtmiştir (Al Jazeera., 2008a). Türkiye aracılığıyla İsrail'e barış önerisini ilettiklerini belirten Esad, İsrail'in yanıtını beklediklerini ifade etmiştir (Al Jazeera., 2008a). Aynı zamanda komşu aktör olan Lübnan'daki kırılgan sürecin devam ettiğini belirterek, dış destekli aşırılıkçı güçlerin özellikle Trablus kentinde bölgede istikrarsızlık yaratmasına yönelik endişeyi de dile getirmiştir (Al Jazeera., 2008a). İsrail ve Suriye arasındaki arabuluculuk sürecinin başarıya ulaşması için öncelikli olarak Türkiye, Fransa ve Katar olmak üzere tüm uluslararası aktörlerin desteğini talep eden Esad; Olmert sonrası İsrail siyasetindeki bir sonraki başbakanın, Olmert'in çekilmeyi kabul ettiği Golan Tepeleri'nden çekilmekle beraber aynı iradesini sürmesini temenni ettiğini belirtmiş ve bu iradenin müzakerelerin devam etmesine yönelik en önemli koşul olduğunu öne sürmüştür (Al Jazeera., 2008a).

Ehud Olmert'in Başbakanlıktan istifası ile kesintiye uğrayan müzakereler, sürpriz bir gelişme ile beraber fiilen de sonlanmıştır. Aralık ayı sonunda Gazze'de ağır insanlık dramlarına neden olan Dökme Kurşun Harekatı düzenleyen İsrail, bu askeri operasyon ile sürecin tamamen son bulmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler doğrultusunda tamamen sonlanan Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk girişimi, içerdiği potansiyel kazanımlar ve dönüm noktaları itibarıyla Türkiye, Suriye ve İsrail açısından son derece kritik bir role sahiptir. Söz konusu potansiyel kazanımlar, Suriye bağlamında değerlendirildiğinde; günümüz Suriye'sinin parçalı yapısı göz önünde bulundurulduğunda, İsrail'in Beşar Esad yönetimindeki Suriye'ye yönelik askeri

müdahaleleri, söz konusu arabuluculuk sürecinin ne denli önemli olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır. Bu arabuluculuk girişiminin başarılı bir şekilde sonuçlanması; İsrail-Suriye arasında kalıcı barışın tesisi, bölgesel istikrarın sağlanması ve Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması çerçevesindeki hayati önemini ortaya çıkan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye-İsrail ilişkileri bağlamında da çok temel bir dönüm noktası olan bu süreç sonrasında Türkiye-İsrail ilişkileri, liderlik düzeyinde devam eden süreç boyunca bir daha hiçbir dönem boyunca bu kadar yakın bir nitelik kazanmamıştır. Zira Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki bu arabuluculuk girişiminin, İsrail'in Gazze'ye yönelik beklenmeyen askeri operasyonu sonucunda başarısız olması, dönemin Türk Başbakanı Erdoğan tarafından Türkiye'nin diplomatik prestijine bir darbe olarak algılanmıştır. Erdoğan, bu operasyon süreçte İsrail karşıtı söylemleri ile öne çıkarken, Türk dış politikasında da Başbakan Erdoğan'ın kişisel ağırlığı artırmasına neden olmuştur (Tuğtan, M.A. 2016: 6). Bu süreç sonrasında Türkiye-İsrail ilişkileri, bu dönemden günümüze kadar ilerleyen süreçte hiçbir dönemde bu kadar yakın bir düzeyde gelişmemiştir. Dolayısıyla bu süreç, aynı zamanda Türkiye-İsrail ilişkilerinin kronolojik seyri açısından bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır.

Bu ifadeler doğrultusunda arabulucu aktör olarak Türkiye'nin arabuluculuk süreci içerisinde tercih ettiği arabuluculuk tipi/yöntemi, arabuluculuk strateji, arabuluculuk motivasyonu ile bir arabulucu aktör olarak taraflar arasındaki sorunun aşılmasına yönelik sahip olduğu imkânlar ve karşılaştığı sınırlılıkların ortaya konulması; arabuluculuk sürecinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardındaki nedenlerin kapsamlı bir şekilde analiz edilmesini mümkün kılacaktır. Bu çerçevede gerçekleştirilecek bir analiz, AKP dönemi Türk dış politikasında etkisini giderek artıran Yeni-Osmanlıcı yönelimin, Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk sürecinde tarafsızlık ilkesine ne ölçüde bağlı kaldığı yönündeki eleştirilerle ne düzeyde örtüştüğünü ortaya koyma açısından önemli bir zemin sunmaktadır. Çatışma çözümü literatürü içerisinde ideal arabuluculuğun sahip olduğu ilkeler çerçevesinde sunulan “objektiflik” ve “tarafsızlık” ilkelerinin ne ölçüde uygulandığına ilişkin bu tartışmalar, Türkiye'nin arabulucu aktör olarak meşruiyetini ve süreçteki etkinliğini değerlendirmek açısından önem arz etmektedir. Aynı doğrultuda, Suriye ve İsrail açısından arabuluculuk sürecinde karşılıklı taviz ve ödünsüzlüklerine yön veren motivasyonlar, uyumsuzluğa neden olan temel başlıklar, arabuluculuk motivasyonları bağlamında değerlendirilecektir. Bu kavramsal çerçevede, ideal

arabuluculuk modelleri, stratejileri ve motivasyonları temel alınarak çok boyutlu biçimde değerlendirilecektir.

Bir arabuluculuk girişiminin başarılı yada başarısız olarak nitelendirilmesi ise sonuç yada süreç odaklı bir yaklaşım çerçevesinde gelişmektedir. Jacob Bercovitch ve Allison Houston (2000: 185)’a göre; nihai anlaşmaya ulaşma, çatışmanın sona ermesi ve sağlanan mutabakatın sahada uygulanarak ihlallerin önlenmesi, arabuluculuk sürecinin başarısı yada başarısızlığının nitelendirmede kullanılan başlıca unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Bu ifadeler çerçevesinde başarılı bir arabuluculuk girişimi olarak örneklendirilebilecek arabuluculuk girişimlerinden biri, Türkiye’nin 2022 yılında Rusya ve Ukrayna arasındaki arabuluculuk rolü örnek gösterilebilir. Türkiye’nin arabuluculuğunda taraflar arasında imzalanan “Tahıl Koridoru Anlaşması”, Rusya-Ukrayna savaşıyla birlikte Karadeniz limanlarının kapanması ve Ukrayna tahılının dünya pazarlarına ulaşamaması, küresel bir ölçekte gıda güvenliği krizini tetiklemiştir. Arabulucu aktör olarak Türkiye ise Birleşmiş Milletler ile ortaklaşa yürüttüğü diplomatik girişimler sonucunda Rusya ve Ukrayna’yı bir arabuluculuk girişimi çerçevesinde bir araya getirmeyi başarmıştır. Temelde taraflar arasındaki iletişimin kanallarının yeniden inşası ve taraflar arasındaki diyalog sürecinin saplanması ve nihai bir anlaşmaya ulaşılması çerçevesinde başarılı bir arabuluculuk olarak nitelendirilen Türkiye’nin bu arabuluculuk girişimi; 22 Temmuz 2022’de İstanbul’da imzalanan anlaşma ile Ukrayna tahılının güvenli şekilde Karadeniz üzerinden ihraç edilmesi ve İstanbul’da kurulan Müşterek Koordinasyon Merkezi aracılığıyla sevkiyatların güvenliği ve koordinasyonu sağlanmıyla başarılı olarak sonuçlanmıştır. Savaş koşullarına rağmen işleyen Türkiye’nin bu arabuluculuk mekanizması, taraflar arasında yazılı ve bağlayıcı bir mutabakat sağlanması, anlaşmanın sahada uygulanması ve milyonlarca ton tahılın güvenli şekilde ihraç edilmesi gibi somut çıktılar çerçevesinde başarılı olarak nitelendirilmektedir. Böylece, uluslararası arabuluculuk literatüründe başarı ölçütleri arasında yer alan nihai anlaşmaya ulaşma, anlaşmanın uygulanması ve somut sonuç üretme kriterlerini karşılamıştır.

Suriye ve İsrail arasındaki uyuşmazlığın temeli ise iki aktör arasındaki güç dengelerini doğrudan etkileyen bir çarpan işlevi görmesi, sahip olduğu yaşamsal kaynaklar ve stratejik önemi çerçevesinde Golan Tepeleri’nin hukuki ve siyasi statükosu çerçevesinde gelişmektedir. Bu arabuluculuk girişiminin başarısı ise Suriye ve İsrail arasında Golan Tepeleri uyuşmazlığının çözümünün nihai bir anlaşmaya bağlanması ve taraflar arasındaki istikrarın ve barışın yeniden sağlanması şartları/koşullarına bağlı

olarak gelişecektir. Çalışma içerisinde Golan Tepeleri'ne yönelik kapsamlı bir tartışmanın yapılması ise taraflar arasındaki uyuşmazlığın temel gündem maddesi olması itibarıyla söz konusu uyuşmazlığın anlaşılabilmesi adına önem taşımaktadır.

3.1.2. Çözumsuzluğun Jeopolitiği: Golan Tepeleri

Suriye ve İsrail ilişkilerinin yapısında en temel belirleyicilerden biri olan Golan Tepeleri, Türkiye'nin yürüttüğü arabuluculuk sürecinin en başat gündem maddesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Golan Tepeleri'ne yönelik ayrıcalıklı bir analiz, söz taraflar arasındaki söz konusu uyuşmazlığın daha net bir şekilde anlaşılabilmesin dair hayati bir önem taşımaktadır. Temel olarak taraflar açısından son derece stratejik bir bölge olarak değerlendirilen bu bölge, 1967 yılında Altı Gün Savaşı'nın sonucunda İsrail tarafından işgal edilmiştir. Suriye'nin, İsrail ile olası diplomatik ilişkilerin tamamında ön koşul olarak sunulan bu gündem başlığı, İsrail ve Suriye arasındaki jeopolitik, jeohidrolojik ve jeostratejik güç dengelerinde taraflar açısından hayati önem atfedilen stratejik bir bölge olarak değerlendirilmektedir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1967 tarihli 242 sayılı ve 1981 tarihli 497 sayılı kararları çerçevesinde, uluslararası hukuk açısından İsrail'in bölgedeki siyasi hakimiyeti bir işgal olarak tanımlanan Golan Tepeleri; stratejik konumu, sağladığı askeri avantajları ve içerdiği verimli tarım toprakları, su kaynakları bağlamında yaşamsal kaynakları bakımından bölgedeki aktörler açısından son derece hayati öneme haiz bir bölge olarak değerlendirilmektedir (Koç, H., ve Yemenici, G. 2019: 25-26).

Stratejik açıdan Golan Tepeleri, Suriye'nin başkenti Şam'a olan yakınlığı ve Lübnan ve Ürdün'e sınır bir tepe olması bağlamında özellikle Suriye üzerinde baskı kurabilme kapasitesiyle doğrudan ilişkili bir bölge olarak değerlendirilmektedir (Çetintaş, V., ve Sönmez, M.E. 2023: 88-89). Bu bağlamda İsrail'in, Golan Tepeleri'nde kurduğu askeri tesisler aracılığıyla Hizbullah'a dair istihbarat toplanması çerçevesinde Lübnan, Suriye'nin başkenti Şam'a yakınlığı ölçüsünde Suriye üzerinde kurulabilecek askeri ve siyasi baskı ve Ürdün'e yönelik olarak olası bir savaşta bir başka cephenin de açılabilmesine olanak sağlaması anlamında son derece stratejik bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Golan Tepeleri'nin sahip olduğu öneme yönelik bir başka husus ise Taberiye Gölü'ne sınır olması itibarıyla barındırdığı su kaynakları çerçevesinde jeohidrolojik önemi bağlam çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Orta Doğu'daki pek çok aktöre benzer olarak tatlı su kaynağı sorunu bağlamında su sorunu çeken İsrail, Golan Tepeleri'ni elinde

tutarak bölgenin stratejik kazanımlarına ek olarak aynı zamanda jeogidrolojik olarak söz konusu su sorununa yönelik bir avantaj elde etmeyi amaçlamaktadır (Çetintaş, V., ve Sönmez, M.E. 2023: 91-93).

Golan Tepeleri, yalnızca su kaynakları ve askeri avantajlar gibi maddi unsurlar üzerinden değil, tarafların birbirine yönelik güvenlik algılamaları bağlamında da Suriye-İsrail ilişkilerinde merkezi bir yer tutmaktadır. Zira “benmerkezci” bir dış politika algılaması çerçevesinde, bölgedeki tek Arap olmayan aktör olarak; bölgesel konjonktürde gerçekleşen olayları hayatta kalma mekanizması çerçevesinde ele alan İsrail, Golan Tepeleri’ne sahip olmak ile beraber pek çok Arap devleti ile ele geçirilmesi çok zor bir yükselti olarak tampon bölge niteliğine de sahiptir. Zira 3000 metreye kadar ulaşan söz konusu yükselti ile beraber Golan Tepeleri, Volkan Çetintaş ve Mehmet Emin Sönmez (2023: 89)’e göre İsrail’in savunulması açısından bir karakol bölge niteliğine sahiptir. Bu ifadeler çerçevesinde İsrail’in güvenlik yaklaşımı, arabuluculuk sürecinde belirleyici bir rol oynadığı ifade edilebilir. Zira Golan Tepeleri, İsrail’in kuzey sınırlarının savunulması açısından hayati bir tampon bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle Golan’ın herhangi bir kısmından dahi çekilmek, sadece siyasi bir karar değil, aynı zamanda güvenlik paradigmasının kökten değiştirilmesi anlamına gelmesi anlamında son derece hayati bir role sahiptir.

Golan Tepeleri’nin İsrail açısından bir diğer hayati önemi ise Trans Arabia ve Kerkük- Hayfa petrol boru hatların geçtiği bir bölge olarak İsrail’in enerji kaynaklarına ulaşımı bağlamında gelişmektedir (Çetintaş, V., ve Sönmez, M.E. 2023: 95). Özellikle Suriye, İran ve Irak gibi İsrail’in tarihi düşman olarak nitelendirdiği aktörlerin elinde bulundurduğu enerji kaynaklarına olan ulaşımının sınırlı olması bağlamında Golan Tepeleri’nin söz konusu niteliği, İsrail ekonomisi ve sanayisi açısından son derece hayati bir niteliğe sahiptir. Aynı zamanda yaklaşık 18.000 Yahudi yerleşimcinin yaşadığı Golan Tepeleri’nin olası iadesiyle birlikte bu nüfusun statüsüne ilişkin belirsizlik, İsrail iç siyasetinde son derece hassas bir kavram olan demografi kavramı bağlamında son derece hassas bir çerçevede değerlendirilmiştir. Öte yandan, verimli tarım arazilerine sahip bu bölge, tarım faaliyetleri açısından da stratejik önemdedir. Özellikle gıda ithalatına büyük ölçüde bağımlı olan İsrail açısından, Golan Tepeleri’nin bu niteliği, bölgeyi ekonomik güvenlik bakımından hayati kılmaktadır.

Ayrıca İsrail iç siyasetinde Golan Tepeleri meselesi, dini motivasyonlara da sahip son derece hassas bir konudur. Bu bölgenin, Yahudi kutsal kitabı Tevrat’ta vaat edilmiş topraklar olan Eretz İsrail sınırları içerisinde kalması; Golan Tepeleri’nin askeri ve

stratejik önemi haricinde dini ve sembolik değere de sahip bir niteliğe sahip olmasına neden olmuştur. Özellikle İsrail iç siyasetinde dini motivasyonlu sağcı ve aşırı sağcı siyasi partiler bağlamında devreye giren Golan Tepeleri'nin bu niteliği, İsrail siyasetindeki iktidar partisi olan Kadima Partisi ve koalisyon ortaklarının da temelde sağcı partiler olarak varlık göstermesi anlamında söz konusu arabuluculuk sürecinin, kamuoyunda burada herhangi bir taviz verilmesine sıcak bakılmamasına yol açmıştır. Dönemin İsrail Başbakanı Ehud Olmert'in içinde bulunduğu bu zayıf siyasi konjonktür ve Golan Tepeleri gibi hem stratejik olarak hayati bir niteliğe sahip hem de dini olarak kutsaliyet atfedilen bir bölgenin, tarihsel bir düşman aktör olan Suriye'ye iadesini içeren bu sürecin başarısızlığında barış sürecinde gerekli olan liderlik kararlılığını ortaya koymasını imkansızlaştırmıştır. Bu doğrultuda kendi partisinin ve koalisyon ortaklarının desteğini kaybeden Ehud Olmert'in, hakkında düzenlenen yolsuzluk davası ile beraber siyasi kariyerini sonlandıran bir niteliğe sahiptir.

Golan Tepeleri'nin taraflar üzerindeki güç dengesinde, bir çarpan olarak rol oynayan bu nitelikleri itibariyle Türkiye'nin arabuluculuğu; hem İsrail'in güvenliğini hem de Suriye'nin egemenlik taleplerini dikkate alan teknik çözümler üretmeye çalışsa da, bu diplomatik çabalar, gerek taraflar arasında kökleşmiş güvenlikçi paradigmalara gerek Golan Tepeleri'nin söz konusu stratejik, askeri, ekonomik ve yaşamsal kaynaklar yönündeki avantajları karşısında yetersiz kalmasının en önemli nedenleri olarak tanımlanabilir.

Bu durum, müzakere sürecinde gerekli olan politik esnekliği daha da zayıflatmış ve Türkiye'nin kolaylaştırıcı rolünü sınırlamıştır. İsrail cephesinde ise sürecin başarısızlıkla sonuçlanmasında belirleyici olan unsur, dönemin Başbakanı Ehud Olmert'in iç siyasetteki kırılganlığı olmuştur. Olmert, kamuoyunda ciddi güven kaybına yol açan yolsuzluk suçlamalarıyla karşı karşıya kalmış ve siyasi meşruiyetini kaybetmiştir. Bu bağlamda Olmert, süreci barış yoluyla siyasi bir çıkış aracı olarak değerlendirmeye çalışsa da, liderlik kapasitesi ve karar alabilme gücü bu hedefi gerçekleştirmeye yeterli olmamıştır. İsrail kamuoyunun ve güvenlik bürokrasisinin Golan Tepeleri'ne yönelik sahip olduğu hassasiyetin, dönemin İsrail Başbakanı Ehud Olmert'in arabuluculuk süreci içerisindeki pazarlık gücünün giderek zayıflamasına neden olmuştur. Bu nedenle İsrail iç kamuoyunda söz konusu arabuluculuk süreci, samimi bir barış arayışından çok, iç siyasette Ehud Olmert tarafından siyasi geleceğinin kurtarılması amacıyla oynanmış stratejik bir manevra izlenimi uyandırmıştır. Bu nedenle Suriye ve

İsrail arasında Golan Tepeleri'ne yönelik karşılıklı güveni tesis edecek adımların atılması mümkün olmamıştır.

Tüm bu nitelikleri itibariyle taraflar arasında Golan Tepeleri'nin stratejik, siyasi, askeri ve ekonomik niteliklere sahip kritik rolü, Türkiye'nin yürüttüğü arabuluculuk sürecinin seyrinde doğrudan etkili bir niteliğe sahip olduğu ifade edilebilir. Söz konusu uyuşmazlık sorunun çözümü ve taraflar arasındaki barışın yeniden inşası ise Türkiye'nin yürüttüğü arabuluculuk yöntemi ve stratejileri, arabuluculuk süreci içerisindeki tarafların çıkarlarının ve motivasyonlarının içerikleri itibariyle arabuluculuk motivasyonları kavram setleri ile doğrudan ilişkili olarak gelişmiş olduğu ifade edilebilir.

Bu ifadeler doğrultusunda süreç içerisinde bir arabulucu aktör olarak Türkiye'nin arabuluculuk tarzı, tercih ettiği strateji, taşıdığı motivasyon ile bir arabulucu aktör olarak taraflar arasındaki sorunun aşılmasına yönelik sahip olduğu imkânlar ve karşılaştığı sınırlılıkların ortaya konulması; arabuluculuk sürecinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardındaki nedenlerin kapsamlı bir şekilde analiz edilmesini mümkün kılacaktır. Bu bağlamda yapılacak değerlendirme, özellikle AKP döneminde dış politikada giderek belirginleşen Yeni-Osmanlı kimliğinin, Türkiye'nin arabuluculuk rolü sırasında tarafsızlık ilkesine ne ölçüde bağlı kaldığına yönelik eleştirilere de yanıt oluşturma potansiyeli taşımaktadır. Taraflar arasında denge gözetme ilkesinin korunup korunamadığına ilişkin bu tartışmalar, Türkiye'nin arabulucu aktör olarak meşruiyetini ve süreçteki etkinliğini değerlendirmek açısından önem arz etmektedir. Aynı doğrultuda, Suriye ve İsrail açısından arabuluculuk sürecinde karşılıklı taviz ve ödünsüzlüklerine yön veren motivasyonlar, uyumsuzluğa neden olan temel başlıklar, arabuluculuk motivasyonları bağlamında değerlendirilecektir. Bu kavramsal çerçevede, ideal arabuluculuk modelleri, stratejileri ve motivasyonları temel alınarak çok boyutlu biçimde oluşmaktadır.

Suriye ve İsrail arasındaki müzakerelerin, Türkiye'nin arabuluculuğunda, İsrail'in başlattığı Gazze'ye yönelik başlattığı askeri bir operasyon olan Dökme Kurşun Operasyonu ve İsrail Başbakanı Ehud Olmert'in istifası gibi sürpriz gelişmeler ile beraber başarısız olarak sonlanmasının ardında yatan nedenler ise bu çalışmanın temel sorusunu oluşturmaktadır. Çalışmanın teorik ve kavramsal yönteminde, çatışma çözümü disiplininin teorik ve kuramsal kavramsal temasının kullanılması; çatışma çözümü literatüründe en önemli uzlaşma aracı olan arabuluculuk uygulamalarının teknik açıdan ne ölçüde ideal arabuluculuk modeline yaklaştığına ya da müzakere tekniklerine odaklanma amacını taşımaktadır. Nitekim taraflar arasında kalıcı bir barış sürecinin

inşasını hedefleyen bu sürecin başarısızlığının ardında yatan nedenler, çatışma çözümü literatürünün sunduğu teorik ve kavramlar araçları ile beraber mümkün hale geldiği ifade edilebilir. Zira çatışma çözümü literatürünün en hayati kavramsal araçlarından biri olarak arabuluculuk uygulaması; uluslararası ilişkilerde aktörlerin dış politika tutum ve davranışlarının maddi güç unsurlarını dikkate alarak kullanılan arabuluculuk tipi, stratejisi ve söz konusu sürecin sahip olduğu motivasyonel içeriğin yansıtılması bağlamında hayati bir öneme sahiptir. Bu ifadeler çerçevesinde, Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk süreci, çatışma çözümü disiplininin teorik araçları çerçevesinde analiz edilecektir. Bu analiz kapsamında, Türkiye'nin benimsediği arabuluculuk tipinin, Suriye ve İsrail arasındaki uyumsuzluğun çözümünde ne ölçüde işlevsel bir rol oynadığı sorusuna odaklanılacaktır. Bir diğer odak noktası ise Türkiye'nin uyguladığı arabuluculuk stratejisinin sürece olan etkisi bağlamında geliştirilecektir. Türkiye, Suriye ve İsrail'in, söz konusu arabuluculuk sürecinin başlaması, sürdürülmesi ve sonlandırılması süreci ise tarafların sahip oldukları çıkar ve tehdit algılamaları çerçevesinde arabuluculuk yaklaşımının kavramsal yapısı içerisinde geliştirilen bir diğer kavram olarak arabuluculuk motivasyonları çerçevesinde değerlendirilecektir.

3.2. Kolaylaştırıcı/İletici Arabulucu Olarak Türkiye'nin Arabuluculuk Yöntemi

Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk girişiminde söz konusu arabuluculuk sürecinin başarısı, bir arabulucu aktör olarak Türkiye'nin tercih ettiği arabuluculuk yöntemi/tipi ile doğrudan bir korelasyonel ilişkiye sahiptir. Zira bir arabuluculuk sürecinde, arabulucu aktörün benimsediği/tercih ettiği arabuluculuk yöntemi, sürecin gelişimi ve sonucunu içeren süreç içerisindeki müdahale düzeyi, tutum ve davranışların oluşumu ve aktörler üzerindeki etkisi bağlamlarında belirleyici bir niteliğe sahiptir. Bu bağlamda, bir arabuluculuk biçiminin müdahale düzeyine göre kategorize edilen arabuluculuk yöntemlerinin; iletici, kolaylaştırıcı veya değerlendirici biçimlerinden hangisinin benimsendiği, uyumsuzluk içerisinde olan taraflar arasındaki güç dengesi, karşılıklı güven inşası ve çatışmanın niteliği gibi faktörlere bağlı olarak sürecin seyri ve başarısında belirleyici bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Nitekim, bir arabulucunun uyumsuzluk tutumu içerisindeki taraflara yalnızca iletişim kanallarının yeniden yapılandırılması, inşa edilmesi amacını taşıdığı iletici/iletişimci bir arabuluculuk modelinde, uyumsuzluk içerisinde olan tarafların uzlaşmaya ulaşma ihtimali doğrudan

onların iradeleri ve isteklerine bağılı olarak gelişmektedir. Ancak, taraflar arasındaki söz konusu uyuşmazlığın çözümüne yönelik daha müdahaleci bir tutumun benimsenmesini öngören değerlendirici/koordinatif/manüplatif arabuluculuk modellerinde ise arabulucu aktör, taraflara çözüm önerileri geliştirir, baskı ve taviz tutumlarını sunar. Arabulucunun bu tutumu ise tarafların karar alma süreçlerini hızlandırabilirken, aynı zamanda arabulucunun tarafsızlık algısını zedeleyebilir. Bu bağlamda, arabuluculuk yönteminin çatışmanın bağlamına uygun seçilmesi, sürecin meşruiyetini ve başarısını belirleyen kritik bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümüne atıfla ifade edilen arabuluculuk modellerinden Kolaylaştırıcı/İletici arabuluculuk tipi, Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk girişiminde tercih ettiğı arabuluculuk modeli ile örtüşen bir yapı arz ettiğı ifade edilebilir. Düşünsel temelleri William Zartman ve Saadia Touval(1985) tarafından oluşturulan Kolaylaştırıcı/İletici Arabuluculuk yöntemi, çatışma çözümü disiplini literatürü içerisindeki arabuluculuk yaklaşımı modelleri arasında, uyumsuzluk içerisindeki tarafların uyumsuzluk maddelerinin çözümündeki arabuluculuk sürecinde en az müdahale düzeyini içeren arabuluculuk yöntemi olarak değerlendirilmektedir. Taraflar arasında kısıtlı olan iletişim kanallarının yeniden inşa edilmesi ve karşılıklı iletişimin sağlanması amacını taşıyan bu arabuluculuk yöntemi, sorunun çözümüne yönelik olarak taraflara herhangi bir baskı yada tavizi uygulamayı içermemektedir. Taraflar arasındaki müzakerelerin periyodunun belirlenmesi, arabuluculuk sürecindeki gündem başlıklarının kategorize edilmesi, müzakere mekanı ve yerinin belirlenmesi gibi temel sorumluluklar haricinde bir müdahale düzeyini içermeyen bu arabuluculuk yöntemi; Thomas Princen (1993)'in Nötr Arabuluculuk ve Frank Hanna (2003)'nın Kolaylaştırıcı arabuluculuk yöntemleri ile de uyumlu bir nitelik arz etmektedir. Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk girişiminde, arabulucu aktör olarak Türkiye'nin arabuluculuk tarzı/yöntemi ile uyumlu bir yapı arz ettiğı tespit edilen Kolaylaştırıcı/İletici Arabuluculuk modeli, bu bağlamda çalışmanın muhtevası açısından önem arz etmektedir. Zira arabuluculuk sürecindeki kronolojik gelişmeler ve Türkiye'nin taraflar arasındaki tutum ve davranışları analiz edildiğinde, arabulucu aktör olan Türkiye; Suriye ve İsrail arasındaki uyuşmazlığa yönelik olarak müdahalesizlik tutumuna sahip, iletici ve kolaylaştırıcı bir aktör olarak rol oynamakta olduğı değerlendirilebilir. Bu bağlamda Türkiye'nin benimsediğı bu arabuluculuk modeli, bazı temel ana unsurlar çerçevesinde William Zartman ve Saadia Touval (1985)'in Kolaylaştırıcı/İletici Arabuluculuk arabuluculuk yöntemi ile uyuşmaktadır. Zira Türkiye, arabuluculuk süreci içerisinde

tarafllara herhangi bir çözüm planı dayatmamış; uyuşmazlığın çözümüne yönelik olarak da kendi inisiyatifiyle somut bir çözüm modeli ya da formül geliştirme yöntemi yada stratejisi izlememiştir.

Türkiye'nin Kolaylaştırıcı/İletici arabulucu modeline yönelik ana unsurlardan ilki, Suriye ve İsrail arasında yaklaşık 60 yıllık bir tarihsel geçmişe dayanan ve Golan Tepeleri uyuşmazlığı çerçevesinde büyük ölçüde kapanan karşılıklı iletişim kanallarının, Türkiye'nin arabuluculuğunda yeniden inşa edilmesi bağlamında anlam kazanmaktadır. Bu doğrultuda, arabuluculuk süreci boyunca Türkiye'nin taraflar arasındaki iletişimi yeniden yapılandırmaya ve sürdürmeye yönelik diplomatik çabası, çalışmanın ilk bölümünde analiz edilen Kolaylaştırıcı/İletici arabuluculuk modelinin temel kriterleriyle örtüşen başlıca unsur olarak değeriendirilebilir. Zira arabuluculuk sürecindeki görüşmelerin ilk turundan dördüncü ve son turuna kadar Türkiye, taraflara yönelik herhangi bir müdahaleci, yönlendirici ya da manipülatif tutumu benimsememiştir. İsrail Başbakanı Ehud Olmert'in, Golan Tepeleri'nin Suriye'ye iadesini içeren teklifinde Türk tarafına garanti vermesi ve söz konusu teklifin Suriye'ye iletilmesinde Türkiye'nin arabuluculuğunun kullanılması ise Türkiye'nin İletici/Kolaylaştırıcı arabuluculuk modellerine uygunluğunu pekiştiren bir gündem maddesi olarak karşımıza çıkmaktadır (The Guardian., 2008). Türkiye'nin bu rolü, arabuluculuk sürecinde benimsediğı/tercih ettiğı bu modelle uyumluluğunu pekiştiren en önemli gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'nin arabuluculuk girişiminde tercih ettiğı arabuluculuk modeline yönelik bir diğeri gösterge ise taraflar arasında yürüttüğü diplomasi biçimi çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Türkiye, görüşmelerin ilk turundan itibaren taraflar arasında mekik diplomasisi yöntemi ile Suriye ve İsrail arasında bir iletişimin kurulmasına aracılık etmektedir. Tarafların temsilcileri arasında, Türk diplomatlar vasıtası ile yürütülen bu diplomasi biçimi, müzakerelerin neredeyse tamamında tercih edildiğı görülmektedir. Temel olarak taraflar arasında mesaj taşıma ve iletişim kanallarının inşaası gibi amaçlarla tercih edilen mekik diplomasisi, Kolaylaştırıcı/İletici Arabuluculuk biçimi ile uyumlu bir diplomatik yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir çok diplomatik turu içeren bu arabuluculuk girişimi sürecinde, Suriye ve İsrail arasındaki iletişimin sürmesi amacıyla diplomatik görüşmelerin her turu sonrasında yeni bir süreç yapılandırma misyonu üstlenen arabulucu aktör olarak Türkiye, Kolaylaştırıcı/İletici Arabuluculuk modeline uyumlu bir tutum çerçevesinde taraflara sorular sorarak, sorunun zmne yönelik pozisyonlarını netleştirmiştir. Özellikle

görüşmelerin üçüncü ve dördüncü turunda ortaya çıkan bu tutum ile beraber Türkiye, tarafların bakış açılarını doğrulamış ve Kolaylaştırıcı/İletici arabuluculuk modelinin öngördüğü üzere taraflara yönelik müdahaleci bir tutumu benimsememiş, sürecin sonucuyla ilgili kendi tavsiyesini sunmamıştır. Bu ifadeler çerçevesinde Kolaylaştırıcı/İletici bir arabulucu aktör olarak Türkiye'nin, Suriye ve İsrail arasında altmış bir yıllık sorun olarak Golan Tepeleri sorununun çözümünde; taraflar arasındaki müzakere ve pazarlık süreçlerinde, çözüme yönelik adımların atılmasında iletici/kolaylaştırıcı rolü, yadsınamaz bir arabuluculuk niteliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu temel unsurlar bağlamında Türkiye, taraflar arasında doğrudan müzakerelerin sağlanması ve iletişim kanallarının açık tutulmasına odaklı bir arabuluculuk performansı sergilemiş olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin arabuluculuğunda taraflar arasındaki sorunun çözümüne yönelik olarak taraflara herhangi bir çözüm önerisi dayatılmamış yada çözüme yönelik olası anlaşma zeminlerinin tespiti çerçevesinde olası anlaşma senaryolarına dair Türkiye kaynaklı herhangi bir eylem yada tutuma rastlanmamıştır.

Bu ifadeler çerçevesinde Türkiye'nin Suriye ile İsrail arasındaki arabuluculuk girişiminde tercih ettiği Kolaylaştırıcı/İletici arabuluculuk modeli ile süreç içerisindeki tutum ve davranışları arasında, bu temel ana unsurlar anlamlı bir ilişki arz etmektedir. Her ne kadar Kolaylaştırıcı/İletici arabuluculuk modelinin literatür içerisinde arabuluculuk süreçlerinde olumlu bir etki yarattığına yönelik bir genel kabul söz konusu olsa da, Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk girişiminde bu yöntemi tercih etmesi, sürece dair sınırlı bir müdahale alanı bırakmış ve daha proaktif bir rol üstlenilmesini güçleştiren bir rol oynamasına neden olmuştur. Nitekim, her ne kadar Türkiye'nin tercih ettiği Kolaylaştırıcı/İletici arabuluculuk modeli müzakere sürecinde olumsuz bir etkiye sahip olmasa da, söz konusu sürecin başarısızlıkla sonuçlanmasında tercih edilen arabuluculuk yönteminin yapısal sınırlılıkları da belirli ölçüde etkili olduğu ifade edilebilir. Zira Türkiye'nin benimsediği arabuluculuk yöntemi, yalnızca taraflar arasındaki iletişimi sağlama işleviyle sınırlı kalmıştır. Bu arabuluculuk tutumu, müzakerelerin kritik aşamalarında Türkiye'nin tarafları anlaşmaya yönlendirecek somut teşvik yada baskı araçlarını sunamaması sonucunu doğurmuştur. Zira görüşmelerin ilk turundan itibaren gerek koalisyon ortağı siyasi partilerin gerek İsrail iç kamuoyundaki bileşenlerin müzakerelere yönelik ciddi çekinceler bulunduğu tespit edilmektedir. Bu çekincelere yönelik, arabulucu aktör olarak Türkiye'nin herhangi bir yaptırım gücü yada

teşvik edici tavizlere sahip olmaması; İsrail iç siyasetinde Kadima Partisi öncülüğündeki koalisyonun siyasi risk olarak anlaşmaya zeminine çekilmesini zorlaştırmıştır.

Bu doğrultuda, arabuluculuk görüşmelerinin kronolojik seyri göz önünde bulundurulduğunda; İsrail Başbakanı Ehud Olmert, görüşmelerin ilk turundan itibaren yolsuzluk suçlamaları nedeniyle İsrail iç siyasetinde istifasının istendiği bir süreci kapsayan siyasi baskı altındadır. Türkiye ise yolsuzlukla suçlanan ve istifası istenen İsrail Başbakanı Ehud Olmert'in iç siyasetteki pozisyonunu güçlendirebilecek nitelikte bir taviz ya da teşvik mekanizmasına sahip olmasını ön gören bir arabuluculuk yöntemi benimsememiştir. Arabulucu aktörün tercih ettiği arabuluculuk modelinden kaynaklı olan bu durum, söz konusu arabuluculuk sürecinin tıkanmasında dolaylı bir etkiye sahip sınırlayıcı faktör olarak ön plana çıkmaktadır. Zira Türkiye'nin arabuluculuk sürecinde üstlendiği arabuluculuk yöntemi olan İletici/Kolaylaştırıcı arabuluculuk yöntemi, Ehud Olmert'e İsrail kamuoyunda yönelik bir manevra alanı sunmak yerine, yalnızca Suriye ve İsrail arasındaki diplomatik iletişimi sağlayan sınırlı bir arabuluculuk girişimi olarak kalmıştır. Oysa ki, Suriye ve İsrail gibi çatışmacı aktörler arasında sürdürülebilir bir barışın tesisi, arabulucu aktörün yalnızca taraflar arasındaki iletişimi kolaylaştırmakla yetinmeyip, müzakere süreci içerisinde tarafları yönlendirebilecek stratejik baskı ve taviz araçlarına da sahip olması beklenmektedir. Bu ideal çerçevede içerisinde değerlendirildiğinde Türkiye'nin tercih ettiği İletici/Kolaylaştırıcı arabuluculuk yöntemi, arabuluculuk süreci içerisinde kavramsal ve pratik olarak her ne kadar taraflar arasındaki olası barışa yönelik bozucu bir etki yaratmamış olsa da, sürecin ilerlemesine yönelik yönlendirici ve teşvik edici kapasiteden yoksun kalmıştır. Dolayısıyla, yalnızca iletişimi kolaylaştırmaya odaklanan bu pasif tutum, İsrail kamuoyunun ikna edilmesinde etkisiz kalmış ve bu durum da sürecin başarısızlıkla sonuçlanmasında dolaylı fakat önemli bir rol oynamıştır.

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk rolü ve arabuluculuğun başarısızlıkla sonuçlanması olgusu arasındaki ilişki ele alınmıştır. Bir arabulucu aktör olarak Türkiye tarafından tercih edilen arabuluculuk yöntemi olan kolaylaştırıcı/iletici arabuluculuk yönteminin, sürecin başarısızlığı üzerindeki belirleyici etkileri çerçevesinde oluşan bu korelasyonel ilişki, iki temel gerekçe çerçevesinde öne sürülmüştür. Bu gerekçelerden ilki, Türkiye'nin arabuluculuk sürecinin tarafları olan Suriye ve İsrail arasındaki uyuşmazlık maddelerine yönelik herhangi bir çözüm önerisi sunmadan yalnızca iletişim kurmalarına zemin hazırlayan bir tutum benimsemesiyken,

bir diğ er gerekçe ise Türkiye'nin, arabuluculuk sürecinin kritik dönemlerinde etkili ve yönlendirici bir rol üstlenmemesi çerçevesinde oluşturulmuştur.

Bu gerekçeler zemininde, Türkiye'nin taraflar arasındaki arabuluculuk süreci içerisinde, özellikle  srail Başbakanı Ehud Olmert'in yolsuzluk suçlamaları nedeniyle i  siyasetteki konumunun zayıfladığı dönemde tarafları müzakereye teşvik edebilecek herhangi bir yaptırım ya da taviz kapasitesine sahip olmaması, arabuluculuk rolünü daha da kırılgan hale getirdiği tespitini ön plana çıkmaktadır. Zira Türkiye'nin tercih ettiği arabuluculuk yönteminin, taraflar arasındaki barış inşası sürecinde barış sürecini hızlandırma amacı ve hedefi içermesi gerekirken, Türkiye tarafından tercih edilen Kolaylaştırıcı/ letici Arabuluculuk modelinden kaynaklı olarak taraflar arasındaki uyu mazlı ın üzümünü yalnızca taraflar arasındaki iletişimi sağlamaya indirgenmiş olduğu saptanmaktadır. Bu durum, çalışmanın bu bölümünde Türkiye'nin tercih ettiği arabuluculuk yönteminin, taraflar arasındaki barış inşasına yönelik daha müdahaleci ve form lasyoncu bir yaklaşımı içermesi gerekirken; Türkiye'nin yalnızca iletici/kolaylaştırıcı bir arabuluculuk rolü çerçevesinde, müdahalesiz ve durağan bir arabulucu aktör olarak taraflar arasındaki uyumsuzluğun  z m ne yönelik etkili bir rol üstlenmesini zorla tırdı ı, sürecin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olan kavramsal bir sınırlılık olarak değerlendirilmiştir. Bu  er evede, Türkiye'nin tercih ettiği iletici/kolaylaştırıcı arabuluculuğun kavramsal ve pratik sınırları, süreçteki başarısızlık nedenlerini anlamada önemli bir analitik araç olarak ortaya ön plana çıkmaktadır.

Türkiye'nin Suriye ve  srail arasındaki arabuluculuk sürecinin başarısız olarak sonuçlanması üzerinde etkili olan bir diğer temel kavramsal yapı ise Türkiye'nin tercih ettiği arabuluculuk stratejisi çerçevesinde oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümüne referansla, arabuluculuk yaklaşımının özellikle pratik uygulamaları üzerinde son derece belirleyici bir etkiye sahip olan arabuluculuk stratejileri; Bilgi Açığa  ıkarma, Koordinasyon ve Yaptırım/Taviz gibi üç temel kavramdan oluşmaktadır. Bu doğrultuda, bir sonraki bölümde Suriye ile  srail arasındaki arabuluculuk sürecinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardında yatan kavramsal/teorik yapısal nedenler, arabulucu aktör olan Türkiye'nin benimsediği arabuluculuk stratejisi ile ilişkisi bağlamında ele alınacaktır.

3.3. Arabulucu Aktör Olarak Türkiye'nin Uyguladığı Arabuluculuk Stratejileri

Arabuluculuk uygulamalarının kavramsal yapısı bağlamında ortaya çıkan arabuluculuk yöntemleri, aynı zamanda birbirlerinden farklı stratejilere sahiptir. Temelde bir arabulucunun taraflar arasındaki sorunun çözümündeki müdahale düzeyini belirlediği ifade edilebilecek olan arabuluculuk modellerinin, arabuluculuk stratejileri ile uyumlu bir yapı içermesi beklenmektedir. Bu bağlamda Suriye ve İsrail arabuluculuk sürecinde İletici/Kolaylaştırıcı arabuluculuk yöntemi izleyen Türkiye'nin, arabuluculuk literatüründe düşünsel temelleri William Zartman ve Saadia Touval (1985: 33-35) tarafından atılan arabuluculuk stratejilerinden Bilgi Açığa Çıkarma, Formülasyon, Manipülasyon stratejilerinden Bilgi Açığa Çıkarma stratejisi ile uyumlu bir strateji izlediği ifade edilebilir. Çalışmanın ilk bölümüne referansla, Tablo 2.3.'de belirtildiği üzere farklı stilleri ve adımları içeren bu stratejilerden Bilgi Açığa Çıkarma stratejisi; taraflarla diplomatik temasların kurulmasını, tarafların güvenlerinin kazanılmasını, taraflar arasındaki diplomatik etkileşimin düzenlenmesini öngören bir arabuluculuk stratejisi olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu Bilgi Açığa Çıkarma stratejisi ise doğrudan Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk faaliyetine referansları içermesi bağlamında önem arz etmektedir. Tarafların çatışma tutumu içerisinde olmalarına yada uyumsuzluk pozisyonlarına neden olan sorunların belirlenmesini, uyumsuzluk durumunun netleştirilmesini, taraflar arasında birbirlerine yönelik eksik bilgilerin arabulucu tarafından tedarik edilmesini ve taraflar arasında mesaj iletilmesini içeren adımlar ise Türkiye'nin iletici/Kolaylaştırıcı arabuluculuk rolüne işaret eden bir diğer temel adımlar olarak değerlendirilebilir.

Bu ifadeler çerçevesinde Bilgi Açığa Çıkarma stratejisi, uyumsuzluk içerisinde olan taraflardan edinilen bilgileri, sistematik bir şekilde taraflar arasında paylaşarak güven inşa etmeyi, çatışmaya ve uyumsuzluğa neden olan yanlış algıları düzeltmeyi ve söz konusu uyumsuzluğun çözümü için olgun an (*ripeness*) noktasına ulaşmasını sağlamayı hedeflemektedir (Zartman W. ve Touval S., 1985: 33-35). Türkiye'nin arabuluculuk rolünde Suriye ve İsrail arasındaki müzakerelerde meydana gelen diplomatik görüşmeler, dışişleri bürokratları arasında dolaylı bir formatta ve “mekik diplomasisi” yoluyla yürütülmüştür. Mekik diplomasisi yolu ile tarafların pozisyonlarının netleştirilmesini, taraflar arasındaki iletişimin niteliğini ve zamanlamasını düzenleyen bir yaklaşım çerçevesinde Bilgi Açığa Çıkarma stratejisinin ön plana çıkmış olduğu

görülmektedir. Dört tur olarak gerçekleşen bu görüşmeler dizisinde taraflar arasındaki bilgi aktarımını ve iletişimi sağlayan arabulucu aktör olarak Türkiye'nin stratejisi, taraflar arasında güven inşası ve iletişimin teşvik edilmesini içeren temel iki unsur çerçevesinde oluşmaktadır.

Bu alt başlıklardan ilki, 60 yıllık bir geçmişe sahip olan ve taraflar arasında bir süreklilik unsuru haline dönüşen karşılıklı güvensizlik ortamının giderilmesi amacıyla güven inşası sürecine dayanmaktadır. Her iki taraftan da elde edilen stratejik ve siyasi bilgilerin, “gizli bilgi paketleri” halinde taraflar arasında dolaşıma sokulmasıyla oluşturulması amaçlanan bu süreçte Türkiye'nin yoğun bir diplomatik çaba sarf ettiği ifade edilebilir. Zira süreç içerisinde arabulucu aktör olarak Türkiye, görüşmenin ilk turlarında taraflar arasındaki genel prensipleri oluşturmuş, müzakerelerin sonraki turlarında ise Golan Tepeleri'ne dair siyasi, askeri, stratejik ve yaşamsal kaynakları içeren bilgi setlerini taraflar arasındaki iletişimin içeriğinde paylaşımına sokmuştur. Suriye ve İsrail arasındaki müzakerelerin genel prensibi ise İsrail'in Golan Tepeleri'ni iadesine karşılık olarak Suriye'nin de terör örgütlerine desteğini kesmesi çerçevesinde oluşmuştur (Aljazeera, 2008c). Tarafların karşılıklı olarak kabul ettiği bu genel prensipler içerisinde Türkiye'nin yürüttüğü Bilgi Açığa Çıkarma stratejisindeki amaç; tarafların niyetlerini, çıkarlarını ve güvenlik önceliklerini netleştirerek müzakere zemini oluşturmak üzerine kurulmuş olduğu görülmektedir. Türkiye'nin arabuluculuğunda görüşmelerin ilk turunda oluşan bu karşılıklı prensip uzlaşısı durumu, Suriye ve İsrail arasındaki görüşmelerin ilerlemesi ve devam edebilmesi anlamında hayati bir rol oynamakta olduğu ifade edilebilir.

Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk sürecinde arabuluculuk stratejisi açısından önem arz eden ikinci gündem başlığı ise Türkiye'nin, taraflar arasındaki iletişimi düzenleyici rolü bağlamında gelişmiştir. Türkiye'nin söz konusu düzenleyici rolü, Bilgi Açığa Çıkarma stratejisi çerçevesinde taraflar arasındaki karşılıklı yanlış algıların giderilmesi amacıyla taraflar arasında ihtilafa sebep olan başlıklar ile ilgili bilgilerinin ve pozisyonlarının doğruluğunun, Türkiye tarafından sürekli olarak denetlenmesini içermektedir. Müzakerelerin üçüncü turuna yönelik bir referansı içeren bu tutumun, birinci ve ikinci turlarda taraflar arasındaki müzakerelerin sağlıklı bir zemine oturtularak devamlılığının altyapısının oluşturulması ile beraber sağlanmış olduğu ifade edilebilir. Dolaylı müzakerelerin üçüncü turunda ise tarafların müzakerelerin devamına yönelik iradelerinin pekiştirilmiş ve Türkiye, bir sonraki tur görüşmeler için tarihi ve

müzakere yerini belirlenmesi bağlamında sürece yön vermeye devam etmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2008d).

Türkiye'nin bu gündem başlıkları içerisinde uyguladığı arabuluculuk stratejisi; Suriye'nin, terör örgütlerine yönelik sağladığı desteğin sınırlandırılmasını içeren koşulun kapsamının ortaya çıkmasında ve İsrail'in, Golan Tepeleri'ndeki varlığına yönelik askeri varlığının çekilmesi ve uluslararası hukuk normlarının uygulanmasını reddetmesi tutum ve tavırlarının ortaya çıkması bağlamında rol oynamıştır. Müzakerelerin dördüncü turu itibariyle somutlaşan ve taraflar arasındaki olası barış anlaşmasının koşullu altyapısını oluşturan bu tutum, tarafların söz konusu arabuluculuk süreci ve müzakerelerin sürdürülmesine yönelik beklentilerini karşılıklı olarak birbirine bağlaması açısından önemlidir. Bu doğrultuda İsrail'in Golan Tepeleri'nden çekilme konusundaki pozisyonu, Suriye'nin Hizbullah ve Hamas gibi aktörlere verdiği desteği sonlandırması şartına bağlanmış; Suriye ise toprak iadesini, ulusal egemenliğinin ve bölgesel statüsünün yeniden tesisi için vazgeçilmez bir ön koşul olarak değerlendirmiştir. Türkiye ise tarafların bu karşılıklı taleplerinin iletişim altyapısı bağlamındaki koordinasyonunu sağlamak, karşılıklı güveni tesis etmek ve pozisyonlarını açıklığa kavuşturmak adına iletici ve kolaylaştırıcı bir rol bağlamında Bilgi Açığa Çıkarma stratejisini yürütmüş olduğu ifade edilebilir. Ancak taraflar arasındaki bu koşullu çerçeve, nihai anlaşmanın ortaya çıkabilmesi ve görüşmelerin liderlik düzeyine yükseltilmesini amaçlayan bir yapıya dönüşmemiş ve süreç, özellikle İsrail tarafından kaynaklı olan dışsal ve içsel gelişmelerin etkisiyle kesintiye uğrayarak başarısız olarak sonuçlanmıştır.

Türkiye'nin yürüttüğü arabuluculuk sürecinde Bilgi Açığa Çıkarma stratejisi, her ne kadar sürecin başarısız olarak sonuçlanmasında doğrudan bir etkiye sahip olmasa da, arabuluculuk yöntemlerine benzer bir şekilde müdahalesiz bir yaklaşımın geliştirilmesi çerçevesinde bazı temel sınırlılıklar içermektedir. Bu doğrultuda, taraflar arasındaki uyumsuzluğun çözümü ve barışın tesisinde bir arabulucunun hakemlik ve danışmanlık rolü üstlenerek çözüm önerileri geliştirmesini öngören Formülasyon stratejisi veya yaptırım ve taviz mekanizmalarıyla tarafları çözüm arayışına yönlendirmeye çalışan Baskı stratejisi bağlamında değerlendirildiğinde, Türkiye'nin bu stratejilere yönelik kapasite ve inisiyatif geliştirme açısından sınırlı bir rol oynadığı saptanmaktadır.

Bu ifadeler çerçevesinde Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki dolaylı müzakereler sürecinde Bilgi Açığa Çıkarma Stratejisine ek olarak bu iki stratejiden en az birini izlemesi, varsayımsal olarak ifade edilecek olursa taraflar arasındaki müzakere sürecinin barışa ulaşma olasılığını artırabilirdi. Zira temelleri 2005 yılında atılan ve

oldukça uzun bir sürece yayılan arabuluculuk görüşmelerinde, liderler düzeyinde nihai ve doğrudan bir görüşme aşamasına geçilememesi, Türkiye'nin benimsediği arabuluculuk stratejisinin yapısal bir sınırlılığı olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede, İsrail iç siyasetinin koalisyonlar sistemi üzerine kurulu ve istikrarsız bir yapıya sahip oluşu, Kadima Partisi ve dönemin İsrail Başbakanı Ehud Olmert'in kırılğan siyasi konumu ile birleştiğinde ve Suriye'nin Golan Tepeleri'nin tamamının iadesini öngören tavizsiz tutumunun yumuşatılmasına yönelik; Türkiye'nin Formülasyon ya da Baskı stratejisini benimsememesi, sürece olumlu bir etki sağlayacak imkânların kullanılamaması sonucunu doğurmuştur.

Türkiye'nin arabuluculuk süreci içerisindeki Bilgi Açığa Çıkarma stratejisi, kısıtlı teknik kapasite ve politik motivasyon asimetrisi çerçevesinde başarısız olduğu saptanmaktadır. Zira Türkiye'nin bu süreç içerisinde müdahaleci ve formülatif bir stratejisi izlememekle beraber, taraflara somut çözüm yolları ve hukuki, politik sonuçlar sunma pratiğinden yoksun kalmıştır. Bu ifadeler doğrultusunda Bilgi Açığa Çıkarma stratejisi, bu süreç içerisinde yalnızca taraflar arasında sürece dair enformasyon transferi faaliyeti ile sınırlı kalmış ve Türkiye'nin somut öneri geliştirmesine izin vermemiştir. Sonuç olarak, Türkiye'nin arabuluculuk sürecinde benimsediği Bilgi Açığa Çıkarma stratejisi, kavramsal düzeyde uygun bir araç olarak değerlendirilse de, bu stratejinin uygulama kapsamının sınırlı olması ve özellikle İsrail iç siyasetinden kaynaklanan teknik ve politik engeller nedeniyle, barışa ulaşma potansiyeli önemli ölçüde kısıtlanmıştır.

Arabuluculuk stratejileri, söz konusu arabuluculuk süreci içerisindeki diplomatik adımların yönünü belirleyen yapısı olması ile beraber, söz konusu arabuluculuk stratejilerinin hangi motivasyonel içerik ile beraber devreye girdiği, çalışma içerisinde önemli bir yere sahiptir. Arabuluculuk sürecinin ortaya çıkışı, taraflar arasındaki olası barış ve anlaşma durumunu etkileyen bir kavram olarak zamanlama ve olgun an gibi kavramlar ile yerelleştirilen *ripeness* kavramı ve tarafların anlaşmaları üzerindeki irade bağlamında söz konusu iradeyi teşvik eden en motivasyonel unsur olan çıkarları kavramak açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Bu doğrultuda arabuluculuk motivasyonları alt başlığı, yalnızca sürecin nasıl ve hangi arabuluculuk yöntem ve stratejileri ile yürütüldüğünü değil, arabuluculuğun neden ve hangi koşullar altında ortaya çıktığını ele almaktadır.

William Zartman (2000)'in geliştirdiği “olgun an”, “zamanlama” (*ripeness*) kavramı, 60 yıllık bir düşmanlığın kaynağı olan söz konusu uyumsuzluk durumuna karşılık; tarafların uyumsuzluk pozisyonlarından çıkma arzusunu doğuran baskıların ve

beklentilerin yoğunlaştığı bir dönüm noktasına işaret eden bir kavram olarak hayati bir öneme sahiptir. Aynı zamanda Suriye ve İsrail arasında karşılıklı şiddeti besleyen bir uyumsuzluk çıkmazı ve çatışma döngüsüne dönüşen bu statükonun, arabuluculuğa olan ihtiyacın besleyen en önemli kavramsal içerik olarak karşımıza çıkmaktadır. Zartman'ın olgun an, *ripeness* kavramı ile kavramsallaştırdığı bu eşiğe ulaşılmasında, tarafların çatışma maliyetlerini artıran uyumsuzluk konularını içeren gündem maddeleri olduğu kadar, arabulucunun sahip olduğu çıkarlar, statü beklentileri ve bölgesel/uluslararası prestij arayışları da belirleyici rol oynamaktadır. Dolayısıyla, çatışma çözümüne yönelik girişimlerin sadece normatif veya insani saiklerle değil, aynı zamanda rasyonel aktörlerin çıkar hesaplarıyla şekillendiği bir bağlamda, arabuluculuğu ortaya çıkaran motivasyonların detaylı biçimde ele alınması gerekmektedir.

3.4. Türkiye'nin Suriye-İsrail Arabuluculuk Girişiminde Arabuluculuk Motivasyonları

Uluslararası çatışma çözümü literatürünün en temel pratik ve kavramsal araçlarından biri olan arabuluculuk yaklaşımında önemli bir yer tutan arabuluculuk motivasyonları; William Zartman(2000)'in geliştirdiği “olgun an”, “zamanlama” (*ripeness*) kavramı ve William Zartman ve Saadia Touval(1985)'in “zarar veren çıkmazlık hali” (*hurting stalemate*) kavramı çerçevesinde literatüre kazandırılmıştır. Bir arabuluculuk girişiminin başarısının, “ne zaman” ve “nasıl” başladığı sorularına bağımlı olarak değiştiğini öne süren “olgun an”, “zamanlama” (*ripeness*) ve “zarar veren çıkmazlık hali” (*hurting stalemate*) kavramı, uluslararası arabuluculuk yaklaşımının motivasyonel içerikleri üzerinde belirleyici kavram setlerinden biri olarak hayati bir role sahiptir. Bu bağlamda William Zartman ve Saadia Touval(1985: 125)'e göre uyumsuzluk tutumu içerisinde bulunan yada çatışma içerisinde olan taraflar arasında başarılı bir arabuluculuk girişiminin koşulları, Zarar Veren Çıkmazlık Hali, (*Hurting Stalemate*) ve olgun an, zamanlama (*ripeness*) kavramları çerçevesinde iki temel unsura bağlı olarak gelişmektedir. Taraflar arasında meydana gelen çatışmanın karşılıklı maliyetlerinin sürdürülemez hale geldiği Zarar Veren Çıkmazlık Hali (*Hurting Stalemate*), çatışmanın bir çıkmaza girdiği noktada bir çözüm arayışına yönelmesi bekleyen taraflar arasındaki arabuluculuk yaklaşımının ortaya çıkması beklenmektedir. Bu tutuma paralel bir çerçevede William Zartman(2000) tarafından “olgun an”, “zamanlama” (*ripeness*)

kavramı çerçevesinde değerlendirilen bu süreç, bir arabuluculuk sürecinin gelişimi ve başarısı üzerindeki en temel belirleyici role sahip iki temel unsur olarak ele alınmaktadır. Bu kavramsal çerçeve doğrultusunda, Türkiye'nin İsrail ile Suriye arasındaki arabuluculuk girişimi; düşünsel temelleri William Zartman ve Saadia Touval tarafından geliştirilen söz konusu iki temel unsur çerçevesinde kapsamlı bir analizi gerektiren girift bir arabuluculuk sürecini kapsamaktadır.

Türkiye'nin, Suriye ve İsrail arasında bir arabulucu aktör olarak gelişimi, iki tarihi düşman olarak Suriye ve İsrail'in karşılıklı çözüm arayışı iradesinin ortaya çıkışını kapsayan bu arabuluculuk girişiminde arabuluculuk motivasyonları; tarafların sahip oldukları siyasi, diplomatik ve ekonomik potansiyel çıkar algılamaları ve kazanımlarının anlamlandırılması bağlamında kritik bir öneme sahiptir. Arabuluculuk yaklaşımındaki motivasyonel unsurlar, aynı zamanda tarafların söz konusu arabuluculuk girişimi ile beraber algıladıkları potansiyel kazanım ve çıkarların arka planında yer alan stratejik, siyasi ve diplomatik hedef ve amaçları görünür hale getirmektedir. Her ne kadar William Zartman'ın geliştirdiği “olgun an”, “zamanlama” (*ripeness*) kavramı, sürecin başarısı üzerinde zamanlamanın belirleyici rolünü vurgulasa da, tarafların arabuluculuk yaklaşımını tercih etmesine yönelik iradeyi ortaya çıkaran potansiyel çıkar ve kazanım algılamaları da kritik bir öneme sahiptir. Dolayısıyla bu bölümde, arabuluculuk motivasyonları çerçevesinde söz konusu arabuluculuk sürecinin seyrini etkileyen zamanlama kavramı ile beraber aktörlerin çıkar temelli yönelimleri de bir kapsamlı bir analize tabi tutularak, sürecin neden başladığı ve neden başarısızlıkla sonuçlandığı sorularına teorik bir zemin üzerinden yanıt aranmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde ortaya konan kavramsal ve teorik çerçeveye referansla, bir arabuluculuk sürecinin gelişiminde yapıcı bir işlev gören arabuluculuk motivasyonları; William Zartman(2000)'in “olgun an”, “zamanlama” (*ripeness*) kavramı ile arabuluculuk sürecine taraf olan aktörlerin çıkar temelli beklentileri doğrultusunda iki temel kategoride çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu doğrultuda arabuluculuk motivasyonları, yalnızca sürecin ortaya çıkışındaki temel kaynak olması itibarıyla değil, aynı zamanda sürecin olası başarı ihtimalleri üzerinde belirleyici bir dinamik olarak varlık göstermektedir. Bu ifadeler çerçevesinde arabuluculuk motivasyonlarının, temel olarak arabuluculuk süreçlerinde müzakere sürecinin doğuşu, sürdürülmesi ve başarılı yada başarısız olarak sonlanması üzerindeki olası senaryoların tamamında belirleyici bir rol oynamaktadır. Söz konusu arabuluculuk sürecinin sonucunun başarılı yada başarısızlık olasılıkları ise arabuluculuk sürecindeki tarafların çıkarlarının ne ölçüde uzlaştırılabilir

oluşu, müzakere sürecindeki diplomatik esneklik kapasiteleri ve taraflar arasında ortaya çıkan arabuluculuk rolünün zamanlamasına bağlı olarak değişmektedir. Bu yönüyle Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk girişiminin başarısız olarak sonuçlanmasının ardında yatan nedenlere yönelik gerçekleştirilen analiz ve çalışmanın teorik derinliğine pozitif bir katkı sunan arabuluculuk motivasyonları; sürecin bütünü etkileyen belirleyici bir analitik kategori olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye'nin İsrail ve Suriye arasındaki arabuluculuk girişimi, iki temel tartışma alanı çerçevesinde şekillenmektedir. Bu temel tartışma alanlarından ilki, arabuluculuk süreci içerisindeki tarafların, arabuluculuk sürecinin sonuçlarına yönelik potansiyel çıkar ve kazanım algılamalarıdır. Bir diğer tartışma alanı ise söz konusu arabuluculuk girişiminin ortaya çıktığı dönemde tarafların iç siyasetteki dinamikleri ve uluslararası sistemin konjonktürel yapısının, zamanlama (*ripeness*) kavramı bağlamında değerlendirilmesidir. Bu iki unsurun belirleyici olduğu Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk girişimi sürecinin başarısızlıkla sonuçlanması; özellikle Golan Tepeleri uyuşmazlığı etrafında şekillenen anlaşmazlıkların giderilememesi ve taraflar arasındaki durumun bir zarar verici çıkmazlık hali (*Hurting Stalemate*) oluşturmaması ile yakından ilişkilidir.

Bu çerçevede, Suriye ve İsrail arasındaki Golan Tepeleri uyuşmazlığı, her ne kadar taraflar açısından hayati stratejik kazanımlar barındırsa da, taraflar arasında uzun bir dönem boyunca bu uyuşmazlığın sürdürülmesine yönelik bir iradenin ortaya çıkışı ve tarafların maddi kapasitelerinin zayıfladığı bir çatışma ortamı yaşanmamıştır. Bu doğrultuda Golan Tepeleri uyuşmazlığı çerçevesinde Suriye ve İsrail, mevcut konjonktürü “sürdürülemez” siyasi maliyetlere sahip bir uyuşmazlık olarak ele almamış ve dolayısıyla, William Zartman'ın ifade ettiği şekliyle bir “zarar verici çıkmaz” (*hurting stalemate*) durumuna girerek bir çıkış yolu arayışına yönelmemişlerdir. Suriye ve İsrail arasında uzun bir dönem boyunca, Suriye'nin İsrail karşıtı paramiliter silahlı örgütlere sınırlı düzeyde destek sağlamasıyla, düşük yoğunluklu bazı vekâlet çatışmaları yaşanmış olsa da; İsrail, Suriye'nin bu tutumuna doğrudan bir askeri müdahaleyle karşılık vermemiştir. Bu karşılıklı sınırlı çatışmacı etkileşim, taraflar arasında kapsamlı bir tükenmişlik hali doğmasına ve dolayısıyla bir zarar verici çıkmaz (*hurting stalemate*) durumunun oluşmasına engel olmuştur. Bu bağlamda Türkiye'nin arabuluculuk girişimi, Zartman'ın olgun an (*ripeness*) kavramsal çerçevesinin öngördüğü koşullarla örtüşmemektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin Suriye ile İsrail arasındaki arabuluculuk girişiminin zamanlaması, Zartman'ın olgun an kavramı temelinde değerlendirildiğinde

uygun bir dönemde gerçekleşmediği görülmektedir. Bu ifadeler çerçevesinde söz konusu arabuluculuk girişiminin başarısız olarak sonuçlanmasının ardında yatan nedenler, William Zartman ve Saadia Touval'ın geliştirdikleri kavramlar olan zamanlama/olgun an ve zarar veren çıkmazlık hali kavramları çerçevesinde anlamlı bir bütünlük arz etmekte olduğu tespit edilmektedir. Arabuluculuk sürecinin zamanlama, olgun an (*ripeness*) kavramı bağlamında başarısızlıkla sonuçlanmasının üç temel gerekçeye dayandığı ileri sürülebilir:

1. Golan Tepeleri, 1967 yılındaki Altı Gün Savaşı'ndan bu döneme kadar geçen süreç içerisinde İsrail'in kontrolü altındaydı. İsrail, Golan Tepeleri'ni stratejik ve askeri bir bölge olarak değerlendirmekteydi. Zira bu bölge üzerindeki tahkimatlarını her geçen dönemde daha da fazla güçlendirmiş olduğu saptanmaktadır. Aynı zamanda bölgedeki İsrail hakimiyetini güçlendirmek adına yaklaşık 18.000 Yahudi yerleşimci de bu bölgede kolonizatör yerleşimciler olarak yerleştirilmişti. Bu niteliği ve eylemleri itibariyle Golan Tepeleri, İsrail açısından hem Suriye ile arasındaki bir tampon bölge olarak güvenlik şemsiyesi sağlamakta hem söz konusu Yahudi yerleşimciler bağlamında iç siyasi dengeler açısından müzakere edilemez bir kazanım olarak değerlendirilmekteydi. Golan Tepeleri'nin İsrail tarafına içkin bu durumu ise arabuluculuk sürecinin yönünde belirleyici bir nitelik olarak İsrail iç kamuoyunda Golan'ın iadesine karşı güçlü bir direncin oluşmasına neden olmuş; bu direnç siyasal aktörler tarafından da beslenmiştir. Golan Tepeleri'ndeki bu söz konusu mevcut statüko itibariyle İsrail, herhangi bir acil güvenlik tehdidi veya içsel kriz nedeniyle bölgeden vazgeçmeyi zorunlu görecektir. Bu zarar verici çıkmazda değildi. Suriye tarafında ise Golan Tepeleri, 1967 yılındaki BM Güvenlik Kurulu'nun 242 sayılı kararı ve tarihsel hafızaları itibariyle hem hukuken hem de tarihsel olarak bir Suriye toprağı olarak değerlendirilmekteydi. Bu doğrultuda Suriye'nin toprak bütünlüğünün simgesi olarak kodlanmaktaydı. Aynı zamanda, özellikle Hafız Esad dönemi Suriye'sinde Baas'çı rejimin yaratmayı amaçladığı iç siyasetteki konsolidasyon çerçevesinde değerlendirildiğinden; anti-empyralist, Batı ve İsrail karşıtı tutumu besleyen bir kaynak olması itibariyle Golan Tepeleri, rejimin meşruiyetini besleyen bir direnç noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Beşar Esad dönemi Suriyesi'nde ise Golan Tepeleri konusu, ulusal gurur ve dış politika vizyonunun merkezi bir unsuru olarak kodlanmıştı. Ancak, tüm bu ifadeler çerçevesinde ne İsrail'de ne de Suriye'de Golan Tepeleri'ne yönelik taraflar arasında bir askeri veya diplomatik

baskı, sıcak bir çatışma hali çerçevesinde mevcut değildi. Suriye'nin ABD ve bazı Batılı güçler tarafından “şer eksen” olarak tanımlanan bölgesel ittifakları (İran ve Hizbullah gibi); rejimin korunmasına yönelik, dış tehditlere karşı belirli bir stratejik ve siyasi manevra alanı sağlamış, ayrıca uluslararası baskının düşük seviyede kaldığı bir dönemde arabuluculuk sürecine ciddi bir zorunluluk hissetmemesine neden olmuştur. Bu anlamda hem Suriye hem de İsrail bağlamlarında Golan Tepeleri çerçevesinde söz konusu olabilecek bir çatışma ve söz konusu çatışmanın tarafların “zarar veren çıkmazlık hali”ne dönüşebilecek kadar devam etmesine yönelik bir gelişme ortaya çıkmamış, ve dolayısıyla iç istikrarı veya dış güvenliği tehdit edecek ölçüde bir maliyet ortaya çıkmamıştır.

2. Bu bölümün birinci maddesinin çatışma yoksunluğunu içeren yapısı dolayısıyla, William Zartman'ın olgun an teorisinin ikinci ayağı olan “çıkış yolu” (a way out) unsuru ise arabuluculuk sürecinde yeterince güçlü biçimde varlık göstermemiştir. Taraflar arasındaki müzakere sürecinde ise bu yapısal unsurlardan dolayı, Golan Tepeleri'nin iadesine yönelik bir uzlaşma söz konusu olduysa bile, söz konusu uzlaşma, İsrail iç kamuoyunda yoğun bir eleştirel tutum çerçevesinde değerlendirilerek, olası bir barış anlaşmasının iç siyasetteki meşruiyeti sorgulanmıştır. Bu bağlamda dönemin İsrail iktidar partisi Kadima ve İsrail Başbakanı Ehud Olmert liderliğinde mevcut siyasi iktidar, Golan'dan tamamen çekilme ihtimaline yönelik kamuoyu baskısını ve koalisyon ortağı sağ partilerin sert muhalefetini göze alamamıştır. Zira dönemin İsrail Başbakanı Ehud Olmert, yolsuzluk davası suçlaması ile karşı karşıyaydı ve hem iç siyasette hem de karar alma mekanizmaları üzerindeki kırılğan bir siyasi statüko yapısına sahipti. Başbakan Ehud Olmert, bu süreçte Golan Tepeleri'nin aidesini içeren arabuluculuk sürecini; yolsuzluk suçlaması ile yüzleşen liderlik karizması bağlamında kendi siyasi meşruiyetini yeniden inşa etmek için kullanmaya çalıştığına dair görüşler kamuoyunda yaygınlaşmış, bu da sürece olan güveni zedelemiştir. Suriye tarafında ise BM Güvenlik Kurulu'nun 1967 tarihli 242 sayılı kararına göre Golan Tepeleri'nin tamamının iadesi dışında bir seçeneğin kabul edilemeyeceği yönündeki meşru ve hukuki ancak katı tutum, olası çözüm formüllerine yönelik müzakere sürecindeki diplomatik esnekliğin sınırlanması ve sürecin devam edebilmesine yönelik girişimi sınırlandıran en temel unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin iletici/kolaylaştırıcı arabuluculuk yöntemi ise Suriye ve İsrail'i, görüşmelerin bu tıkanan süreci içerisinde çıkış

yoluna ikna edecek düzeyde baskı uygulama, öneri geliştirme veya formüle etme gibi aktif stratejiler benimsemesine olanak sağlamamıştır. Türkiye'nin bu arabuluculuk yöntemi ise sürecin yalnızca iletişim kanallarının açık tutulması amacı doğrultusunda sınırlı kalmasına ve taraflar arasındaki çıkış yolu inancının kırılmasına neden olduğu ifade edilebilir.

3. William Zartman'ın arabuluculuk motivasyonları alt başlığının çerçevesini şekillendiren olgun an kavramı, sadece çatışma döngüsü içerisinde tarafların karşılıklı yorgunluk ve tıkanma hissettiği bir noktaya değil, aynı zamanda stratejik niyetleri içeren çıkarların da kazan-kazan mentalitesi ile uyduğu bir dönemi gerektirmektedir. Bu doğrultuda tarafların bu dönemdeki mevcut siyasi statükoları ele alındığında, bu dönemde Suriye ve İsrail arasında bir stratejik ve çıkarların uyduğu senkronizasyon bulunmamakta olduğu saptanmaktadır. Zira Suriye; İsrail dış politikasındaki güvenlikçi paradigma doğrultusunda Golan Tepeleri'nin, tarihi düşmanlar olarak nitelendirilen birçok Arap devletine karşılık stratejik üstünlük sağlayan bir tampon bölge olarak iade edilmesini talep etmektedir. Aynı zamanda Suriye, diplomatik alanda “şer eksen” üyesi ülke izlenimine karşılık olarak “barışçıl bir aktör” olarak görünürlüğünü artırmak ve Suriye'nin uluslararası meşruiyetini güçlendirmek istemektedir. İsrail açısından ise söz konusu stratejik bölgenin iadesi ile elde edilecek kazanımlar, yalnızca Suriye tarafından desteklenen İsrail'in terör örgütü olarak nitelendirdiği paramiliter grupların Suriye kaynağının kesilmesi çıkarını taşımaktadır. Bu çıkar İsrail bağlamında ele alındığında, özellikle Suriye olmak üzere bölgedeki müslüman ve Arap aktörler ile İsrail askeri ve siyasi gücünü her geçen dönem içerisinde giderek daha fazla İsrail lehine açılan farkı bağlamında bu tutum, İsrail açısından son derece kısıtlı bir dönemi içeren, kısa vadeli bir çıkar olarak tanımlanmaktadır.

Söz konusu arabuluculuk sürecinin temelleri 2005 yılına dayanan, Türkiye'nin diplomatik ve siyasi inisiyatifine dayalı bir diplomatik girişime bağlı olarak oluşmuştu. Bu doğrultuda, söz konusu arabuluculuk sürecinin başarılı olarak sonuçlanması ile Suriye ve İsrail tarafının elde edeceği kazanımlar; arabulucu aktör olarak Türkiye'nin de diplomatik ilgisi ile ilişkili olarak anlam kazanmaktadır. AKP dönemi öncesi Türk dış politikasında bir süreklilik unsuru olarak varlık gösteren tutum olarak, Orta Doğu'daki gelişmelere yönelik uzun bir dönem boyunca güvenlik tehdidi algılamaları haricinde statükocu ve tarafsız bir çizgi izlenmiştir. Türkiye'de yeni bir iktidar olarak AKP

dönemindeki Türk dış politikası ise Stratejik Derinlik doktrininin içerdiği düşünsel ve kavramsal araçlar çerçevesinde bazı değişim ve dönüşümler geçirmeye başlamıştır. Temelde dış politikada kimliklerin ve normatif yapıların kurucu etkisine dikkat çeken bir Uluslararası İlişkiler teorisi olan İnşacı perspektif doğrultusunda anlam kazanan bu dönüşümlerin izdüşümünün, kimlik kavramına bağlı olarak şekillenen göreceli bir algılama biçimine sahip olan çıkarlar çerçevesinde şekillendiği ifade edilebilir. Bu doğrultuda söz konusu arabuluculuk sürecinde Türk dış politikasının çıkar algılamaları, bölgesel istikrarın sağlanması ile beraber gelişecek ticaret hacmi, enerji ve ekonomik başlıklar üzerinde temellendirilebilir. Aynı zamanda söz konusu arabuluculuk sürecinde Türkiye'nin çıkarları güvenlikçi bir paradigma doğrultusunda da özellikle güney sınırlarının güvenliğinin pekiştirilmesi ve Orta Doğu'daki etkinliğin artırılması gibi hedefler çerçevesinde tanımlanmıştır (Davutoğlu, A. 2012).

Türkiye'de muhafazakar, milliyetçi ve yeni-Osmanlıcı dış politika algısına sahip sosyolojik unsurların siyasi temsilcisi olarak AKP dönemi Türk dış politikasında, Türkiye; kendini demokratik bir Müslüman ülke modeli olarak görmekte ve emperyal güçlerin yıkıcı faaliyetleri ile parçalanmış Osmanlı İmparatorluğunun kültürel, siyasi ve ekonomik mirası çerçevesinde komşularıyla kapsayıcı bir işbirliği havası yaratmak istemektedir. Bu kavramsal ilişkiye bağlı olarak Türkiye'nin dış politikadaki Stratejik Derinlik doktrini kimliği ise bölgesel barışın mimarı bir aktör olarak hareket etmesini meşrulaştırmaktadır. Bu bağlamda Türkiye, İsrail ve Suriye arasındaki arabuluculuk rolünü “komşuların ortak hayatta kalma ve ilerleme alanını genişletme” amacıyla uyumlu hale getirileceğini öngörmektedir (Kardaş, Ş., 2010). Zira Stratejik Derinlik doktrininin mimarı Davutoğlu'na göre Orta Doğu'da kalıcı bir barışın inşası, Türkiye'nin bölgenin zengin kültürel ve tarihi arka planında ayrıştırıcı değil, birleştirici ve diyalogu teşvik edici bir aktör olarak varlık göstermesine bağlı olarak şekillenecektir (Davutoğlu, A., 2016: 331). Bu doğrultuda, Orta Doğu'daki birçok aktör ile işbirliği unsurlarına sahip olan Türkiye'nin çıkarlarının kalıcılığı ise bu yaklaşım perspektifinde belirleyici olacaktır. Bu anlayışla Türkiye'nin, İsrail ve Suriye arasındaki arabuluculuk rolü ile beraber “ taraflar arasındaki diyalogu teşvik ederek çatışma tohumlarını yok etmeyi” ve evrensel değerleri ve ekonomik, siyasi kalkınmayı yaymayı amaçlayan bir barış modeli izlemektedir (Davutoğlu, A. 2012).

Türkiye'nin Orta Doğu politikaları doğrultusundaki çıkarları üzerinde önemli bir olgu olarak rol oynayan bölgesel istikrar hususu büyük ölçüde genişlemesi amaçlanan ticaret hacmine ve ekonomik entegrasyona dayanmaktadır. Suriye ve İsrail arasındaki

olası bir barış ise Türkiye'nin güney sınırındaki gerilim ve çatışma riskini azaltıcı bir rol oynayacaktır. Bu doğrultuda Ahmet Davutoğlu'nun "komşular ile sıfır sorun" mottosu çerçevesinde, komşu devletlerin istikrarlı bir bölgesel yapı içerisinde varlıklarını sürdürmeleri, askeri tehditleri ortadan kalktığı bir "istikrar kuşağı" oluşturması anlamında son derece hayati bir rol oynayacaktır. Nitekim bu argümana paralel bir görüş olarak, Stratejik Derinlik doktrininin mimarı, dönemin Dışişleri Bakanı danışmanı Ahmet Davutoğlu, bölgesel işbirliği vizyonunun genişlemesiyle, Türkiye'nin çevresinde bir istikrar kuşağı oluşacağını vurgulamıştır. Bölgedeki bu istikrarlı durum, aynı zamanda geçmiş dönemlerde Suriye'den de lojistik destek gören bir terör unsuru olan PKK gibi Türkiye'yi doğrudan tehdit unsurların bölgesel destek kaynaklarını kısıtlayıcı bir rol oynayacaktır.

Bölge ekonomisi bağlamında ise Suriye ve İsrail arasındaki bir olası barışın, Türkiye açısından getireceği en önemli çıkarlardan biri olarak Türkiye'nin bölgesel enerji koridoru statüsünü güçlendirmesidir. Zira arabuluculuk süreci görüşmeleri sırasında Türkiye ve Suriye Enerji Bakanları, Arap doğalgazını Türk enerji şebekesine bağlayarak Nabucco gibi Avrupa'ya gaz taşıyan projelere entegre etmeyi planlamışlardır (Kardaş, Ş. 2010). Bu durumda Suriye ve İsrail arasındaki barışın sağlanmasıyla İsrail'e karşı tavizsiz bir tutum sergileyen en önemli aktörlerden biri olan Suriye'nin İsrail ilişkilerinin normalleştirilmesi; Türkiye'nin hem Orta Doğu gazını kontrol eden transit ülke pozisyonunu kazanmasıyla sonuçlanacaktır. Bu doğrultuda en önemli bütçe açığı kalemi olan Türkiye'nin, enerji arzını çeşitlendirebilecek kazanım ve çıkarlar doğrultusunda aynı zamanda ekonomik bir motivasyonel içeriğe de sahip olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk rolünde bir başka çıkar algılaması ise tarihsel düşmanlar olarak nitelendirilen İsrail ve Suriye arasında altmış yıllık köklü bir sorunun, Türkiye arabuluculuğunda çözümü ile beraber sağlanacak diplomatik prestij unsurudur. Zira çalışmanın ilk bölümünde de ifade edildiği üzere arabulucu aktörler, arabuluculuk yaptıkları gündem başlıklarının çözümü ile beraber uluslararası barışa sağladıkları katkı bağlamında diplomatik ve siyasi alanda bir sağlanacak uluslararası prestij çıkarını da gözetmektedirler. Bu bağlamda, her ne kadar siyasi, diplomatik yada ekonomik olarak maddi bir çıkar unsurunu kapsamasa da dönemin konjonktürü itibarıyla hem bölgesel hem de uluslararası alanda yükselen bir yıldız olarak algılanan Türkiye'nin, İsrail ve Suriye gibi tarihsel düşmanlar arasındaki arabuluculuk rolünde elde edeceği başarı, diplomatik ve siyasi olarak uluslararası alandaki prestijini pekiştiren bir çıkar algılama biçimi olarak değerlendirilebilir.

4. SONUÇ

Bu çalışma, “Türkiye’nin 2008 yılındaki İsrail ve Suriye arasındaki yürüttüğü arabuluculuk sürecinin başarısız olarak sonuçlanmasının ardında yatan nedenler” sorusuna odaklanmıştır. Çalışmanın muhtevasını oluşturan bu soru, çatışma çözümü literatürünün en temel sorularından biri olan “ideal arabuluculuğun ne olduğu” sorusu etrafında geliştirilen arabuluculuk yöntemleri/modelleri, stratejileri ve motivasyonları kavramsal setleri çerçevesinde ele alınmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde ortaya konan bu teorik ve kavramsal çerçeve, Türkiye’nin Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk girişiminde tercih ettiği arabuluculuk modeli ve arabuluculuk stratejisinin tespitinde analitik ve kuramsal bir altyapının oluşumunda hayati bir işleve sahiptir. Arabuluculuğun süreci ve sonucu üzerinde yordayıcı bir etkiye sahip olan bu kuramsal ve teorik çerçeve, Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk girişimin başarısız olarak sonuçlanmasının ardında yatan Türkiye faktörlü nedenlerin tespit edilmesinde hayati bir rol oynamıştır. Çalışma içerisinde ortaya konan bir diğer kuramsal ve teorik çerçeve ise arabuluculuk motivasyonları kavramı çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Tarafların söz konusu arabuluculuk sürecinin ortaya çıkması, sürecin sürdürülmesi ve sonucunun başarısızlığı üzerinde son derece yordayıcı bir rol oynayan bu kavramsal altyapı, arabuluculuk sürecinin başarısızlığının ardında yatan nedenlerin zamanlama ve çıkarlar çerçevesinde gelişmesine olanak sağlamıştır.

Çalışma süresince yapılan analizler ve elde edilen bulgular doğrultusunda, söz konusu arabuluculuk sürecinin başarısızlık nedenleri; arabuluculuk süreci içerisinde arabulucu aktörün tercih ettiği arabuluculuk modeli ve arabuluculuk stratejisi ve tarafların sahip oldukları arabuluculuk motivasyonları bağlamında üç temel başlık altında incelenmiştir. Bunlardan ilki, arabulucu aktör olarak Türkiye’nin, arabuluculuk sürecindeki pasif ve müdahalesiz bir tutumu çerçevesinde temellendirilmektedir. Bu doğrultuda Türkiye, süreç boyunca yalnızca iletici/kolaylaştırıcı bir rol üstlenmiş; taraflar arasındaki uyuşmazlığın barışla sonuçlanmasına yönelik çözüm formülleri geliştirme ya da tarafları bu yönde teşvik edici müdahalelerde bulunma konusunda aktif ve müdahaleci bir tutum sergilememiştir. Bu pasif yaklaşım, her ne kadar çatışma çözümü literatürü içerisinde genel bir kabul doğrultusunda yaygın bir kanaate sahip ideal arabuluculuk yaklaşımı açısından uyumlu bir yapı arz etse de, Suriye ve İsrail arasındaki uyuşmazlığın çözümü açısından bazı temel kısıtlılıklar içermektedir. Bu doğrultuda Türkiye’nin arabuluculuk girişiminde tercih ettiği arabuluculuk modelinin kısıtlılıkları, arabuluculuk

süreci boyunca İsrail iç siyasetinde yaşanan gelimeler ve Suriye'nin süreç içerisindeki tutumu bağlamında ortaya çıkmaktadır.

Arabuluculuk sürecinin başarısızlığına neden olan ilk faktör olarak İsrail siyasetindeki kırılmalı siyasi yapı; arabuluculuk sürecinin henüz ilk turundan itibaren, söz konusu arabuluculuk girişiminin Ehud Olmert'in İsrail siyasetindeki geleceğine yönelik atılan bir adım olarak algılanmış olduğu temeli üzerinde oluşmaktadır. İsrail Başbakanı Ehud Olmert'in istifası ile sonuçlanan bu kırılmalı siyasi yapı içerisinde meydana gelen Türkiye'nin arabuluculuk girişiminin, İsrail iç siyaseti ve kamuoyunun bu şartları altında hali hazırda kısıtlı bir diplomatik manevra alanı içerisinde doğduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma ile beraber Türkiye'nin tercih ettiği arabuluculuk modeli ise İsrail iç siyasetindeki bu konjonktürel durum çerçevesinde çok temel belirleyicilere sahip bazı kısıtlılıklar içermekte olduğu saptanmıştır. Bir arabulucu aktör olarak letici/kolaylaştırıcı bir arabuluculuk modeli tercih eden Türkiye'nin, bu süreçte söz konusu iç dinamiklere karşı pasif ve müdahalesiz bir tutum sergilemesi; arabuluculuk sürecinin başarısını olumsuz olarak etkileyen temel faktörler arasında değerlendirilmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde ele alınan arabuluculuk yöntemleri/modelleri ve arabuluculuk stratejileri alt başlıklarına referansla elde edilen bu bulgu, söz konusu arabuluculuk sürecinin başarısız olarak sonuçlanmasının ardında yatan nedenlerde arabuluculuk sürecinin bir tarafı olarak Türkiye ile ilişkili hususun yordayıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira taraflar arasında köklü bir tarihsel geçmişe sahip, altmış yıllık bir sorun olarak Golan Tepeleri uyuşmazlığının çözümünde bir siyasi risk olarak sürece başlayan Ehud Olmert'in, İsrail siyasetindeki kırılmalı ve istikrarsız pozisyonunun güçlendirilmesi ve taraflar arasında ortaya çıkabilecek bir çözümün teşvik edilmesi çerçevesinde Türkiye'nin müdahalesiz ve pasif arabuluculuk tutumu; objektif ve tarafsız olması beklenen arabuluculuk yaklaşımı ile büyük ölçüde örtüşse de, Suriye ve İsrail arasında yaklaşık altmış yıllık köklü bir sorun olarak süregelen Golan Tepeleri sorununa yönelik uyuşmazlığın çözümünde baskıyı veya taviz temelli formülasyonları içermemektedir. Türkiye'nin bu arabuluculuk yaklaşımı, Suriye ve İsrail arasındaki arabuluculuk sürecinin yapıcı ilerlemesine zarar vermemekle birlikte, potansiyel bir barışın tesis edilmesi açısından önemli bir fırsatın kaçırılmasına yol açmıştır.

Çalışmanın başından itibaren ortaya konulan analiz çerçevesinde arabuluculuk yaklaşımının yalnızca uyuşmazlık içerisinde olan tarafları bir araya getirmekten ibaret olmadığını; tarafların çözüm iradesi, karşılıklı güven ve esneklik düzeyi ile doğrudan bağlantılı girift bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Bir arabulucu aktör olarak

Türkiye ise bu süreçte, çalışmanın ilk bölümüne atıfla ortaya konan arabuluculuk modelleri arasında iletici/kolaylaştırıcı model ile uyumlu bir arabuluculuk modeli çerçevesinde rol üstlenmiştir. Bu yaklaşım, arabulucunun taraflara öneri sunmadığı, onların kendi çözüm yollarını bulmalarına yardımcı olacak uygun ortamı sağladığı bir modele işaret etmektedir. Türkiye, sürecin başından sonuna kadar tarafsızlık, arabuluculuk aktörleri arasındaki karşılıklı güven inşası, karşılıklı diyalogun sürekliliğini sağlama ve taraflar arası mesaj iletimini kolaylaştırma işlevlerini başarıyla yerine getirdiği saptanmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Türkiye'nin tercih ettiği arabuluculuk tipi ve stratejisi, çatışma çözümü literatüründeki ideal arabuluculuk modeli yaklaşımları ile örtüşmektedir.

Sürecin başarısızlığı üzerinde bir diğer belirleyici olgu olarak, İsrail siyasetinde Ehud Olmert liderliğindeki Kadima Partisi'nin iktidarda bir dönemi kapsayan bu süreçte, koalisyon bileşeni olan partilerin büyük bir bölümü toprak iadesine karşı tavizsiz bir tutum benimsemesi bağlamında öne sürülmektedir. Zira İsrail'in Golan Tepeleri'ni Suriye'ye iadesi koşulu ile oluşan bu arabuluculuk süreci, Golan Tepeleri'ndeki yaşayan 18.000 Yahudi yerleşimcinin statüsünü doğrudan etkilemekte ve durum ise koalisyon ortağı olan İsrail siyaseti yelpazesinde sağ ve aşırı sağ çizgideki koalisyon ortakları açısından kabul edilemez bir durum olarak değerlendirilmiştir. İsrail iç siyasetinde, söz konusu arabuluculuk sürecine yönelik bu tavizsiz ve katı tutuma ek olarak; İsrail Başbakanı Ehud Olmert'in, arabuluculuk süreciyle eşzamanlı bir biçimde yolsuzluk suçlamalarıyla karşı karşıya kalması, sürecin İsrail iç kamuoyunda bir barış girişiminden çok, Olmert'in siyasi itibarını kurtarmaya yönelik bir manevra alanı olarak algılanmasına neden olmuştur. Bu ifadeler çerçevesinde söz konusu arabuluculuk sürecinin başarısız olarak sonuçlanmasındaki sorumluluğun büyük bir bölümü, İsrail tarafının iç siyasetteki bölünmüşlüğü ve parçalı yapısı ve liderlik düzeyindeki meşruiyet sorunu bağlamında sürecin başarısını doğrudan etkileyen temel faktör olarak ön plana çıkmaktadır.

Arabuluculuğun başarısını belirleyen temel etkenlerin bir diğeri ise yaklaşık altmış yıllık bir sorun ve temelde güvenlikçi bir paradigma doğrultusunda hayatta kalma tutumu ile şekillenen Suriye-İsrail ilişkilerinde; tarafların gerek stratejik gerek kimliksel ve söylemsel olarak büyük önem atfettiği Golan Tepeleri sorununda William Zartman tarafından kavramsallaştırılan olgun an kavramı çerçevesinde sistematikleştirilmektedir. Tarafların müzakereye hazır oluş düzeyleri ve çatışmayı sonlandırmaya yönelik siyasi iradelerinin zamanlaması üzerinde yordayıcı bir etkiye sahip olan bu kavram, söz konusu arabuluculuk sürecinin başarısızlığının ardında yatan nedenlerinden bir diğeri olarak ön

plana çıkmaktadır. Bu kavrama göre uyumsuzluk içerisinde olan taraflar arasındaki iletişim kaynakları süreç içerisinde sınırlanır ve söz konusu iletişimsizlik hali ise taraflar arasında bir çatışma davranışının meydana gelmesine neden olur. Zarar Verici Çıkmazlık Hali olarak kavramsallaştırılan bu süreç, çatışmanın ilerleyen bölümlerinde ise genellikle karşılıklı şiddetin giderek yükselen boyutu ile beraber bir çıkmazda olduklarını fark ederek, söz konusu uyuşmazlığın çözümünde daha fazla maddi ve siyasi kayıp yaşamadan çözüm arayışına girmelerine neden olması beklenir. Olgun an, zamanlama olarak nitelendirilen ve çatışan taraflar arasında ortaya çıkabilecek olan arabuluculuk sürecinin başarıya en yakın ve uyumlu olduğu bir dönemi işaret eden bu süreç; uyumsuzluk içerisinde olan tarafların müzakereye açık hale geldiği ve arabuluculuk pratiğinin en verimli olabileceği dönemi işaret etmektedir.

Bu çalışma içerisinde analiz edilen 2007-2008 yılları arasındaki dönem ise İsrail ve Suriye'nin bu tür bir karşılıklı çıkmaz algısına “sahip olmadığı” bir dönemdir. Taraflar arasında doğrudan bir çatışmanın yaşanmadığı bu dönemde İsrail için Golan Tepeleri'nin hukuki bir statüde işgal toprakları olarak tanımlandırılması siyasi, diplomatik veya ekonomik açıdan sürdürülemez bir durum yaratmamıştır. Suriye'nin bakış açısıyla ise Golan Tepeleri'ndeki İsrail hakimiyeti, gelecekteki olası bir dönemde rejim istikrarını tehdit edebilecek düzeyde algılanmıştır. Ancak bu algılamaya biçimleri, taraflar arasında doğrudan bir çatışmaya neden olmamış, zira Suriye ve İsrail arasında her geçen dönem içerisinde açılan askeri ve siyasi güç makası, söz konusu çatışmanın oluşumunda önleyici bir niteliğe sahip olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla Suriye ve İsrail arasında oluşan ve bir statüko haline gelerek süreklilik arz eden bu süreç ve yapı, Zartman'ın işaret ettiği anlamda bir klasik anlamda “olgun an”, (*ripeness*) dönemine denk düşmemekte; tarafların müzakere psikolojisi, diplomatik manevra alanı ve siyasi risk almaya yönelik iradeleri bağlamlarında söz konusu arabuluculuk girişiminin başarısız olarak sonuçlanmasında yordayıcı olan zamanlama kavramının etkisini ortaya koymaktadır. Bu durum ise söz konusu arabuluculuk sürecinin başarısız olarak sonuçlanmasının ardından yatan psikolojik, siyasi ve stratejik nedenlerden biri olarak değerlendirilmiştir.

Sürecin başarısızlıkla sonuçlanmasının arkasında yatan nedenlerden bir diğeri ise temel olarak arabuluculuk motivasyonları başlığı çerçevesinde arabuluculuk sürecinin bir diğer tarafı olan Suriye ile ilişkili olarak ortaya çıktığı saptanmaktadır. İsrail ile ilişkilerde güvenlikçi bir paradigma doğrultusunda, katı ve tavizsiz bir yaklaşımı içeren bu tutum, arabuluculuk sürecinde Suriye'nin, İsrail tarafından Golan Tepeleri'nin iadesine koşul olarak sunduğu, İsrail tarafından terör örgütü olarak nitelendirilen paramiliter silahlı

güçlere olan Suriye desteğinin kesilmesine yönelik isteksizlik çerçevesinde ortaya çıktığı tespit edilmektedir. Aynı zamanda 1967 tarihli BM Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararı çerçevesinde uluslararası hukuktan kaynaklanan hakkını isteyen Suriye, müzakere sürecinde Golan Tepeleri'nin tamamının 1967 sınırlarına uygun şekilde iadesini mutlak bir ön koşul olarak dayatmış; arabuluculuk sürecindeki olası esneklik alanlarını ise reddetmiştir. Arabuluculuk literatüründe yapıcı müzakere süreçlerinin temel unsurlarından biri olan karşılıklı taviz verme kapasitesi ise Suriye'nin aslında uluslararası hukuka uygun meşru ve hukuki olan bu tutumu nedeniyle büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla Golan Tepeleri sorunu, Suriye'nin bakış açısı ile yalnızca üzerinde anlaşmazlık yaşanan bir bölge değil; Baasçı parti onurunun, rejim güvenliğinin ve Arap devletleri içerisindeki Suriye'nin bölgesel “onurlu” duruşunun sembolü olarak algılanmaktadır.

Tüm bu değerlendirmeler doğrultusunda, Türkiye'nin 2008 yılındaki İsrail ve Suriye arasındaki arabuluculuk rolünün başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından birden fazla yapısal faktörün etkili olduğu görülmektedir. Sürecin başarısızlığına yönelik sorumluluğun büyük ve önemli bir kısmı İsrail tarafına ait olmakla birlikte, İsrail'deki iç siyasette söz konusu arabuluculuk sürecine yönelik bir bütünlüklü siyasal ve toplumsal mutabakatın oluşmaması, Suriye'nin, İsrail'in öne sürdüğü koşullara yönelik isteksiz ve pasif tutumu ve arabulucu aktör olarak Türkiye'nin tercih ettiği arabuluculuk modeli ve arabuluculuk stratejisinin taviz ve yaptırım temelli mekanizmaları içermeyen pasif ve müdahalesiz arabuluculuk yaklaşımı; arabuluculuk sürecinin başarısız olarak sonuçlanması üzerindeki temel unsurlar olarak değerlendirilmiştir.

Daha kapsamlı bir bakış açısı çerçevesinde, arabuluculuk sürecinin başarısız olarak sonuçlanmasında Suriye'nin sorumluluğu, süreçteki uluslararası hukuka uygun ve meşru talepleri doğrultusunda Golan Tepeleri'nin tamamının iadesini amaçlayan katı ve tavizsiz pozisyonunun yol açtığı ve müzakere sürecinde esneklik alanının daralmasına ve yapıcı bir çözüme ulaşma ihtimalini zayıflamasına yönelik tutumu olarak değerlendirilebilir. Arabulucu aktör olarak Türkiye'nin yüklendiği sorumluluk ise süreci kolaylaştırıcı ve iletici bir arabuluculuk yöntemi/tipi ile yürütmesi ancak taraflar arasındaki uyumsuzluğun çözümünü sağlayacak düzeyde baskı kurabilecek veya çözüm formülleri önerebilecek bir strateji geliştirememesi bağlamında gelişmiş olduğu ifade edilebilir. Türkiye'nin, iç siyasetteki kırılgan yapısından kaynaklı olarak müzakerelerden uzaklaşan İsrail tarafını tekrar müzakere masasına çekmeye yönelik pasif ve müdahalesiz yaklaşımı, sürecin kritik anlarında etkisiz kalmasına ve inisiyatif boşluğunun oluşmasına

neden olmuş olduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, söz konusu arabuluculuk sürecinin başarısızlıkla sonuçlanmasında, yalnızca tarafların karşılıklı güvensizliğinden veya tarihsel anlaşmazlıklardan değil; tarafların çözüm odaklı diplomatik ve siyasi esneklik tutumunu sergileyememesi ve arabulucu aktörün süreçte yeterince yönlendirici ve proaktif bir rol üstlenememesinden kaynaklanmış olduğu tespit edilmiştir. Sürecin yapısı içerisindeki bu durum, arabuluculuk süreçlerinin yalnızca iyi niyetler içeren irade çerçevesinde; uygun bir zamanlama, iç siyasette karar alma mekanizmalarını güçlendirmesi anlamında güçlü bir siyasi irade, uyuşmazlık konusuna yönelik esnek müzakere zemini ve bir arabulucunun sahip olduğu imkan ve kaynaklar ile tavizi ve baskıyı içeren stratejik yönlendirme kapasitesiyle sürdürülebilir başarıya ulaşabileceğini ortaya koyması anlamında ortaya koymuştur. Sonuç olarak, Golan Tepeleri sorunu çerçevesinde bu çalışma; bir arabuluculuk sürecinin başarısı, yalnızca arabulucunun teknik kapasitesine ve taraflar arasında yürüttüğü diplomatik dengeye değil, aynı zamanda tarafların çözüm iradesine, müzakereye açıklık düzeyine ve içinde bulundukları siyasal koşullara bağlı olarak gelişmekte olduğunu ortaya koymuştur.

Bu tezin yazım aşamasındaki sınırlılıklar ve çalışmanın içerdiği güçlü yönler ise literatür içerisindeki gelecek çalışmalar için yol gösterici bir niteliğe sahip olduğu değerlendirilebilir. Bu lisansüstü tez çalışmasının güçlü yönlerinden biri olarak Türkiye'nin İsrail-Suriye arasındaki arabuluculuk sürecini yalnızca kronolojik bir olaylar silsilesi çerçevesinde değil, söz konusu arabuluculuk girişimini arabuluculuk modelleri, arabuluculuk stratejileri ve motivasyonları çerçevesinde analitik altyapı içerisinde ele alması bağlamında ön plana çıkmakta olduğu ifade edilebilir. Çalışma, Suriye ve İsrail arasındaki uyumsuzluk sürecini, Uluslararası İlişkiler disiplindeki klasik dış politika yazımı metodolojisinden farklı bir yöntem ve kavramsal/teorik altyapı çerçevesinde; arabuluculuk pratiğini kolaylaştırıcı/iletici model, bilgi açığa çıkarma stratejisi ve olgun an gibi kuramsal kavramlarla ilişkilendirerek ortaya koymaktadır. Böylece, bir arabuluculuk sürecinin içerdiği siyasi riskler ve potansiyel kamuoyu baskısı dikkate alındığında, siyasi karar alıcılar tarafından kamuoyuna kapalı biçimde yürütülen arabuluculuk girişimlerinde başarısızlığa yol açan nedenler, bu çalışma içerisinde Suriye ve İsrail arasındaki Türkiye arabuluculuğu girişimi üzerinden açık bir biçimde ortaya konmuştur. Çalışmanın içerdiği bir diğer güçlü yön ise söz konusu arabuluculuk sürecinin başarısızlık nedenlerinin çok boyutlu bir yaklaşımla ele alınması çerçevesinde ortaya çıktığı ifade edilebilir. Bu bağlamda arabuluculuk sürecinde yalnızca Türkiye'nin tutumu değil, aynı zamanda İsrail ve Suriye'nin siyasal konjonktürü, beklentileri ve karşılıklı

pozisyonları da dikkate alınarak nesnel ve dengeli bir analiz ortaya konmuştur. Bu yönüyle çalışma, Türkiye'nin arabuluculuk kapasitesine dair literatüre hem eleştirel hem de katkı sunan bir perspektif kazandırmaktadır.

Bu çalışmanın sahip olduğu sınırlılıklar ise temel olarak çalışmanın yaklaşık yirmi yıllık bir geçmişe sahip bir dönemi konu alması itibarıyla vaka analizi, metodolojik sınırlılıklar, çatışma çözümü ve arabuluculuk literatüründeki sınırlılıklar çerçevesinde kategorize edilebilir. Çalışma içerisindeki sınırlılıklara yönelik ilk analiz; Türkiye'nin Suriye ve İsrail arabuluculuk sürecinin tekil bir vaka analizine dayalı yapısı, çalışmanın genellenebilirliğini sınırlayan yapısı itibarıyla temel bir sınırlılık olarak nitelendirilebilir. Çalışma içerisinde gelişen bir diğer sınırlılık olarak ise metodolojik açıdan karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda, büyük ölçüde nitel araştırma yöntemlerine dayalı ve ikincil açık kaynaklar çerçevesinde yürütülen süreç analizi: çalışmanın 2008 yılı içerisinde gerçekleşen nispeten eski bir tarihte gerçekleşmesi çerçevesinde açık kaynaklara olan ulaşımın sınırlılık bağlamında gerçekleşmiştir. Temel olarak açık e-kaynaklar üzerinden edinilen diplomatik belgeler, medya kaynakları, tarafların müzakerelerine ilişkin pozisyonları ve karar alıcı aktörlerin beyanlarına yönelik sınırlı erişim sağlanabildiğinden, değerlendirmeler çoğunlukla akademik literatür, medya kaynakları ve analiz raporları temelinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın muhtevasını oluşturan söz konusu döneme yönelik e-kaynak sınırlılığı, çalışma içerisinde süreç analizinin gerçekleştirilmesinde önemli bir sınırlılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma içerisinde karşılaşılan bir diğer sınırlılık ise çatışma çözümü ve arabuluculuk uygulamalarına yönelik kavramsal ve teorik tartışmaların gerçekleştirildiği temel olarak nitelendirilebilecek kitapların, makalelerin ve benzeri akademik kaynakların ise güncel olmayan yapısı çerçevesinde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle bu kaynakların edinimi konusunda kendisini gösteren bu sınırlılığın aşılması, çok detaylı ve kapsamlı bir kaynak araştırması süreci ile mümkün olabilmektedir.

İleride gerçekleştirilecek araştırmalara yönelik olarak, bu çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda çeşitli önerilerde bulunmak mümkündür. Öncelikle, Türkiye'nin üstlendiği diğer arabuluculuk girişimlerinin karşılaştırmalı bir analiz çerçevesinde ele alınması, Türkiye'nin arabuluculuk pratiğinde zamanla şekillenen stratejik yaklaşımlarını, yöntemsel tercihlerinin evrimini ve bu süreçteki tutarlılığı değerlendirmek açısından daha bütüncül bir perspektif sunacaktır. Bu hususa paralel bir yaklaşımla, gelecek çalışmaların arabuluculuk süreçlerini yalnızca devlet merkezli aktörler üzerinden analiz etmekle yetinmeyip; sivil toplum kuruluşları, dini liderler ve bölgesel örgütler gibi

alternatif aktörlerin arabuluculuk rolleri üzerine odaklanan çalışmaların da literatüre önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Zira hem İngilizce hem Türkçe literatür incelendiğinde, bu tür aktörlerin yer aldığı arabuluculuk süreçlerine ilişkin analizlerin sınırlı sayıda olduğu ve bu boşluğun özgün araştırma soruları açısından önemli bir fırsat sunduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

Altunışık, M. B., & Çuhadar, E. C. (2010). Turkey's Search For A Third Party Role In Arab-Israeli Conflicts: A Neutral Facilitator Or A Principal Power Mediator? *Mediterranean Politics*, 15(3).

Aggestam, K. (2005). Enhancing Ripeness: Transition From Conflict To Negotiation. İçinde I. W. Zartman (Ed.), *Escalation And Negotiation In International Conflicts* (ss. 254–274). Cambridge: Cambridge University Press.

Arı, T. (2013). Uluslararası İlişkiler ve Dış Politikayı Belirleyen Faktörler. *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. BURSA: Alfa Aktüel Yayınları.

Bercovitch, J., & Houston, A. (2000). Why Do They Do It Like This? An Analysis Of The Factors Influencing Mediation Behavior In International Conflicts. *Journal Of Conflict Resolution*, 44(2), 170–202.

Bercovitch, J. (1992). Mediators And Mediation Strategies In International Relations. *Negotiation Journal*, 8(2), 99–112.

Bercovitch, J., & Gartner, S. S. (Eds.). (2011). *International Conflict Mediation: New Approaches And Findings*. LONDRA: Routledge.

Bercovitch, J., Anagnoson, J. T., & Wille, D. L. (1991). Some Conceptual Issues And Empirical Trends In The Study Of Successful Mediation In International Relations. *Journal Of Peace Research*, 28(1), 11–28.

Bercovitch, J., & Rubin, J. Z. (Eds.). (1992). *Mediation in International Relations: Multiple Approaches to Conflict Management*. London: MacMillan.

Bercovitch, J., & Jackson, R. (2009). *Yirmi Birinci Yüzyılda Çatışma Çözümü*. ANKARA: Adres Yayınları.

Bercovitch, J. (2011). *Theory and Practice of International Mediation: Selected Essays*. Routledge.

- Bercovitch, J., & Lee, M. (2003). Mediating International Conflicts: Examining The Effectiveness Of Directive Strategies. *International Journal Of Peace Studies*, 8(1).
- Barlas, B. (2023). Çatışma Çözümünde Üçüncü Tarafların Zafiyeti: Rusya-Ukrayna Savaşı Örneği. *Barış Araştırmaları Ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 11(2), 190-215.
- Balpınar, Z. (2017). İsrail'in Devlet Kurgusu Güvenli Bir Yahudi Yurdu Mu? Yoksa Güvenlikçi Bir Yahudi Devleti Mi? *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 13(26), 153-183.
- Balpınar, Z. (2013). İsrail'in Güç Kullanımı Esaslı Güvenlik Anlayışının Thomas Hobbes'un 'Doğa Hâli' Kavramıyla Analizi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 9(17), 85-126.
- Boulding, K. (1962). Conflict And Defense: A General Theory. LONDRA: Harper & Row.
- Ceylan, C. (2014). Kitap Değerlendirmesi: Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu, Ahmet Davutoğlu. *Liberal Düşünce Dergisi*(75), 65-72.
- Çetinkaya, G. (2019). Soğuk Savaş Döneminde Türkiye Ve Eisenhower Doktrini. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 3(2)
- d'Estrée, T. P. (2009). "Problem-Solving Approaches" İçinde J. Bercovitch, V. A. Kremenyuk & I. W. Zartman (Ed.), *The SAGE Handbook Of Conflict Resolution* (ss. 143-172). LONDRA: SAGE Yayınları.
- Davutoğlu, A. (2016). *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* (20. Basım). İSTANBUL: Küre Yayınları.
- Deutsch, M. (1973). *The Resolution Of Conflict: Constructive And Destructive Processes*. NEW HAVEN: Yale University Press.
- Er, P. H., Karacor, Z., & Ozturk, R. H. (2014). Analysis Of Economic Growth Of Turkey: Past And Pre 2001 Financial Crisis. *Journal Of Economics, Finance And Accounting (JEFA)*, 1(1).
- Eralp, D. U. (Ed.). (2016). *Turkey As A Mediator: Stories Of Success And Failure*. LEXINGTON: Lexington Books.

Evans, G., & Newnham, J. (2007). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü* (Çev. H. A. Utku). İSTANBUL: Gökkuşbu Yayınları.

Gürbüz, K. (2023). Fukuyama'nın Tarihin Sonu Liberal Demokrasi İddiası Ve Liberalizme Giden Yolda Devlet İnşası. *Universal Journal Of History And Culture*, 5(2),

Gürpınar, D. (2020). Foreign Policy As A Contested Front Of The Cultural Wars In Turkey: The Middle East And Turkey In The Era Of The AKP. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 17(65).

Güner, R. (2015). *Turkey's Mediation Initiatives Between 2002 and 2015: A Discourse and Content Analysis*. Yüksek Lisans Tezi: Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hale, W. (2012). *Türkiye'nin Dış Politikası: 1774'ten Bugüne* (Çev. M. Petek). İSTANBUL: Liberte Yayınları.

Obaidi, M., Anjum, G., Lindström, J., Bergh, R., Celebi, E., & Baykal, M. (2020). The Role Of Muslim Identity In Predicting Violent Behavioural Intentions To Defend Muslims. *Group Processes & Intergroup Relations*, 23(8),

Çetintaş, V., & Sönmez, M. E. (2023). Golan Tepelerinin Coğrafi Ve Stratejik Potansiyeli Ve Önemi. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 10(22)

Frank Hanna. (2003). *Conflict Resolution And Mediation In The Real World*. USA: Merge Consultants.

Koç, H., & Yemenici, G. (2019). Golan Tepeleri: Gelişim Süreci, Hukuki Statüsü Ve Soruna Yönelik Uluslararası Tepkiler. *Ekonomi, İşletme Ve Yönetim Dergisi*, 3(1)

Çetintaş, V., & Sönmez, M. E. (2023). Golan Tepelerinin Coğrafi Ve Stratejik Potansiyeli Ve Önemi. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 10(22), xx–xx.

Esra Hatice Oğuz Taşbaş. (2019). Çatışma Ve Çatışma Çözümü Sürecinde Duyguların Rolü. *Muhakeme Dergisi*, 2(2).

Demir, A. (2021). Dağlık Karabağ Sorununda Uluslararası Arabuluculuk. *Giresun Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(1).

Folger, J., & Bush, R. A. B. (2014). Transformative Mediation. *International Journal of Conflict Engagement and Resolution*, 2(1), 20–34.

Hanna. F., (2003). *Conflict Resolution And Mediation In The Real World*. Merge Consultants.

Krieseberg, L. (2009). “The Evolution of Conflict Resolution” İçinde Bercovitch, J., Kremenjuk, V. I., & Zartman, I. W. (2009). Introduction: The Nature of Conflict and Conflict Resolution. İçinde, J. Bercovitch, V. I. Kremenjuk, & I. W. Zartman (Eds.), *The SAGE Handbook of Conflict Resolution* (ss. 15-33). SAGE Yayınları.

Kara, M., & Sözen, A. (2016). Change And Continuity In Turkish Foreign Policy: Evaluating Pre-AKP And AKP Periods’ National Role Conceptions. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 13(52).

Kösebalaban, H. (2011). *Turkish Foreign Policy: Islam, Nationalism, And Globalization*. Palgrave Macmillan.

Köksoy, F. (2018). Çatışma Yönetimi Mi Yoksa Çatışma Çözümü Mü?: Barış Müzakere Sürecine Teorik Olarak Yaklaşmak. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 7(2).

Kaya, E. (2015). Dış Politika Değişimi: AKP Dönemi Türk Dış Politikası. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(12).

Lewis, B. (2006). *Ortadoğu: İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi* (S. Y. Kölay, Çev.). Arkadaş Yayınevi.

Mango, A., McNamara, R., & Fraser, T. G. (2011). *Modern Ortadoğu’nun Kuruluşu* (F. Doruker, Çev.). Remzi Kitabevi.

Oran, B. (Ed.). (2010). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (Cilt 1, 10. Baskı). İSTANBUL: İletişim Yayınları.

Oran, B. (Ed.). (2013). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (Cilt 2: 1980-2001, 5. Baskı). İSTANBUL: İletişim Yayınları.

Oran, B. (Ed.). (2015). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (Cilt 3: 2001-2012 3. Baskı). İSTANBUL: İletişim Yayınları.

- Öğütçü, B., & Yılmaz, M. E. (2021). Dağlık Karabağ Sorunu'nda Uluslararası Arabuluculuk. *Giresun Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(1).
- Poitras, J. (2005). A Study Of The Emergence Of Cooperation In Mediation. *Negotiation Journal*, 21(2), 281-300.
- Princen, T. (1992). *Intermediaries in International Conflict*. Princeton University Press.
- Riskin, L. L. (1996). Understanding Mediators' Orientations, Strategies, And Techniques: A Grid For The Perplexed. *Harvard Negotiation Law Review*, 1.
- Touval, S., & Zartman, I. W. (1985). International Mediation: Conflict Resolution And Power Politics. *Journal of Social Issues*, 41(2), 27-45.
- Tarhan, A. (2013). *Türk Dış Politikasını Belirleyen Faktörler Ve Yirmibirinci Yüzyıl Olaylarla Türk Dış Politikası*. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı: Yüksek Lisans Tezi.
- Touval, S., & Zartman, I. W. (Eds.). (1985). *International Mediation In Theory And Practice* (SAIS Papers In International Affairs No. 6). Boulder, CO: Westview Press.
- Topaloğlu, Y. B. (2020). *An Analysis of Turkey's Mediation Attempts in the Middle East Between 1993-2016*. Yüksek Lisans Tezi: İstanbul Şehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tuğtan, M. A. (2016). Kültürel Değişkenlerin Dış Politikadaki Yeri: İsmail Cem Ve Ahmet Davutoğlu (Cultural Variables In Foreign Policy: İsmail Cem And Ahmet Davutoğlu). *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 13(49).
- Tokmaktepe, A. (2018). *The Effects Of Johnson Letter On Turkish-American Relations And Turkish Foreign Policy During The Period Of 1960–1980: Relative Autonomy And The Process Of Identification Priorities* (Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe University, İstanbul.
- Uluçakar, M., & Demir, B. M. (2021). Bir Kuramsal Analiz: Çatışma Ve Terör. *Barış Araştırmaları Ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 9(2).

Yumuşak, T. (2023). Türkiye'nin Rusya-Ukrayna Savaşı'ndaki Arabuluculuk Rolünün Değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25(1).

Yıldırım, F. (2015). Bölgesel Arabuluculuk Faaliyetleri: Türkiye Örneği. Harp Okulu Komutanlığı, Savunma Bilimleri Enstitüsü, Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı: Doktora Tezi.

Yıldırım, S. (2020). İsrail Ve Suriye'nin Golan Tepeleri Üzerine Geliştirdikleri Söylemin Eleştirel Jeopolitik Analizi. TOBB Ekonomi Ve Teknoloji Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yüksek Lisans Tezi.

Zartman, I. W. (1997). Conflict And Order: Justice In Negotiation. *International Social Science Dergisi*, 49(2)

Zartman, I. W. (1982). *The Practical Negotiator*. Yale University Press.

Zartman, I. W. (2000). Ripeness: The Hurting Stalemate and Beyond. İçinde P. C. Stern & D. Druckman (Eds.), *International Conflict Resolution After the Cold War* (ss. 225–250). Washington, DC: National Academy Press.

Zartman, I. William. (2009). Interest, Leverage and Public Opinion in Mediation. *International Negotiation*, 14, 1-5.

Wall, J. A., Jr., & Lynn, A. (1993). Mediation: A Current Review. *Journal of Conflict Resolution*, 37(1), 160–194.

İnternet Kaynakları

Al Jazeera. (2008a). *Israel-Syria Peace Talks 'Delayed'*. Al Jazeera. <https://www.aljazeera.com/news/2008/9/4/israel-syria-peace-talks-delayed>. Erişim Tarihi: 22.06.2025

Al Jazeera. (2008b). *Israel 'ready for peace' with Syria*. Al Jazeera. https://www.aljazeera.com/news/2008/4/24/israel-ready-for-peace-with-syria?utm_source=chatgpt.com

Erişim tarihi: 23 Temmuz 2025.

Aljazeera. (2008c). Israel-Syria Dialogue to Continue. Al Jazeera. <https://www.aljazeera.com/news/2008/5/23/israel-syria-dialogue-to-continue>, Erişim Tarihi: 23.07.2025.

Balcı, A. (2006, Kasım 12). *Medeniyetler İttifakı ve AKP*. <http://www.abalci.com/2013/11/12/medeniyetler-ittifaki-ve-akp/>, Erişim Tarihi: 18.06.2025.

Bronner, E. (2008, Mayıs 21). Israel And Syria Negotiate As Turkey Mediates. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2008/05/21/world/africa/21iht-mideast.4.13101516.html>, Erişim Tarihi: 18.06.2025.

Davutoğlu, A. (2012, Mart 12). Interview by Mr. Ahmet Davutoğlu Published in AUC Cairo Review (Egypt). T.C. Dışışleri Bakanlığı. https://www.mfa.gov.tr/interview-by-mr_-ahmet-davuto%C4%9Flu-published-in-auc-cairo-review-egypt_-on-12-march-2012.en.mfa#:~:text=AHMET%20DAVUTO%C4%9ELU%3A%20Turkey%E2%80%99s%20strategic%20depth,and%20active%20foreign%20policy%2C%20Turkey, Erişim Tarihi: 18.06.2025.

Davutoğlu, A. (2013). Türkiye'nin Arabuluculuğu: Sahadan Eleştirel Yansımalar [Söyleşi]. T.C. Dışışleri Bakanlığı. https://www.mfa.gov.tr/article-by-mr_-ahmet-davutoglu_-the-minister-of-foreign-affairs-of-turkey-published-in-middle-east-policy-council_-march-2013.en.mfa, Erişim Tarihi: 23.07.2025.

Haberler.com. (2008, Nisan 24). "Esad: Türkiye'nin Suriye-İsrail arasında arabulucu rolü". <https://www.haberler.com/dunya/esad-turkiye-nin-suriye-israil-arasinda-haberi/>, Erişim Tarihi: 09.08.2025

Hller, J., & Macdonald, A. (2008, Mayıs 22). Israel and Syria Reveal Peace Talks in Turkey. Reuters. <https://www.reuters.com/article/world/israel-and-syria-reveal-peace-talks-in-turkey->

[idUSL21581102/#:~:text=JERUSALEM%20%28Reuters%29%20,time%20enemies%20in%20eight%20years](https://www.reuters.com/article/usa-syria-peace-talks/idUSL21581102/#:~:text=JERUSALEM%20%28Reuters%29%20,time%20enemies%20in%20eight%20years), Erişim Tarihi: 23.07.2025.

Hersh, M., (2009). Syria Calling. The New Yorker. <https://www.newyorker.com/magazine/2009/04/06/syria-calling>. Erişim Tarihi: 23.07.2025.

Kessler, G. (2008, May 22). Israel, Syria Disclose Indirect Peace Talks. The Washington Post. <https://www.washingtonpost.com/archive/national/2008/05/22/israel-syria-disclose-indirect-peace-talks/020e34b1-f4a7-46f9-8d42-f9b88d2cc19b/>. Erişim Tarihi: 23.07.2025

Kardaş, ř. (2010). Damascus repeats call for Turkish involvement in talks with Israel. Eurasia Daily Monitor, 7(180). <https://jamestown.org/program/damascus-repeats-call-for-turkish-involvement-in-talks-with-israel/#:~:text=In%20Davutoglu%E2%80%99s%20view%2C%20to%20the,of%20stability%20around%20the%20country>. Erişim tarihi: 20.06.2025

Khalil, A., & Daragahi, B. (2008, Mayıs 22). Israel, Syria Confirm Peace Talks; Timing Raises Questions. Los Angeles Times. <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2008-may-22-fg-mideast22-story.html#:~:text=JERUSALEM%C2%A0%E2%80%94%C2%A0In%20February%202007%2C%20Israeli%20Prime,than%20two%20hours%20in%20Turkey>. Erişim Tarihi: 22.06.2025

Lyon, A. (2008, Aralık 29). *Gaza Carnage Brakes Syria-Israel Peace Moves*. Reuters. <https://www.reuters.com/article/economy/gaza-carnage-brakes-syria-israel-peace-moves-idUSLT495322/>. Erişim Tarihi: 22.06.2025.

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı (Çev.). (2012). Etkin Arabuluculuk Rehberi [Türkçe çeviri]. Birleşmiş Milletler.

https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/uyusmazliklarin-cozumu-ve-arabuluculuk/Ek-1-BM_Etkin_Arabuluculuk_Rehberi_Turkce.pdf. Erişim Tarihi: 15.06.2025.

Reuters. (2008a). White House: No Objection to Israel-Syria Talks. Reuters. <https://www.reuters.com/article/us-israel-syria-usa-idUKWAT00953820080521/>. Erişim Tarihi: 22.06.2025

Reuters. (2008b, Mayıs 21). *Israel Sets Demands in New Syrian Peace Track*. Reuters. <https://www.reuters.com/article/world/israel-sets-demands-in-new-syrian-peace-track-idUSL21747721>. Erişim Tarihi: 22.06.2025

Reuters. (2008c, Ağustos 5). *Syria's Assad to Meet Erdogan for Peace Talks*. Reuters. <https://www.reuters.com/article/us-turkey-syria/syrias-assad-to-meet-erdogan-for-peace-talks-idUSL434567620080805/https://www.reuters.com/article/us-turkey-syria/syrias-assad-to-meet-erdogan-for-peace-talks-idUSL434567620080805/#:~:text=ANKARA%20%28Reuters%29%20,efforts%2C%20a%20government%20source%20said>. Erişim Tarihi: 22.06.2025

Reuters. (2008d). *Olmert Sends Envoys to Turkey for More Syria Talks*. Reuters. <https://www.reuters.com/article/economy/olmert-sends-envoys-to-turkey-for-more-syria-talks-idUSL9146084/>. Erişim Tarihi: 22.06.2025

Reuters. (2008e, Ağustos 1). Syria, Israel talks over next round in Aug: source. <https://www.reuters.com/article/economy/syria-israel-talks-over-next-round-in-aug-source-idUSL015746/#:~:text=Israeli%20Prime%20Minister%20Ehud%20Olmert,favour%20of%20a%20broader%20peace>. Erişim Tarihi: 23.07.2025.

The Guardian. (2008). Assad Confirms Turkish Mediation With Israel. <https://www.theguardian.com/world/2008/apr/24/syria.israelandthepalestinians>. Erişim Tarihi: 18.06.2025.

T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2008b, Temmuz 3). No:119-3 Temmuz 2008, Suriye-İsrail Aracılı Barış Görüşmeleri hk. https://www.mfa.gov.tr/no_119---3-temmuz-2008_-_suriye-israil-aracili-baris-gorushmeleri-hk_.tr.mfa. Erişim Tarihi: 23.07.2025.

T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2008c, 17 Eylöl). No:174-İsrail-Suriye Arasındaki Aracılı Barış Görüşmeleri hk. Eylöl 2008. https://www.mfa.gov.tr/no_174----17-eylul-2008_-_israil-suriye-arasindaki-aracili-baris-gorushmeleri-hk_.tr.mfa, Erişim Tarihi: 23.07.2025.

T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2008d, Temmuz 3). No:119-Press Release Regarding the Third Round of the Indirect Peace Talks Between Syria and Israel Under the Auspices of Turkey. https://www.mfa.gov.tr/no_119---3-july-2008_-_press-release-regarding-the-third-round-of-the-indirect-peace-talks-between-syria-and-israel-under-the-auspices-of-turkey-_unofficial-translation_.en.mfa#:~:text=The%20third%20round%20of%20the,3%2C%202008. Erişim Tarihi: 22.06.2025

T.C. Dışışleri Bakanlığı (2008d, Haziran 16). No:106-June 16, 2008, Press Release Regarding the Peace Talks Between Syria and Israel Under the Auspices of Turkey https://www.mfa.gov.tr/no_106---16-june-2008_-_press-release-regarding-the-peace-talks-between-syria-and-israel-under-the-auspices-of-turkey.en.mfa, Erişim Tarihi: 23.07.2025.

United Nations Security Council. (1967, Kasım 22). Resolution 242 (S/RES/242). [https://docs.un.org/en/S/RES/242\(1967\)](https://docs.un.org/en/S/RES/242(1967)), Erişim Tarihi: 01.07.2025.

Voice of America. (2007). *Babacan Ortadoğu Turunda şam ve Tel Aviv'i Ziyaret Etti*. <https://www.voaturkce.com/a/a-17-2007-10-08-voa5-88062122/855642.html>, Erişim Tarihi: 23.07.2025.

Ynet News. (2008a). Syria and Israel Agree to Hold Fresh Talks. Ynet News. <https://www.ynet.co.il/article/3563770>. Erişim Tarihi: 22.06.2025

Ynet News. (2008b). New round of Syria-Israel Talks Concludes in Turkey. Ynetnews. <https://www.ynet.co.il/article/3575493>, Erişim Tarihi: 23.07.2025.

Zumeta, Z. (2018, Şubat 27). Styles of Mediation: Facilitative, Evaluative, and Transformative Mediation. [Mediate.com](https://mediate.com/styles-of-mediation-facilitative-evaluative-and-transformative-mediation/). <https://mediate.com/styles-of-mediation-facilitative-evaluative-and-transformative-mediation/>. Erişim Tarihi: 18.03.2025.

